

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir Humanitarinių mokslų fakultetas

Jono Pauliaus II krikščioniškųjų studijų centras

Akvilina Gaubienė

**VAIKŲ RELIGINGUMO YPATUMAI
VIDURINIOSIOS VAIKYSTĖS AMŽIAUS TARPSNYJE**

Dvasinio konsultavimo ir asistavimo
studijų programos magistro baigiamasis darbas

Klaipėda, 2022

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VIDURINIOSIOS VAIKYSTĖS LAIKOTARPIO RAIDOS YPATUMAI	5
1. 1. Psichologiniai raidos bruožai.....	5
1. 2. Tikėjimo raida viduriniojoje vaikystėje.....	8
1. 3. Dievo įvaizdis ir jo bruožai vaikystėje.....	10
2. MALDA, KAIP ESMINIS VAIKŲ RELIGINĖS ELGSENOS BRUOŽAS	15
2.1. Maldos samprata.....	15
2. 2. Mokymo melstis svarba.....	16
2. 3. Pasirengimas maldai.....	17
2. 4. Maldos formos.....	18
2. 5. Sunkumai kylantys maldos praktikoje.....	21
3. RELIGINIO AUKLĖJIMO SVARBA ANKSTYVĄJAME MOKYKLINIAME AMŽIUIJE	22
3.1. Religingumo samprata.....	22
3. 2. Psichoterapinė religingumo įtaka	24
3. 3. Brandinanti religijos reikšmė.....	26
3. 4. Religinis ugdymas šeimoje.....	26
3. 5. Religinio auklėjimo reikšmė mokykloje.....	28
4. VIDURINIOSIOS VAIKYSTĖS TARPSNIO MOKSLEIVIŲ RELIGINGUMO RAIŠKOS TYRIMAS	32
4.1. Vaikų religingumo ypatumų tyrimo X mokykloje metodika.....	32
4.2. Tyrimo instrumentas.....	32
4. 3. Tyrimo instrumento konstruktas.....	33
4. 4. Religingumo ypatumų vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje X gimnazijoje duomenų analizė.....	35
IŠVADOS	63
LITERATŪRA	64
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69
PRIEDAI	

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 pav. Vaikiško Dievo įvaizdžio formavimosi veiksniai	
Šaltinis: Frielingsdorf, 2003. Vaikiško Dievo įvaizdžio formavimosi veiksniai (plg. Gromo iš Frielingsdorf, 2003, 31 p.).....	12
2 pav. Religijos fenomeno schema	
Šaltinis: Limantas, 2015.....	24

IVADAS

Temos aktualumas: Žmogaus žemiškasis gyvenimas tęsiasi nuo kūdikystės iki senatvės, apimdamas kelis amžiaus tarpsnius, kurie skirstomi į psichologinės raidos etapus, žmogus keliauja kūno ir dvasios brandos pakopomis. Esame Kelyje, judėjime. Žemiškajame kelyje sutinkamos problemos, patiriami džiaugsmi, pasitaiko šviesių ir tamsių dienų. Augdamas kinta žmogus, kinta ir jo tikėjimas bei pasaulėjauta.

Teigiama, kad kiekvienas žmogus yra religingas iš prigimies. Ar tikėjimas atrandamas, sutinkamas, ar jis priimamas ir kaip priimamas, priklauso nuo aplinkos, kurioje vaikas auga ir vystosi, priklauso nuo psichologinio asmenybės tipo, charakterio savybių. Psichologinės individo charakteristikos įtakoja kaip asmuo suvokia ir vertina įvairius religijos aspektus (pvz.: ar skeptiškai žiūrės į tikėjimo dalykus, ar kalbos apie gyvenimo prasmę kels šypsena, ar žmogus tikėjime išvelgs gilią prasmę ir pan.).

Būti krikščioniu - liudyti savo tikėjimą veiksmais, gyventi kasdien su Dievu, mūsų vis labiau sekuliarėjančioje visuomenėje jau nėra populiaru. Silpstant religingumui žmogaus gyvenimas vis dažniau paliekamas savieigai (Juknevičius, 2011). Vartojimo „politika“ nualino dvasinį žmogaus gyvenimą. Pasinėręs į materialius poreikius, ir mažas, ir didelis žmogus netenka dvasinio gyvenimo gėrybių, atramos sunkiose gyvenimo situacijose, netenka galimybės giliau, iš amžinybės perspektyvos pažvelgti į gyvenimą, kuris susideda iš kasdienybės. Religijos bruožai turintys išliekamąją vertę, padeda ar bent gali pagelbėti žmogui susiorientuoti sudėtinguose pasaulyje ir žmonių gyvenimuose vykstančiuose procesuose (Juknevičius, 2011). Kuo anksčiau žmogus pažins religiją, tuo anksčiau galės naudotis jos teikiamais įrankiais. Kuo anksčiau pradės praktikuoti tikėjimą, jį suvoks, tuo anksčiau galės gyventi kiekvieną dieną santykiyje su Dievu, kiekviena diena įgis kitokią, didesnę ir gilesnę vertę. Liūdna, kad daug tokių žmonių, kuriems aukščiausia vertybė yra materija, yra vaikų tėvai. Vaikystėje didžiausią įtaką religiniam ugdymui turi tėvai, koks grūdas sėjamas vaikų sielose, didele dalimi priklauso nuo tėvų gyvenimo būdo bei pasaulėžiūros.

Ankstyvajame mokykliniame amžiuje vaiko vystymąsi įtakoja ir mokykla, keičiasi vaiko socialinė aplinka. Šiame amžiaus tarpsnyje vaikai mokytoją yra linkę laikyti autoritetu. Mokytojas turi galimybę vaikams perteikti savo vertybes, tikybos pamokose gali būti pasėjamas tikėjimo grūdas. Tikybos mokytojas gali „padėti vaikams išvelgti Dievo Kūriniją, sužadinti religinius išgyvenimus“ (Trimakas, 1998, 232 p.). Mokytojo vaidmuo užima svarbią vietą vaiko gyvenime. Su tikybos mokytoju vaikas gali pasikalbėti apie tikėjimą, mokytojas

savo tikėjimo liudijimu, gali būti vaikui pavyzdžiu ir įkvėpėju. Religingą aplinką su religingais suaugusiais yra svarbus veiksnys formuojantis vaiko moralinį mąstymą, normas, principus, vertybes ir elgesio taisykles. Yra tikėtina, kad religingas žmogus mažiau elgsis moraliai netinkamai, nes moralinės ir religinės vertybės tarpusavyje siejasi. Visais laikais religija vaidino svarbų vaidmenį siekiant žmogaus ir visuomenės sveikatos. Jungas viename darbe religiją pavadina *universalia terapine sistema*. „Religija traktuoja žmogų kaip tam tikro socialinio - dvasinio - ontologinio derinio dalį“ (Juknevičius, 2011).

Problema, kad dauguma suaugusiųjų save vadina katalikais, bet nesielgia pagal katalikiško mokymo principus, labai mažai remiasi arba nesiremia Jėzaus mokymu. Kokį tuomet tikėjimo pavyzdį mato vaikai? Nemaža religingumo ugdymo misijos dalis tenka mokyklai.

Tyrimo objektas: Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnio mokinių tikėjimo išgyvenimai.

Darbo tyrimo problema: Religingumo bruožai viduriniojoje vaikystėje, jų sąlygos, augimo prielaidos bei raiška šiandieninių vaikų gyvenime.

Tikslas: Atskleisti vidurinėsios vaikystės vaikų religingumo ypatumus, bei juos sąlygojančius veiksnius.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti vaikų religingumo bruožus vidurinėsios vaikystės raidos kontekste.
2. Atskleisti koreliaciją tarp religinio ugdymo ir religingumo bruožų vaikystėje.
3. Ištirti vidurinėsios vaikystės tarpsnio moksleivių religingumo raišką ir jos bruožus.

Hipotezė: Vaiko mikro ir makro aplinkos poveikis tiesiogiai veikia vaiko religingumo ypatumus ir religingumo raišką.

Tyrimo metodai: anketinė apklausa, suskaičiuoti, sugrupuoti ir išanalizuoti atsakymai, kurie programos Microsoft Word pagalba sumodeliuoti diagramomis, kuriose atsispindi tyrimo rezultatai.

I. VIDURINIOSIOS VAIKYSTĖS LAIKOTARPIO RAIDOS YPATUMAI

1.1. Psichologiniai raidos bruožai

Vidurinioji vaikystė tai 6 - 12 vaiko gyvenimo metai. Literatūroje šis amžiaus tarpsnis pateikiamas skirtingai. D. Boyd, H. Bee (2011) kaip viduriniąją vaikystę išskiria 6 - 12 metų laikotarpį. V. Černius (2006) pažymi, jog vidurinioji vaikystė apima 7 - 12 vaiko gyvenimo metus. R. Žukauskienė (2002) viduriniąją vaikystę įvardija nuo 7 - 11 vaiko gyvenimo metų. Pedagogikoje šis amžiaus tarpsnis yra vadinamas jaunesniu mokykliniu amžiumi (I - IV klasės). Šiame amžiaus tarpsnyje darželio lankymą pakeičia mokykla. Pagrindinė vaiko veikla šiame vystymosi etape - mokymasis, planingas ir organizuotas, privalomas. Mokymosi procese formuojasi nauji svarbūs psichikos bruožai (Černius, 2006). Mokiniam mokykla - tai naujas laikotarpis, kurio jie labai laukia (Bružaitė, 2019). Tai didelis šuolis vaiko raidoje, pasibaigia smagusis žaidimų amžius. Šiuo laikotarpiu tobulėja vaiko loginis mąstymas, lavėja vaizduotė, tobulėja suvokimas, dėmesys ir atmintis, vaiko žodyne atsiranda daug naujų žodžių (Žukauskienė, 2002).

Pasak psichologo Piaget, pasikeičia mąstymo kokybė, viršija anksčiau pasiektas galimybes. Vaikui sunku spręsti abstrakčias problemas, svarbu sukonkretinti pavyzdžius. Šiuo laiku vyksta asimiliacija. Vaikas įjungia, susieja naują iš aplinkos gautą informaciją į seniau egzistuojančias kognityvines struktūras. Taip pat šiame laikotarpyje aktyviai pasireiškia mokinių kūrybiškumas, kuris pasireiškia gebėjimu kurti originalias, tinkamas bei vertingas idėjas arba problemų sprendimus (Žukauskienė, 2002).

Senąjį mąstymą, suvokimą vaikas arba priderina (asimuliuoja) prie seno arba formuoja visiškai naujas kognityvines struktūras. Spręsdamas konkrečias problemas, vaikas pradeda naudotis loginiu mąstymu. Vidurinioji vaikystė tai ankstyvojo mokyklinio amžiaus laikotarpis, padidėja socialiniai gebėjimai, pamažu silpnėja vaiko egocentrizmas. Tai pasireiškia tuo, kad vaikas pradeda geriau suprasti kitų žmonių nuomonę bei požiūrį (šeimonių ar už jos ribų). Vaikas, bendraudamas su bendraamžiais, gali lyginti savo ir kitų nuomonę. Taigi, įgyjant socialinės patirties, mažėja egocentrizmas. Galėdamas atkreipti savo dėmesį į įvairias situacijas, suprasti ryšius tarp jų, gali lyginti savo ir aplinkinių nuomones. Socialinė aplinka lavina kalbos įgūdžius. Bendraudamas su bendraamžiais, vaikas palygina įgytas, girdėtas žinias iš savo senelių ar tėvų, ir palygina su naujomis, vaiko šeimoje girdėtas žinias. Vaikai ir toliau yra prisirišę prie tėvų, tačiau tampa vis savarankiškesni, santykiai su bendraamžiais tampa pastovesni, mezgasi ilgalaikės draugystės „Bendraudamas su aplinkiniais vaikas pamato, kad naujos idėjos prieštarauja jo turimoms vertybėms, tuomet jas

priima arba atmeta“ (Boyd, Bee, 2011). R. Žukauskienė nagrinėdama vaikų psichologinę raidą, mini Piaget. Šiuo atveju pedagogas teigia, kad „nuo to, kaip bręsta kognityvinės struktūros, priklauso ir tai, kaip vaikai supranta juos supančią aplinką“ (Žukauskienė, 2002, 232 p.). Šiame laikotarpyje, vaikas susipažįsta su taisyklėmis ir normomis, kurias siūlo ir patvirtina kiti. Priežastis ir padarinių ryšį supranta tik būdamas devynerių - dešimties metų amžiaus. Dėl šios savybės vaikams pvz.: susipykus lengviau yra susitaikyti ir atsiprašyti. Mokyklinio amžiaus vaikai vis geriau supranta kitų žmonių požiūrį, priežastis ir padarinius ima labiau suvokti patys save. Vaikai pradeda save traktuoti kaip unikalią, skirtingą nuo kitų asmenybę. Jie jau gali pažvelgti į save iš šalies. Savo charakterį geba apibūdinti pagal savo psichologinius požymius (pvz.: sąžiningas, draugiškas, atsakingas) bei emocines savybes (pvz.: linksmas, laimingas). Atsiranda kritinis savęs suvokimas, vis labiau supranta, jog patys yra atsakingi už savo elgesį, klaidas, siekia tam tikrų elgesio normų. Kartais kritiškumas savo atžvilgiu būna padidėjęs (Čerkauskas, Vaišnoraitė, 2015).

Tėvų įtaka mažėja, bet didėja bendraamžių įtaka. Neturėdami draugų daugelis jaučiasi nelaimingi. Vidurinėsios vaikystės amžiuje labai svarbu turėti savo amžiaus ir lyties draugiją, atsiriboti nuo suaugusiųjų pasaulio. „Psichologų nuomone, tokios vaikų draugijos padeda vaikui pradėti geriau save vertinti, išmokti įtikinti kitus ir bendrauti su kitais“ (Žukauskienė, 2002, 259 p.). Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje vyksta nemažai psichosocialinių raidos pokyčių. Vaikai patiria asmenybės pasikeitimus, keičiasi psichologinio vaiko „Aš“ supratimas ir įsivaizdavimas.

Mokyklinis vaikas toliau kuria savo „Aš“ vaizdą, kuris visą laiką kinta. Jeigu ankstyvojoje vaikystėje vaikas galvoja, kad pakeitus vardą, pasikeis ir jis pats, ankstyvajame mokykliniame amžiuje jau suvokia savo priklausomybę lyčiai ir savo asmenybės unikalumą. Vertindamas savo psichologinį „Aš“ vaikas iš pradžių apibūdina savo artimus žmones, veiksmus, savo išorinius bruožus. Nuo sąveikos su kitais priklauso „Aš“ turinys. Kai vaikas sugeba priimti kitų asmenų vertinimą, atsiranda nuoseklus psichologinis „Aš“ teigė G. H. Meadas (Žukauskienė, 2002). Nuo 8 metų (iki ankstyvosios paauglystės) labai svarbus „Aš“ vaizdai pasidaro bendraamžių vertinimas. Jau nuo pirmųjų mokymosi mokykloje dienų vyksta vaiko „Aš“ skilimas, nes jis turi skirtingai reaguoti į tėvų, mokytojų bei bendraamžių reikalavimus. Vaiko „Aš“ vystosi trimis kryptimis - „naminis Aš“ tėvams, „orientuotas į pasiekimus“ - mokytojams ir „socialinis“ - bendraamžiams. Tuomet ir atsiranda vidinės disharmonijos rizika. Aš - vaizdas susidaro vaikui bendraujant su jam reikšmingais žmonėmis - tėvais, mokytojais ir bendraklasiais. Šio amžiaus vaikų savęs vertinimas yra glaudžiai susijęs su sėkmės ir laimės jausmu. 8 - 10 metų amžius kai kurių autorių nuomone yra laikomas vienu iš pačių ramiausių vaiko gyvenimo periodu (Čerkauskas, Vaišnoraitė, 2015). Jeigu

ankstyvojoje vaikystėje vaikai buvo priklausomi nuo tėvų ir auklėtojų moralinių normų, viduriniojoje vaikystėje vaikas pradeda daugiau vadovautis savo paties moralinėmis normomis, turi savo vidinę - internalizuotą moralinę sistemą. Vaikas, jau nepriklausomai nuo kitų, gali reaguoti taip, kaip jam atrodo teisinga ar klaidinga. Pagal psichoanalitinę teoriją, internalizuota vidinės moralinės normos sistema priklauso nuo tėvų elgesio kontrolės būdų. Norėdami įtikti tėvams, vaikai tampa į juos panašesni. R. Žukauskienė (2002) teigia, kad vaikų moralė priklauso nuo tėvų reikalavimų ir taip pat nuo visuomenės normų. Nepavykus elgtis taip kaip turėtų, vaikas patiria nerimo jausmą, kuris vadinamas kaltės jausmu. Kaltės jausmas patiriamas tik turint vidinės moralinės normos sistemą. Vadinasi kaltės jausmas atsiranda tik viduriniojoje vaikystėje. Formuojantis *Superego*, kaltės jausmas gali stiprėti, o sugebėjimas išgyventi kaltės jausmą rodo, kad vaiko *Superego* yra gerai susiformavęs ir jis jau sugeba reguliuoti savo elgesį. Moralės raida yra laipsniškas procesas, trunkantis visą gyvenimą. Vidurinės vaikystės amžiaus vaikams būdingos tam tikros baimės. Jiems būdinga mirties baimė. Tačiau skirtingai nuo ikimokyklinio amžiaus vaikų, kurie bijo savo mirties, pradinukai labiau bijo tėvų, artimųjų mirties. Kartais mokyklos baimę sukelia konfliktas su bendraamžiais, fizinės agresijos savo atžvilgiu baimė. Ypač tai būdinga emociškai jautriems, socialiai ir pedagogiškai apleistiems vaikams. Dažnai ilgainiui šios baimės keičiasi, kartais išnyksta. Jei jos užsitęsia, tai sukelia vaikui bejėgiškumo jausmą, nesugebėjimą kontroliuoti savo jausmų. Jeigu vaikas nesugeba nugalėti išskylančių sunkumų, jam gali išsivystyti mokyklinė neurozė (Čerkauskas, Vaišnoraite, 2015).

Šiame amžiuje formuojasi sugebėjimas sutelkti dėmesį ties dalykai, kurie nėra įdomūs. Pažangumas yra labiausiai susijęs su valingo dėmesio ypatumais, ypač su dėmesio paskirstymu. Šešiametio dėmesiui patraukti labai svarbus yra tiesioginis emocinis signalas. 9 - 10 metų vaikai jau gali dirbti nesiblaškydami ir be klaidų. 6 - 7 metų vaiko atmintis dažniausiai nevalinga. Vaikas gana gerai įsimena savo gyvenimo įvykius, ypač emociškai reikšmingus, kažkuo motyvuotus. Pirmokui atpsakoti pažodžiui yra lengviau nei savo žodžiais (Čerkauskas, Vaišnoraite, 2015).

Pažintinė raida vidurinėje vaikystėje pasižymi svarbiais pokyčiais, leidžiančiais pradinio mokyklinio amžiaus vaikams mąstyti lanksčiau nei priešmokykliniame amžiuje, pavyzdžiui, vidurinėje vaikystėje jau lengviau suvokti logines sąvokas ar planuoti ateitį, logiškai samprotauti apie konkrečią informaciją. Su amžiumi apskritai atsiranda gebėjimas apdoroti kompleksinę informaciją - gebėjimas, kuris svarbus samprotaujant. Todėl analizuojamame raidos tarpsnyje vaikai pajėgūs „konstruoti“ supratimą apie aplinką ir samprotauti padarinius kitiems. Matome, kad kognityvinės raidos ypatumai nagrinėjamame amžiuje leidžia vaikams suprasti konkrečią informaciją, susijusią su religiniais elementais

(Šorytė, 2021). R. Žukauskienė (2012), teigia, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai vis labiau darosi atsakingesni už savo elgesį. Mokydamiesi mokykloje mokiniai nori daug ko išmolti, būti pranašesni už bendraamžius, domisi ir nusimano daugelyje sričių. Tad norint skatinti tinkamą mokinių ugdymą(si), mokytojas turi įdėti pastangų – sudominti mokinius norima veikla, pateikti įdomios informacijos. V. Černius (2006) išskiria, kad vaikai šiuo tarpsniu mokosi įvairiai. Kai kurie viską sprendžia greitai, mažiau kreipdami dėmesį į tikslumą, kiti užduotis sprendžia lėtai, pagalvodami ir apmąstant kiekvieną smulkmeną. Vidurinėsios vaikystės metu aktyviai vyksta lateralizacijos procesas, kurio metu psichinės funkcijos paskirstomos tarp kairiojo ir dešiniojo smegenų pusrutulio. Kairysis smegenų pusrutulis atsakingas už analitinį mąstymą, kurio dėka gebama suprasti daiktų struktūrą, įvairias taisykles, pažinti laiką, logiškai mąstyti, spręsti matematinius uždavinius, planuoti, išmolti kalbą ir būti fiziškai aktyvūs. Dešinysis smegenų pusrutulis yra atsakingas už jausmus, intuiciją, spalvų skyrimą, fizinius pojūčius, santykius, ritmo pajutimą, humoro jausmą, motorinius įgūdžius (Žukauskienė, 2012). Matome, kad kognityvinės raidos ypatumai nagrinėjamame amžiuje leidžia vaikams suprasti konkrečią informaciją, susijusią su religiniais elementais.

1.2. Tikėjimo raida viduriniojoje vaikystėje

Pasak Utrechto valstybinio universiteto profesoriaus H.C.Ruemke, „Tikėjimas yra tai, kas kartu su mumis bręsta mums vystantis ir bręstant; įvairios formos, kurias tikėjimas pereina, sudaro vystymąsi“. Taigi vaikų tikėjimas auga drauge su vaiku, jeigu yra pasėtas tikėjimo grūdas ir vaiko tikėjimas yra auginamas.

Ruemke tikėjimo vystymęsi akcentuoja *religinių išgyvenimų reikšmę*. Emery universiteto profesorius James W. Fowler'is akcentuoja tikėjimo svarbą, nes tikėjimas, anot profesoriaus, yra „gilesnis ir asmeniškesnis už religijas, bet randamas religijose“ (Trimakas, 1998, 132 p.). James W. Fowler'is tikėjimą apibūdina, kaip atsiliepiamą į transcendentinę vertę tiek, kiek asmuo gali tą vertę suprasti, kiek įtakoja sukauptos tradicijos (Trimakas, 1998). Knygos „Tikint bręsti“ autorius kun. Kęstutis A. Trimakas taikliai apibūdino tikėjimą: „Tikėjimas yra viso asmens orientavimasis, teikias prasmę ir tikslą jo viltims ir siekiams, mintims ir veiksams“. Tikėjimą kunigas traktuoja pamatiniu sąlyčiu su transcendencija. Tikėjimas visose religijose yra panašus, skiriasi tik religinės praktikos formos ir religinis turinys.

Vaikų tikėjimo raida siejasi su psichologine vaiko raida pagal jo amžiaus tarpsnį. Profesorius H. C. Ruemke išskiria septynias tikėjimo fazes. Kadangi, vaiko psichologiniai

bruožai, kurie priklauso nuo amžiaus tarpsnio, įtakoja tikėjimo raidą. Pavyzdžiui, iš minėtų Ruemke tikėjimo fazių, vidurinėsios vaikystės amžiaus vaikas negali išgyventi pirmosios, nes „pajautimas, kad aš prasmingai susijęs su būties visuma“, remiasi intuicija, kuri pabunda tik paauglystėje ar ankstyvoje jaunystėje. Ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikai, pagal savo amžiaus tarpsnio savybes gali išgyventi tik ketvirtąją tikėjimo fazę, nes šioje fazėje išgyvenama Dievo patirtis, Dievo - kaip pirminės visa ko priežasties patirtis. Psichologai Carl'as Gustavas Jung'as, Viktoras Frankl'is ir kt. teigia, kad savo prigimtimi žmogus yra linkęs į religiją, kad kiekvieno žmogaus sieloje randami religiniai simboliai. Taip pat Leopoldas de Reyes, remiantis *Incroyance et Foi* kursų duomenimis, padarė išvadas, kad kiekvienas žmogus savo prigimtyje turi ir teologinį potencialą santykiui su Dievu (Trimakas, 1998). Taigi vaikų tikėjimą lieka tik budinti ir auginti pagal vaikų suvokimo galimybes, amžiaus tarpsnio gebėjimus ir jų turimą religinę patirtį. Vidurinioji vaikystė - tai „proto“, mokymosi amžius. Fowler'is šį amžiaus tarpsnį vadina „mitiniu pažodiniu“. „*Mitinis* šiuo atveju reiškia besiremiantis turinčiais prasmę pasakojimais, o *pažodinis* reiškia, kad vaikas pasakojimą bei prasmę priima ir supranta pažodžiui“ (Trimakas, 1998, 145 p.). Ankstyvajame mokykliniame amžiuje vaikai mažiau remiasi vaizduote, svarbus pasakojimas, kurį dar suvokia pažodžiui. Pasakojimu vaikams galima perteikti Dievo Žodį, pasakojimu išreikšti religines tiesas. Jeigu ugdytojai (artimoji aplinka, mokytojai) sugebės kūrybingai, vaikams suprantamai pasakoti istorijas iš Biblijos, pritaikyti kasdienėms situacijos Evangelijos žodžius, vaikas išgirs, padedant vaizduotei, patirs asmeninius religinius išgyvenimus. Kokioje aplinkoje vaikas begyventų, vis vien išgirsta žodžius: „Dievas“, „Jėzus Kristus“, „dangus“, „kryžius“, „Rojus“. Šiems žodžiams vaikai sukuria vaizdinius, ir jie tampa simboliais. Išskylantis pavojus - gali vaikui nusibosti, todėl ugdytojams lieka sudėtinga užduotis - žodžius pateikti kūrybiškai, pritaikant pagal vaiko amžiaus tarpsnio ypatybes. Žodžiai vaikų tikėjimo raidoje turi didelę reikšmę. Tie žodžiai, kuriuos vaikas išmoksta vidurinės vaikystės tarpsnyje, vaiką lydės visą gyvenimą ir pildysis prasme pagal asmeninę tikėjimo brandą. Išmokta malda, vaiko širdyje ir lūpose gali likti visam gyvenimui. Šio amžiaus tarpsnio pradžioje vaikai dar neturi gebėjimo reflektuoti, bet perėjimo į sekantį tarpsnį laike, atsiranda šis gebėjimas. Vidurinėsios vaikystės pradžioje vaikas aplinką suvokia iš savo perspektyvos, yra egoistiškas, raidos laikotarpio pabaigoje vaikas geba žvelgti iš kito perspektyvos. Baigiasi pažodinis suvokimas (Trimakas, 1998).

Vidurinioji vaikystė (7 - 11 metai) yra palankus metas sužadinti vaikų sielose slypintį religingumą, auginti ir leisti augti vaiko tikėjimui bei religingumui. Vaikui tikėjimas turi svarbią vidinę prasmę, svarbus ir suaugusiems - kaip vaiko ugdytojams. Religingumas vaikystėje siejamas su tam tikru vaiko vystymosi etapu, ikimokyklinio amžiaus vaikų

psichinės raidos pagrindais: mąstymu, suvokimu, žinojimu, refleksijos ir kitomis savybėmis. J. Piaget ir L. Kohlberg žmogaus kognityvinės raidos teorijomis grindžia teiginius, kad žmogaus religingumo raida yra stadijinio - struktūrinio pobūdžio (Žukauskienė, 2012). Vaiko religingumas yra kitoks nei suaugusių, bet pilnavertis. Vidurinėje vaikystėje vaiko tikėjimą ir religingumą įtakoja aplinka, tikėjimas ir religingumas gali būti pažadintas, bet gali likti ir „miegantis“. Siekiamybė - ugdyti vaiko ryšį su Dievo skelbiamomis tiesomis, Dievu ir Šventąja Dvasia.

Šioje stadijoje privalumas, kad pasireiškia konkretus protavimas ir kaip tikėjimo patirtį, taip ir turimą Dievo įvaizdį galima išreikšti pasakojimais. Pasakojimo laikotarpio trūkumas yra tai, kad pažodinis supratimas ribotas, todėl nepakankamas sudėtingai tikėjimo tikrovei suvokti ir išreikšti (Trimakas, 1998). Taigi, vaikų tikėjimas grindžiamas prasmę turinčiais pasakojimais, o minėtieji pasakojimai suprantami pažodžiui. Šiame etape vaikas jau geba mąstyti - atskirti kas yra įsivaizduota, o kas tikra. Tačiau Dievas šioje stadijoje vis dar suprantamas antropomorfiškai, o religinis turinys nėra reflektuojamas (Kevalas, 2021). Vidurinėsios vaikystės tarpsnio pabaigoje išsivysto gebėjimas reflektuoti (baigiasi pažodinis supratimas), apibendrinti, pažvelgti iš kitos perspektyvos (atsiranda galimybė ir poreikis asmeniškėsių santykių. Perfrazuojant Fowlerį vaiko Dievo pajautimą galima paaiškinti taip: aš, vaikas, matau, kad tu, tėve, mane matai; aš, vaikas, matau save, kaip tu, tėve, mane matai; aš, vaikas, matau tave, tėve, matantį mane matant tave). Tai išreiškia nuostabią galimybę asmeniškam santykiui su Dievu kaip tėvu, turint gerą jo įvaizdį. (Trimakas, 1998).

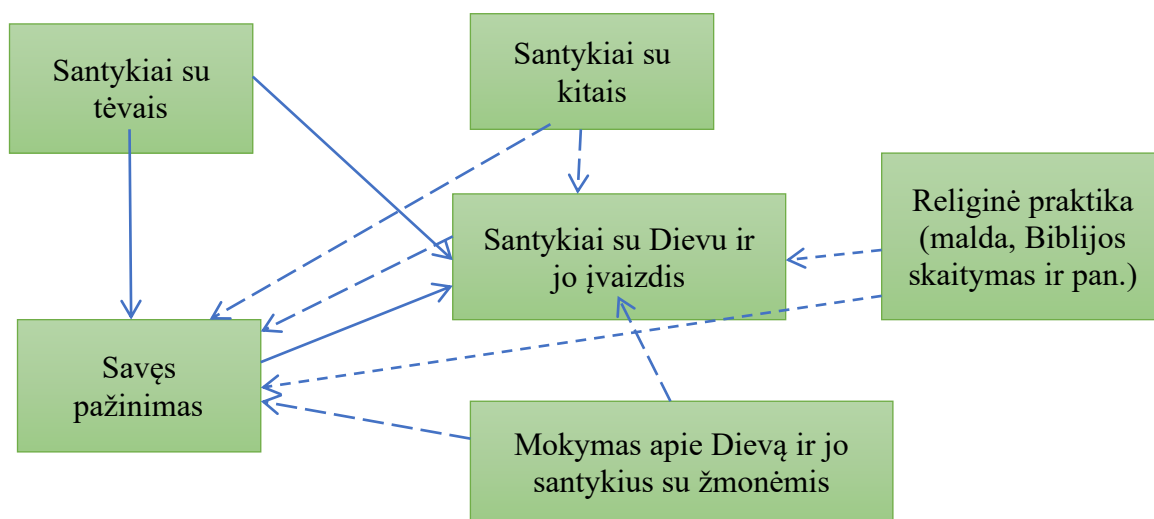
1.3. Dievo įvaizdis ir jo bruožai vaikystėje

Buvo atlikti tyrimai ir jie rodo (Frielingsdorf, 2003), kad Dievo įvaizdis formuojasi jau nuo pat pirmųjų gyvenimo metų, veikiant ne tik Dievo malonei, bet socialinei - kultūrinei aplinkai, kitaip tariant žmogiškai patirčiai, todėl tėvų ir ypač tėvo įtaka galimai yra lemianti kaip vaikai suvokia Dievo įvaizdį. Atsižvelgiant į vidurinėsios vaikystės vaiko psichologinės raidos bruožus, galima manyti, kad šio amžiaus tarpsnio ypatumai įtakoja Dievo įvaizdžio suvokimą, prisimenant Frielingsdorf atliktą tyrimą, kur teigiama, kad Dievo įvaizdis formuojasi nuo pirmų gyvenimo metų. Taigi, vaikas, sulaukęs 7 metų jau turės sąmonėje sukurtą Dievo vaizdinių, patirties su gimdytojais, ugdytojais (priešmokyklinėse ugdymo įstaigose) ar su juos prižiūrėjusiomis auklėmis. Tad vaikui augant, keliaujant per brendimo raidos stadijas Dievo įvaizdžio formavimasis kinta, pildosi Dievo įvaizdžio suvokimu. Nors, remiantis Frielingsdorf tyrimu, vaikystėje įgytas pavyzdžiui traumuojantis Dievo įvaizdis, gali lydėti visą gyvenimą, lydimas tam tikrų pasėkmių žmogaus gyvenimo kokybei,

psichologinei ir fizinei asmens sveikatai. Jau minėta, kad vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje vaikai mažiau remiasi vaizduote, pradeda aiškiai skirti tai, kas yra ir ką galima įsivaizduoti. Stipresne tampa proto galia, atsiranda reflektuojantis protavimas. Tai gebėjimas faktus ir įvykius abstrakčiau apibendrinti padarant išvadas ir randant prasmę. Šiame amžiuje vaikams pasakojimai tampa priemone plėsti tikėjimo patirtį ir suvokimą apie dvasinį pasaulį ir Dievą. Vaiko egocentrizmas šiek tiek mažėja, nes keičiasi socialinė aplinka. Taigi vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje remiamasi vaizdinių arba kitaip intuityviu projektuojančiu tikėjimu (pagal Fowlerį nusako vaiko žinojimo būdus). Jis būdingas dar prieš pasireiškiant protavimui (perėjimo iš ankstyvosios į viduriniąją vaikystę laikotarpiu). „Vaikų pažinimo specialistas Jeanas Piaget šio amžiaus vaikams priskiria intuityvų pažinimą, t. y. tokį, kuriuo tikrovė tiesiogiai pajaučiama be protavimo proceso“ (Trimakas, 1998, 141 p.). O projektuojantis reiškia, kad vaiko pažinimas paremtas jaslėmis, jutimu (vaizdiniais), ne abstraktybėmis, o anot, F.von Hügel, „vaiko religija yra jausminė, nes vaikas galvoja jausmais“ (Paškus, 1991, 371 p.). Tokio amžiaus vaikams nuolat kažkas yra nauja patirtis. Jis turi lakią vaizduotę, kuri neribojama proto, sukuria įvairius įvaizdžius. Tikėti Esančiuoju Jo nematant, kurti Dievo įvaizdžius vaikystėje yra lengviau, dėl lakios vaizduotės ir protavime nevyraujančio racionalaus mąstymo. Šios stadijos stiprybė yra vaizduotė, per kurią vienijamas ir sugaunamas patirtas pasaulis stipriais įvaizdžiais ir atvaizduojamas žodžiais parodančiais vaiko tiesioginį supratimą ir jausmus. Čia pavojus gali kilti norint sustiprinti moralinius dėsnius, pvz. gąsdinant, ko pasekoje nesuvaldomą vaiko vaizduotę gali užvaldyti negatyvūs neteisingi Dievo įvaizdžiai (Trimakas, 1998, 141, 142 p.).

Perėjimas į antrąją stadiją prasideda su konkreto protavimo atsiradimu. Pagal Fowlerį Edipo konflikto nustūmimas iš sąmonės yra svarbūs pagalbiniai veiksniai. Auga vaiko noras suvokti, kas yra tikra, o kas tik atrodo, kad yra. Vaikas tiki, ką tėvai ir mokytojai sako, nes tikėjimo pagrindas yra autoritetas. Priima tikėjimo turinį neabejodami, jei yra spragų užpildo jas savo vaizduote; klausimams kilus klausinėja, klausinėdami tuo pačiu metu ir atsakinėdami užpildo likusias spragas (Trimakas, 1998, 142 p.) „Dievas įsivaizduojamas kaip žmogus antropomorfiškais, visad kūniniais vaizdiniais, pavyzdžiui: „viską apvaikšto per dieną“, „turi geras akis“ ir kt.“ (Trimakas, 1998, 144 p.). „Išties psichologiniu požiūriu vaiko tikėjimas yra bandymas kontroliuoti dieviškąją Būtį malda ir gerais darbais. Vaiko santykio su Dievu išraiškos priklausys nuo jo turimo Dievo įvaizdžio. Tačiau kokį įvaizdį beturėtų, jo santykis su Dievu vis vien remsis „aš - tau, tu - man“ principu“ (Paškus, 1991, 372 p.), kitaip vadinamu lygiu teisingumu laukiant už tai atlygio, ko pasekoje yra pavojus per daug pasikliauti savo teisingumu (Trimakas, 1998, 146 p.).

Tyrimai rodo, kad iki vidurinėsios vaikystės laikotarpio, vaiko Dievo įvaizdis jau būna įtakotas tėvų. E. Erikson, teigia, kad ankstyvosios raidos fazės (iki 5 m.) nenulemia žmogaus asmenybės visam gyvenimui. Freudas buvo linkęs manyti, kad būtent ankstyvosios vaikystės patirtys lemia žmogaus asmenybės formavimąsi (Paškus, 1991, Trimakas, 1998). B. Grommas išskiria santykių su tėvais svarbą tarp kitų veiksnių. Matome kaip sanykiai su tėvais įtakoja Dievo įvaizdžio formavimąsi (2 pav.).

1 pav. Vaikiško Dievo įvaizdžio formavimosi veiksniai

Šaltinis: Frielingsdorf, 2003

Dievo įvaizdį vaikas susidaro visų pirma pagal nusistovėjusius jo santykius su tėvais. Šie santykiai siūlo vaikui santykių su Dievu modelį. Patriarchalinės šeimos struktūros palaiko Dievo, kaip patriarcho įvaizdį. Vaiko santykius su Dievu taip pat įtakoja savo vertės pajautimas. Kai jo stinga, vaiko santykius su Dievu lemia baimė ir kaltės jausmas. Dievas patiriamas kaip gyvenimui grasinantis, o ne kaip gyvenimą kuriantis (Jaggle, Myer - Skumanz, 1998). Vaikas dažniausiai Dievo įvaizdį susidaro, remdamasis savo santykiu su tėčiu. Moterys iš prigimties yra religingesnės ir vaiką myli besąlygiškai. Tėtis - vaiką mylintis su sąlyga, keliantis reikalavimus, koks vaikas turi būti ir ko siekti. Tėvo priėmimas vaikystėje daro įtaką teigiamam savo paveikslo formavimuisi ir priėmimui vaiko suaugystėje, o mamos priėmimas, daro įtaką nuoširdžių tarpasmeninių santykių formavimuisi. Mama pirmasis asmuo, kuri neša vaikui nuoširdumą, jautrumą, fizinį artumą. Tėvas atsiranda šiame santykiuje kaip trečiasis, kuris iš šio ryšio ištraukia, kreipia labiau vaiką į pasaulį, realybę (Akstinas, 2021).

Vaiko pažintinės galios skiriasi nuo suaugusiojo. Vaikas tikrovę suvokia per žaidimą ir savo fantaziją, jam nėra ryškios perskyros tarp to, kas tikra ir to, kas įsivaizduota. Vaikas yra linkęs atvirai priimti tiek tai, kas jam tiesiogiai apčiuopiama, tiek tai, kas gali būti įsivaizduota

paties jėgomis ar tai, apie ką kalba kiti. Tad iš tokios vaiko tikrovės pajautos specifikos kyla ir jo religinių patirčių bruožai – vaikiškam religingumui būdingas nekritiškas visuminis priėmimas tų patirčių, su kuriomis jis susiduria. Tad galima daryti išvadą, jog netikėjimas vaikui nėra būdingas. Tačiau tai nereiškia, jog šis laikotarpis nėra nereikšmingas, tad neturės įtakos tolimesniam tikėjimo brendimui. Priešingai, jeigu vaikas susiduria su trauminėmis patirtimis, plaukiančiomis iš netinkamo religinio ugdymo, tai gali turėti rimtų pasekmių ateityje, gali būti sutrikdyta normali žmogaus dvasinė ir psichologinė raida, susiformuoti iškreiptas religijos suvokimas (Kevalas, 2021).

„Vaikai, net augdami ir puikiausiomis sąlygomis, negali susikurti transcendentinio Dievo sąvokos. Kai vaikas mitinio-maginio suvokimo tarpsniu kalba apie Dievą, jo apibūdinimai nėra pakankami, nes kalbėdamas apie Dievą, jis įsivaizduoja labai didelį žmogų. Tokio vaizdinio turinys neatitinka transcendentinio Apreiškimo Dievo įvaizdžio: Dievas yra kitas, tas, kuris peržengia pasaulio ribas ir kyla ne iš pasaulio. Todėl siūloma, remiantis religijos pedagogikos įžvalgomis, vaiko Dievo įvaizdį vadinti “Dievo įvaizdžio pirmine forma” (Hubert, 2003).

Šis aktyvus vaiko įsitraukimas į savų vaizdinių kūrimą yra paremtas vaizduotės galia, t.y. gebėjimu kurti vidinius vaizdinius. Kaip tik vaikai, spontaniškesni ir mažiau kontroliuojami sąmonės, turi daug kūrybinio potencialo, reikalingo Dievo įvaizdžiui susikurti bei plėtoti. Siekiant pernelyg anksti perduoti tradicinius Dievo įvaizdžius, kyla pavojus užgniaužti vaiko fantaziją. Vaikui turi būti leidžiama taip nupiešti Dievą, kaip jis jį įsivaizduoja, net jei tai ir neatitinka teologinio supratimo. Suaugusieji neturėtų to drausti ar atmesti: „tokio Dievo įsivaizduoti negalima, jis ne toks”. Vaiko fantaziją būtina priimti, sukurtą vaizdinį su juo aptarti ir, užduodant klausimus, skatinti tolesnę įvaizdžio plėtotę. Vaikui labai svarbu suprasti, kad nei dabartinis jo turimas Dievo įvaizdis, nei visi kiti Dievo apibūdinimai nėra galutinės tiesos, kad kiekvienas Dievo įvaizdis keičiasi. Ypač svarbu prisiminti, jog kiekvienas Dievo įvaizdis tėra netobula ir sąlygiška žmogaus pastanga pasakyti, kas ir koks Dievas yra. Šia prasme kiekvienas toks bandymas yra ir “teisingas”, ir “klaidingas”. Todėl religinio auklėjimo užduotis yra kurti sąlygas, neleidžiančias užfiksuoti vienos detalės bei padedančias kelti vis naujus, atvirus klausimus apie Dievą (Frielingsdorf, 2003).

A. Juodaitytė (2003) nurodo, kad Vaikui Dievas - Kūrėjas visko, kas aplink jį yra. Dievo vaizdinys siejamas su „Aš” išgyvenimais, vaiko suvokimu suaugusių žmonių pasaulyje, vaikams priskiriamas tik vienas bruožas - netinkamas elgesys ir būtinumas sulaukti už jį atpildo - bausmės, kuri yra kaip suaugusiojo vaidmens vaiko gyvenime išraiška. Todėl bausmė priskiriama Dievo valiai ir jo buvimo įrodymui.

Vaikai Dievo suvokimą sieja taip pat su *fizine bausme* („mane Dievulis nubaudė, todėl aš žinau, kad Jis yra“); *nemalonia situacija*, jos priežastingumu („kai mušiasi su broliuku, susitrenkiau galvą“); *griežčiausiomis bausmėmis*, kurios tėvams ir kitiems žmonėms yra neprieinamos („Dievas gali į mane pasižiūrėti iš dangaus ir pagrūmoti pirštu“); *asmenine bausme* kaip Dievo buvimo įrodymu („manęs nebaudžia, todėl aš Jo nejaučiu“). Dievas yra tapatinamas su vaiko elgesio „prižiūrėtoju“ gatvėje, darželyje, namuose. Jis - „budrioji akis“, kuri viską mato, net tai, ko nepastebi tėvai ar kiti suaugusieji. Vaikui Dievas yra tarpininkas tarp tėvų ir vaiko, tačiau atstovauja tėvų interesams ir „praneša“ jiems apie vaiko elgesį, o suaugusieji, santykiuodami su vaikais, vykdo Dievo valią („Dievas pamato per mamą, kad vaikas blogai elgiasi. Tada mama bara vaiką“) (Juodaitytė, 2003).

Šiame amžiaus tarpsnyje didelę įtaką daro pasakojimas. Fowler'is tokio amžiaus vaikų tikėjimą pavadina „mitiniu pažodiniu“ (Trimakas, 1998, 145p.). „Pasakojimas tampa pagrindinis būdas vienyti ir vertinti patirtį. <...> Kosminių ir religinių pasakojimų veikėjai yra antropomorfiški, suprantami žmogiškai ir žmogiško pavidalo“ (ten pat). Taip yra todėl, kad tokio amžiaus vaikas aplinką dar suvokia egocentiškai, tai įtakoja ir Dievo įvaizdžio suvokimą. Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje Dievo įvaizdis formuojasi ir bendraujant su kitais, „bendraujant taip pat susipažįstama su taisyklėmis ir normomis, <...> kurias siūlo ir patvirtina kiti“ (Žukauskienė, 2002, 231 p.). Dievo įvaizdis formuojasi tikybos pamokose mokantis Tikėjimo Tiesų, skaitant Šventą Raštą ar girdint Švento Rašto komentarus, remiantis religijos praktikomis. Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje vaikas gali susikurti Dievo įvaizdį pagal turimą patirtį ir santykį su aplinka. Pedagogai pataria, kad nereikėtų įtakoti vaikų suvokimo, pateikiant jau suformuotus įvaizdžius, bet palikti laisvės vaiko asmeniniam suvokimui, įsivaizdavimui, kurį įtakoja vaiko prigimtinės savybės.

Apibendrinant vaikų Dievo įvaizdžio galima teigti, kad Dievo įvaizdžio suvokimą vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje įtakoja vaiko psichologinė raida, suaugusiųjų: tėvų bei mokytojų pateikiama informacija Dievo įvaizdžio, tikėjimo klausimais, santykis su tėčiu ir mama.

2. MALDA, KAIP ESMINIS VAIKŲ RELIGINĖS ELGSENOS BRUOŽAS

1.2. Maldos samprata

Malda - tai bendravimas, pokalbis su Dievu. Pokalbis yra žmogiškų santykių augimo esmė, tačiau Dievas pritaiko šį bendravimą Savo atžvilgiu. Skirtumas tik tas, kad šiame bendravime turime tarpininkus - širdį, dvasią, valią ir balsą, Šventojoje Dvasioje su Ja ir per Ją, pažymi R. Martin (1995). Kadangi malda yra kiekvieno asmens bendrystė su Dievu išraiška, todėl nėra vienintelio ir teisingo būdo melstis. Mokantis melstis asmuo suranda sau tinkantį maldos būdą. Maldos būdai keičiasi kintant gyvenimo įvykiams. Malda, moko priimti šalia esančių žmonių ne tik džiaugsmus, bet ir rūpesčius, problemas. Malda, tai galimybė geriau pažinti save, taip pat perteikti savo poreikius, baimes, troškimus (Vorgrimler, 2003).

Malda - jėgos šaltinis ir religinio gyvenimo gaivintoja, nepaisant to, kad ji reikalauja daug mūsų jėgų ir pastangų, disciplinos, nei bet koks įprastinis darbas. Darbas traktuojamas kaip maldos spraga, kuri verčia mus maldą atidėti ir ji tampa tarsi pareiga. Maldos praktika reikalauja disciplinos (R. Grefas, 1999 žr. Piliponytė, 2012).

Malda yra pagrindinis komponentas religijoje ir religiniame gyvenime, norint pažinti vaiko religinį gyvenimą, reikia pažinti jo maldos gyvenimą. Nesuprantant, kokioje konkrečioje būsenoje vaikai yra maldos atžvilgiu, negalima nei jų tinkamai auklėti maldai, nei jos praktikai (Gutauskas, 1963).

Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnis tinkamas laikas mokytis maldos praktikos, nes tai mokymosi amžius. Tikėtina, kad vaikas, šiame amžiuje įgavęs įprotį melstis, maldą praktikuos ir tolesniuose gyvenimo ir tikėjimo raidos etapuose. Maldos praktikos gali mokyti tėveliai, globėjai. Tikybos pamokose vaikas išmoksta maldos tekstų, pamokos metu sukalba maldele, tai gali būti užuomazga vaiko maldos poreikiui. Vaiko religingumo ugdymo procese, būtent maldos praktikos mokyme, lemiamas maldos poreikio ugdymo veiksnys - maldos šeimoje pavyzdys. Šiame skyriuje apžvelgiama maldos praktikos esmė, kas yra malda, kokia malda turėtų būti ir ką turėtų reikšti krikščioniui. Krikščioniu tampama priėmus krikšto sakramentą, bet to nepakanka, krikščioniui reikėtų augti, brandinti tikėjimą praktikuojant sakramentus, maldą, kiekvieną dieną pasitikti ir palydėti malda. Šiuos tikėjimo ir maldos praktikos grūdus pasėti vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje yra tinkamas metas, nes vaikas vadovaujasi ne tik intuicija vaizduote ir aplinką suvokia iš „aš“ perspektyvos, bet jau pradeda vadovautis protu, o šio amžiaus tarpsnio pabaigoje jau pradeda naudoti refleksijos galią - geba „apmąstyti savo paties mintis, jausmus, vaizduotę, išgyvenimus norus ir ateities planus“ (Trimakas, 1998, 151 p.). Svarbu panagrinėti, kokį vaidmenį malda atlieka pradinio

mokyklinio amžiaus vaikų gyvenime, kokias maldas vaikai linkę praktikuoti, kas juos skatina melstis, o gal šiai praktikai trukdo.

2. 2. Mokymo melstis svarba

A. ir B. Ulanov (1982) teigia, jog visi meldžiasi, ir to dažnai nevadina malda, kaskart prašome pagalbos, supratimo, stiprybės. Dažniausiai maldos prasideda mūsų troškimais ir norais, o tie norai pasireiškia įvairiausiomis formomis ir dažniausiai meldžiame to, ko norime. O norime tik labai gerų dalykų - meilės, sveikatos, taikos pasaulyje, tiesos. „Tradicinis katalikiškas maldos apibrėžimas yra toks: „Malda - žmogaus proto ir širdies kėlimas į Dievą. Melsdamiesi kreipiame savo protus ir širdis į Dievą, kad garbintume jį, dėkotume jam ar prašytume jo malonės ir atleidimo“ (Lawler, Wuerl, 1992, 240 p.).

Mokymasis, mokymas melstis - vienas iš esminių religinio auklėjimo uždavinių. Lawler (1992) pažymi, kaip Jėzus mokė pamaldumo apaštalus, kadangi ir pats gyveno šia dvasia, todėl šiuo pavyzdžiu turėtų sekti kiekvienas krikščionis, turėtų būti maldos žmogumi ir ja gyventi. Pagal Kristaus mokymą malda yra nuolanki ir klusni Dievo valiai, ji nėra savanaudė. Antrasis Vatikano susirinkimas pabrėžė maldos būtinumą, kaip tikro krikščioniško gyvenimo žymę. Kunigas (Escriva de Balaguer, 2011) atkreipia dėmesį, kaip svarbu rasti laiko maldai, nes ir darbai nebus tokie našūs, jeigu nebus apmąstomi Viešpaties akivaizdoje. Dienos darbas nebus niekuomet tobulai užbaigtas jei nebus pokalbio su Dievu, nes malda eina pirma visko. Taip pat kviečia pirmąjį dienos susitikimą skirti - Jėzui (Escriva de Balaguer, 2011).

Vaikai maldos paskirtį suvokia kaip prašymą poreikiui patenkinti: maisto, saugumo, meilės, draugystės. Jei artimiausia vaiko aplinka nepatenkina jų poreikių, vaikas kreipiasi į Dievą, kuris vaiko akimis yra Galybės, Meilės, Teisingumo simbolis. Vaikas savo maldomis išreiškia pyktį, baimę, taip pat pagarbą, dėkingumą, meilę. Kai kurie vaikai suvokia, jog materialinių dalykų prašyti negalima („Nereikia šokoladų ar kitų dalykų prašyti, nes Dievulis jų neturi“). Malda - padėka už tai, kad išsipildė prašymai („Dėkoju Dievuliui už gerus sapnus“). Vaikai meldžiasi ne tik už save, bet ir už kitus, ypač už savo šeimos narius („Prašau, kad senelis nesirgtų“, „Dėkoju, kad sesutė išgydė“). Vaikai taip pat suvokia visuotinę maldos pobūdį („Visiems žmonėms reikėtų melstis, kad kas nors blogo neatsitiktų“). Taip pat vaikai meldžiasi ne tik už kitus, save, bet ir už Dievą („Meldžiuosi, kad Dievulis nenumirtų“). Vaikai suvokia, kad malda yra asmeniško pobūdžio („Niekas negali už tave pasimelsti“). Su malda vaikai sieja pagrindines žmogaus ir savo žmogiškos egzistencijos problemas: prašo sveikatos, laimės, išsigelbėjimo nuo pikto, blogio, nesuprantamų, vaiką bauginančių reiškinių - tamsos, pragaro, plėšikų (Juodaitytė, 2003).

J. Gutauskas (1963) pažymi, kad išmokyti melstis vaiką, tai ne tas pats, kas išmokyti mintinai sakyti malda, kadangi vaikas gali gerai mokėti mintinai išmoktą malda, tačiau nesimelsti. Kadangi maldos esmę sudaro ne tikslus žodžių atkartojimas, o vidinis ryšys su Dievu, arba sąmoningas buvimas Jo akivaizdoje. Todėl auklėjant vaiką maldei reikia pratinti prie tokios laikysenos. Šis auklėjimas turi vykti pagal vaiko brandą, pradedant nuo paprastų dalykų. Derėtų nepamiršti, kad malda, o ypač vaiko turi turėti nuotaiką, suprantamus vaikui žodžius, formą ir laiką

2. 3. Pasirengimas maldei.

Pasiruošti maldei vaikus reikia mokyti, taip pat ir vaikams reikia mokytis pasirengti maldei, nes melstis - tai susitikti su Dievu. Kad susitikimas įvyktų reikalingas dvasinis ir fizinis pasirengimas. Dvasinis pasirengimas - tai širdies parengimas, nusiteikimas maldei, vidinė tyla, pajautimas, kokia malda nešinas (Evangelijos eilutėmis, išmokta maldele, savo sukurta maldele, ar tiesiog savais žodžiais kreipdamasis) vaikas keliaus į susitikimą su Viešpačiu. Pirmine sąlyga maldoje („Eik į savo kambarėlį“ 2007) išskiria norą susitikti ir bendrauti su Viešpačiu. Fizinis pasirengimas - tai laikysenos, patogios kūno padėties, kuri padėtų susikaupti, pasirinkimas, nusiramimas, laiko ir vietos pasirinkimas maldei. Apie susikaupimo svarbą pažymi ir J. Gutauskas (1963), prieš pradedant malda būtina tyla ir susikaupimas, tokia rimtis turi išlikti tiek maldos metu, tiek jos pabaigoje. Bernardas Grommas rekomenduoja pratimus tylai ir sutelktam susikaupimui: sėdint atsipalaidavus, užmerktomis akimis klausyti arba įsijausti; pratimus kūno pažinimui: kvėpavimo, šilumos ir kitus savireguliacijos pratimus (Jaggle, Myer - Skumanz, 1998). Kaip minėta, maldos praktika reikalauja pastangų, disciplinos, tad tikslinga kasdien melstis tuo pačiu laiku, kad malda taptų įpročiu. Tinkamiausia pradėti nuo ryto ir vakaro maldų. Maldei svarbiau yra pastovumas, nei intensyvumas ar trukmė. Ryto ir vakaro malda padeda didesnei vienybei su Dievu ir tai priskiria tradiciniam maldos būdai, nepaisant to, kad malda gali būti spontaniška ar formali, kalbamos tylomis ar lūpomis, svarbiausia, kad tai būtų atliekama dėmesingai ir nuoširdžiai. Svarbu, kad malda mintimis ir širdimi būtų nukreipta į Dievą. Vien teisingai parinkto laiko ir vietos maldei, nepakanka. Martin (1995) Rekomenduojama malda susieti su dienos tvarka, maldos akimirks susieti su kasdieniais gyvenimo momentais. Pasak autoriaus Martin(1995) tai pasitarnautų santykiui su Dievu. Vidurinėsios vaikystės amžiaus vaikus reikėtų kviešti maldei prasidedant pamokoms, joms baigiantis, susidūrus su sunkumais ar esant atsakingiems momentams. Tilmann (1997) pažymi šias maldas kurias turėtų mokėti vaikai ir jaunuoliai atitinkamai pagal amžiaus tarpsnius: mintinai išmoktos maldos, ryto ir vakaro malda, prieš ir po valgio, maldos į Jėzų, prieš ir po šv. Komunijos, maldos į šv. Dvasią ir Švč. Mariją,

įvairiomis progomis, gailesčio maldos, įvairios trumpos maldelės. Gutauskas (1953) (žr. Piliponytė, 2012) išskiria geros maldos savybes vaikystėje. Tai:

- Susitelkimas prie kurio veda tylą;
- Vidinė tylą - minties kontrolė;
- Tinkama išorinė laikysena;
- Nuolankumas;
- Pasitikėjimas;
- Išvermingumas - meldimasis net ir tada, kai Dievas neišklauso;

Suprantama, kad šios gerosios maldos savybės yra siekiamybė. Ne kiekvienam vidurinėsios vaikystės amžiaus vaikui yra paprasta išbūti tyloje, išgirsti tylą, pajauti vidinę tylą ir susitelkti maldai, nuolankiai dėkoti ar prašyti Dievo malonių, taip pat, likti išvermingam, jeigu maldos prašymai neišpildomi. Šios gerosios maldos savybės yra priemonės gerai maldai, maldos tikslas - savarankiška, nuoširdi malda, kad ji taptų gyvenimo poreikiu ir išraiška. „Maldos tikslas - ne ko nors išmukti, bet pakeisti širdį“ (Eik į savo kambarėlį, 2007, 81 p.). Vaikų maldos praktika labai priklauso nuo amžiaus, charakterio savybių, temperamento, nuotaikos (Piliponytė, 2012). Tinkamai pasirengti maldai ir ją įtakoti ar jai trukdyti gali psichologiniai ar fiziniai sunkumai, taip pat miego ar maisto trūkumas (Martin, 1995).

2. 4. Maldos formos

Katalikų Bažnyčios Katekizmas (1996) išskiria šias pagrindines krikščioniškosios maldos formas: laiminimas ir garbinimas, prašymo malda, užtarimo malda, dėkojimo malda, šlovinimo malda. Vyraujanti vaikystėje maldos forma - prašymo malda. Vaikai meldžiasi ir dėkodami, kalbant Tikėjimo išpažinimo maldą, Viešpats yra garbinamas. Šią maldelę ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikas gali ir skaityti. Labai svarbu, kad vaikystėje vaikas įgytų įprotį melstis, suvoktų maldos reikšmę. Praktikuojant maldą kiekviena gyvenimo diena įgyja kitokią vertę.

a) Laiminimo ir garbinimo malda;

Malda turėtų prasidėti garbinimu, tik vėliau pereinant prie prašymų ir padėkų. Laiminimo malda pradėtas darbas suteikia prasmės, jėgų darbams, laiminamas pietų ar proginių vaišių stalas, suvienija, sukelia dėkingumo Dievui jausmą. Kad maldos gyvenime yra susijęs garbinimas su dėkingumu, pasitikėjimu, pažymi LaFrance (2000). Pasitikėjimo ir dėkingumo neįmanoma patirti be nuolankumo. Taigi Dievą garbinti yra sunku dėl to, kad

garbinimas yra nesavanaudiškas veiksmas, reikalaujantis atsižadėti savęs ir nuo savęs nukreipti dėmesį. Garbinti Dievą sunku, nes sunku priimti, kad Dievas yra svarbesnis už gyvenimo malonumus (Piliponytė, 2012). Garbinimo maldų galima rasti net tik Šv. Rašte, bet ir liturgijoje, tačiau pakankamai retai jomis meldžiamasi iš širdies. Vorgrimler (2003) atkreipia dėmesį į tai, kad garbinimas yra pagrindinė religinio veiksmo forma, kuri yra nukreipta vien tik į Dievą. Katalikų tikėjimo mokyme pabrėžiama, kad negalima garbinti šventų žmonių, paveiksų ar objektų, nes tai gali būti tik kaip priemonės, kurios nukreipia į aukštinantį Dievo garbinimą. Garbinimo ir laiminimo maldai reikalinga branda. „Mūsų elgesys iš tiesų keičiasi tik tai tuomet, jei su Dievu būname nuolat, ypač - kai džiaugiamės, esame patenkinti, jaučiame paguodą“ („Eik į savo kambarėlį“, 2007, 81, p.).

b) Prašymo malda;

Vaikystėje vyrauja prašomoji malda, šioje maldos formoje lemiamas vaidmuo atitenka jausmams. Todėl labai svarbu vaikams sužadinti susidomėjimą ir džiaugsmą malda, savarankiškai bendrauti su Dievu - reikšti jausmus savais žodžiais. Prašymo malda turėtų būti tarsi pokalbis su patikimu draugu, kuriame vaikas pasidalintų savo rūpesčiais, baimėmis, nusivylimais, pageidavimais ir paprašytų Dievo tų dalykų, pvz.: tvirtumo, drąsos, išminties, kurie padėtų išvengti sunkius ir slegiančius patyrimus. „Tokiai prašymo maldos praktikai tėvai galėtų skatinti savo vaiką, jeigu jie gyvena tikėjimu, kad Dievas pildo ne mūsų norus, bet savo pažadus“ (Jaggle ir Mayer - Skumanz, 1998, 112 p.). Kiekvieno krikščionio diena turėtų prasidėti ryto malda. Tilmann (1997) siūlo pradėti šiomis maldomis: savais žodžiais, kalbant įprastas maldas iš maldaknygės. Savų žodžių malda prašoma Dievo vadovauti visą dieną, nurodyti valią ir suteikti jėgų. Tačiau nederėtų melstis tik savais žodžiais, nes tokios maldos negali apimti platesnio turinio, bet taip pat didelė tikimybė, kad einant laikui ji ims skursti. Kalbant formuluotą maldą derėtų atkreipti dėmesį ne tik į maldos žodžius, bet ir sekti maldos mintį, kad kalbėtų mūsų širdis. Maldai iš maldaknygės geriausia tinka giesmė ar malda pritaikyta rytui. Prašymo malda susijusi su visomis žmonių reikmėmis, tiek dvasinėmis, tiek ir medžiaginėmis (KBK, 2007). Tačiau maldos veiksmingumas nepriklauso nuo žodžių sudėtingumo ir maldos formuluotės ilgumo, kur kas svarbiau yra vidinis nusiteikimas, o ne forma (Grefas, 1999 žr. Piliponytė, 2012). Geriausiai žinoma maldos formulė, kuri apima visą mūsų gyvenimą yra „*Tėve mūsų*“.

c) Užtarimo malda;

Katalikų Bažnyčios Katekizmas (2007) užtarimo maldos esmei priskiria - ko nors prašyti dėl kito. Maldas visuomet reikėtų užbaigti užtarimo malda ir prašymu. Galima melstis

už šeimos narius, už šeimą, už draugus, už žmones kuriuos pažįstame ir kurių - ne, už ligonius, už kenčiančius nuo smurto, ir pasaulio išganymą, ir pan. Paskutinės vakarienės metu Jėzus meldėsi už savo mokinius, ypač prašė, kad jie būtų laisvi nuo blogio ir kad visus vienytų meilė („Eik į savo kambarėlį“, 2007). Vaikams būtų tikslinga patarti, kaip melstis. Remiantis sąžinės patikra pagal krikščioniškojo gyvenimo ugdymo vadovėlį (1995), vaikus galima pakviesti dėkoti Dievui už gautas malones, prašyti savęs pažinimo, tirti mintis, žodžius ir darbus, atsiprašyti Dievo už pastebėtus trūkumus, pasiryžimo taisyti (Piliponytė, 2012).

d) Dėkojimo malda;

Dėkojimo malda vaikams suprantama ir aiški. Vidurinėsios vaikystės amžiaus vaikas jau gali pats savarankiškai kalbėti dėkojimo maldeles. Jau minėta, kad geriausias mokytojas - tėvų pavyzdys. Ryte dėkojimo malda dėkojame už dar vieną dovanotą dieną, už gyvenimą, laisvę, už esančius šalia žmones, bet pirmiausia turime dėkoti už Jį patį (Lustiger, 1999 žr. Piliponytė, 2012). Vakaro maldą siūloma pradėti kalbėti savais žodžiais, prisiminti visus dienos įvykius, kas buvo padaryta gero - padėkoti, o kas pikto - atsiprašyti, po tokios maldos galima sukalbėti ir mintinai išmoktą maldą (Tilman, 1997). Svarbu, vaikus mokyti kiekvieną dieną priimti kaip dovaną ir už tą dovaną malda dėkoti Dievui. „Už viską dėkokite“ (1 Tes 5, 18).

e) Šlovinimo malda;

Šlovinimo malda yra žmogaus atsakas Dievui už dovanas, o garbinimu žmogus pripažįsta save Dievo kūrinium. Jaggle ir Mayer - Skumanz (1998) siūlo pradžioje vaikus išmokyti šlovinimo ir padėkos maldų, o tuo remdamasis laipsniškai pereiti ir prie prašymo maldos. Puiki priemonė šlovinti Dievą yra giesmės, kurios vaikams yra prieinama, suprantama maldos forma.

Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnis ypač tinkamas metas mokytis maldos praktikos, formuoti maldos įgūdžius ir įpročius, kad tolesniuose raidos etapuose malda būtų neatsiejama gyvenimo, neatsiejama kiekvienos dienos dalis. Kadangi šiame vaikystės tarpsnyje vaikai ne tik atkartoja ugdytojų veiksmus, o jau savarankiškai protauja, vaikas gali melstis ne tik išmoktos maldelės tektais, bet ir savais žodžiais. Jau geba melstis ne tik prašymo, bet ir dėkojimo, užtarimo, net garbinimo malda. Maldos praktikos ugdyme svarbų vaidmenį atlieka tėvų pavyzdys. Svarbu, kad vaikas žinotų kaip pasirengti maldai, įprastą dieną pradėti ir ją palydėti malda.

2. 5. Sunkumai kylantys maldos praktikoje

Šiame amžiaus tarpsnyje aplinkos pažinimas egocentriškas ne moraline, bet supratimo prasme, nes žiūri iš savo perspektyvos. Nepaisant to, kokių pozityvių Dievybės vaizdinių vaikai yra įgiję, jie vis dėlto elgiasi pragmatiškai: sieks, jog Dievas už gerą darbą, poelgį, malda jiems atsilygintų (Juodaitytė, 2003). Taigi laikysena *Tu - man, Aš - tau* lieka būdinga, ir Dievo atžvilgiu. Jau kuris laikas malda yra apibrėžiama ir platesniu aspektu, ne tik kaip mąstymas – meditacija ar įvairių laipsnių kontempliacija, o kaip „kalbėjimas su Dievu“, kuris apima visas maldos formas, o iš to išplaukia, kad malda nėra monologas, o gyvas dialogas su Dievu (Lawler, Wuerl, 1992). Daugelis vaikų yra mokomi melstis tokiomis formuluotėmis: „padėk man gerai mokytis“, „padaryk taip, kad mylėčiau savo mažąjį broliuką“, todėl kyla pavojus likti infantilaus tikėjimo etape, kai vyrauja egoistinė laikysena: *Tu - man, aš - Tau*. Neišsipildžius lūkesčiams, malda gali būti atmetama, mažiau brandos pasiekusi asmenybė gali atsitraukti iš maldos gyvenimo.

Anot A. Juodaitytės (2003), vaikui yra nemaloni perdėm ilga, priverstinė malda („Vaikai dažna i verkia, kai jiems reikia ilgai sėdėti bažnyčioje, kai jų tėvai meldžiasi“). Malda vaikui dažnai yra nesuprantama („Vaikai verkia, kai nemoka melstis“). Maldą vaikai sieja su tam tikra laikysena ir simboliais: rankų sudėjimu, persišegnojimu.

Taip patvirtindamas Jaggie ir Myer - Skumanz (1998) nurodo, kad malda taptų vaiko gyvenimiškos patirties išraiška, kad vaikas galėtų kalbą apie Dievą išgyventi sąmoningai, jį reikia pirmiausia paraginti išgyventi tylą ir meditaciją. Su vaikais reikėtų melstis drauge, kalbėti apie malda, kodėl yra gera kalbėtis su Dievu. Su vaiku, reikėtų pasikalbėti apie tai, kaip jis jaučiasi po maldelės. Susitelkimas vaikui nėra lengvas veiksmas, kurio reikia mokytis. Malda vienas iš susitelkimo mokymosi būdų, įsiklausant į tariamus maldos žodžius, susitelkiant į maldos intenciją. Padėti sutelkti dėmesį gali ir pasakojimai, kuriuos galima jungti su Biblijos eilutėmis ir aiškinti religinėje perspektyvoje.

Apibendrinant maldos aspektą vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje, matyti, kad vaikai turi būti ugdomi melstis, siekiant kalbėtis su Dievu, išsakyti jam savo norus bei lūkesčius, padėkoti už tam tikras gyvenimiškas situacijas, priimti Dievo dovanas, laimes ir nelaimes. Malda yra klusni ir nuolanki Dievo valiai, ji nėra savanaudė (Lawler, 1992). Mokyti vaikus maldos praktikos, reikia labai paprastai, jo neverčiant, kad religingumas ateityje netaptų priešu. Geriausia melstis būtų drauge su vaiku, kad vaikas matytų pavyzdį, pajautų bendrystę, galima pakviesti vaiką pasimelsti vienam. Svarbu vaikui leisti melstis ir savais žodžiais. Maldos poreikio ugdymo esmė - ne tikslus maldos teksto atkartojimas, o vidinio

ryšio su Dievu kūrimas. Gražu, jeigu vaikui malda taptų ne tik gyvenimo poreikiu, bet ir gyvenimo išraiška.

3. RELIGINIO AUKLĖJIMO SVARBA ANKSTYVAJAME MOKYKLINIAME AMŽIUJE

3. 1. Religingumo samprata

Analizuojant vaikų religingumo ypatumus vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje yra tikslinga apžvelgti religingumo bei dvasingumo sampratas, religingumo reikšmę. Į žmogaus religingumą pažvelgti kaip į asmenį brandinantį reiškinį, apžvelgti, koks asmens psichologinis tipo ir religingumo ryšys, bei psichoterapinė religingumo funkcija.

Sąvoka *religingumas* siejasi su panašiais terminais kaip tikėjimas, pamaldumas, atsidavimas ir šventumas. Šie terminai yra tik religingumo išraiškos priemonės, todėl tiksliai neapibrėžia religingumo. Religingumas yra daugiatis konstruktas, kuris apima tikėjimo sistemos laikymąsi, religinį elgesį ir praktiką, socialinius santykius, atsirandančius dėl dalyvavimo organizuotoje religinėje institucijoje arba bendruomenėje (Moreno, Cardemil, 2016). Daugelis religingų individų taip pat save identifikuoja kaip dvasinius, o tai turi būti apibrėžta kaip turintis asmeninių santykių su transcendentine būtybe nebūtinai būti organizuotos institucijos ar bendruomenės dalimi.

Religingumas dažnai apibrėžiamas kaip įsitikinimų, doktrinų bei etikos laikymasis, religinių tekstų ir ritualų praktika, kuri yra susijusi su Aukštesne Galia, praktikuojama atskirai arba tarp organizuotų grupių. Daugelis mano, kad dvasingumas apima religinius dalykus (Austin, Macdonald ir MacLeod, 2018). Religingumo nereikėtų suvokti kaip tik religinių ritualų atlikimo, pavyzdžiui, ėjimo į bažnyčią ar meldimosi. Religingumas yra susijęs su žmogaus mentalitetu ir vidiniu pasauliu, kur pats žmogus sau iškelia religinius autoritetus, simbolius ar ritualus, ritualų atlikimas suteikia prasmę žmogui (Šumilova, 2020). Religingumą tiriantys tyrimai rodo, kad religijos praktika yra pagrįsta taisyklėmis, susijusiomis su organizuota bendruomene, o dvasingumas yra asmeniškėnis, vidinis ir nepriklausomas nuo bendruomeninių santykių.

G. W. Allport ir J.M. Ross (1967) nustatė dvi pagrindines religingumo dimensijas: *vidinė ir išorinė*. Išoriškai motyvuoti asmenys naudoja religiją savo tikslams, tokiems kaip statusas, socialumas ir savęs pateisinimas, ir dažnai formuoja tikėjimą, kad tiktų jų pačių tikslų įgyvendinimui. Jie naudoja religiją kaip „priemonę“. Tai yra utilitarinis požiūris į religiją. Kita vertus, asmuo, turintis vidinį religingumą gyvena savo religija ir religiją mato daugiausia kaip

„pabaigą“. Šie asmenys internalizuoja savo tikėjimo įsitikinimus, surasti savo pagrindinį motyvą gyvenimą religijoje ir suderinti savo poreikius su savo religiniais įsitikinimais.

Asmens religingumą įtakoja individo „vidinis aktualumas“ (Huber, 2010). Huberis išskiria tris centrines individų būsenas (Huber, 2010)

a) labai religingi asmenys, kurie naudojami religija kaip svarbią atskaitos sistemą tiek bendrai pasaulėžiūrai, tiek kasdieniam gyvenimui. Jie yra susipažinę su atitinkamos religinės tradicijos doktrina ir elgiasi atitinkamai;

b) religiniai asmenys, kurie yra gana jautrūs religiniams klausimams, tačiau religija nėra svarbus veiksnys jų kasdieniame gyvenime, bet labiau foninė funkcija, kurią galima remtis, jei reikia;

c) yra nereligingų asmenų, kurių religija visiškai neveikia.

Pargament (1999) ištyrė, jog žmonės religingumo terminą labiau sieja su ritualais, taisyklėmis, o dvasingumo tik su asmeninėmis patirtimis ir asmeniniu tikėjimu Aukštesne jėga ar Dievu. Asmenys, kurie save vertino kaip religingus, taip pat save vertino ir kaip dvasingus. Su savo dvasingumo vertinimu statistiškai reikšmingai siejosi asmeninės maldos dažnumas (Pargament, 1999), Taigi, dvasingumas galimai apima ne tik patyriminį išgyvenimą, bet ir elgesio būdą. A. A. Čepulienė (2018) siūlo ne atskirti, o integruoti dvasingumo ir religingumo sąvokas, dvasingumą laikant labai svarbia religingumo sudedamąja dalimi, bylojančia apie transcendencijos paiešką. Pasikliaujama nuostata, kad religingumas yra multidimensinis konstruktas, susidedantis iš socialinių, kognityvinių, afektyvinių ir elgesio elementų, o dvasingumas reiškiasi kiekvienoje iš šių dimensijų, tačiau gali būti vertinamas ir kaip atskiras fenomenas.

Stumbra (2017) remiantis mokslinėje literatūroje pateiktų religingumo apibrėžimų inspiracijomis, teigia, kad žmogaus religingumas yra sudėtinga realybė, kurią įvairūs mokslai stengiasi apibrėžti iš savo matymo pozicijų. Religingumas, kuris susideda tiek iš vidaus, subjektyvių žmogaus aktų (religinė patirtis, įsitikinimai, troškimai), tiek iš jos išorės (individualaus ir socialinio elgesio formos: religinių apeigų praktika, ritualai), gali būti įvairių mokslo sričių tyrimų objektas ir interpretacija. Nustatyta, kad religingumas daugiausia grindžiamas filosofijos, teologijos ir psichologijos mokslais (Stumbra, 2017).

Pateiktuose religijos apibrėžimuose atsiskleidžia pati religijos fenomeno esmė. Religija yra žmogaus santykis su transcendentine asmenine būtimi. Trys pagrindiniai santykio elementai: subjektas, objektas ir santykis. Apibendrinus tai, kas pasakyta, religijos struktūra atskleidžiama tokia schema (1 pav.).

2 pav. Religijos fenomeno schema

Šaltinis: Limantas, 2015

Anot Stumbros (2017), religingumo vaidmuo ypač svarbus asmenybės funkcionavimui.

Religingumas atlieka šias funkcijas:

- atskleidžia ir pagrindžia pasaulio bei žmogaus gyvenimo matmenų prasmę;
- suteikia alternatyvius elgesio atrankos kriterijus ir nustato individo vertybes;
- suteikia žmonėms tam tikrą saugumo ir gyvenimo prasmės bei vertės jausmą, veikia kaip transcendentinė autoidentifikacija, teikianti asmeniui viso gyvenimo ataskaitos sistemą;
- padeda religinės grupės nariui įsitraukti į bendruomenę amžinybės atžvilgiu, apeigomis leidžia patirti konkrečius tarpasmeninius santykius;
- įprasmina žmogaus gyvenimą, šalina neurozės šaltinį, leidžia atskirti tai, kas yra svarbu, nuo to, kas nesvarbu, turi psichoterapinės įtakos.

3. 2. Psichoterapinė įtaka religingumui

Papildant religingumo funkcijų punktus, būtina paminėti psichoterapinę religijos funkciją. Vienas pirmųjų psichoterapinės religijos funkcijos temą iškėlė amerikiečių filosofas, psichologas W. James. Religijos ir psichologijos klausimais rašė Erichas Frommas, Rollo May, Abrahamas Maslow, bet išsamiausiai šią temą išanalizavo G. Jung. Jo teigimu, jeigu sąmoningasis aš arba ego ir sąmonėje slypintys kompleksai veikia viena kryptimi ir asmuo nepatiria psichinio diskomforto, religija tokiam asmeniui yra nereikalinga, bet šiems psichinių jėgų grupėms veikiant skirtingai, jeigu žmogus siekia to, kas prieštarauja sąmonės veikimo kryptims, prasideda dvasiniai konfliktai. Esant rimtiems konfliktams žmogus arba suserga, arba peržiūri savo sąmoningas nuostatas, tuomet, padarius didesnes ar mažesnes nuolaidas sąmonės spaudimui, konflikto pasėkmės rezultatas būna be rimtų pasėkmių. „Antru atveju, visas jo psichinis gyvenimas pasislenka ir jo centru tampa ne *ego*, o tam tikras hipotetinis taškas tarp ego ir sąmonės. Analitinėje psichologijoje šis naujas psichinio gyvenimo centras vadinamas *savastimi* (self). Surasti savastį reiškia surasti savo vietą pasaulyje“ (Juknevičius,

2011, 54 p.). Žmonės, suradę savastį gyvena palyginti ramų, bekonflikcinį psichinį gyvenimą, neradus savasties atsiranda vidinis nerimas, vidinis nepasitenkinimas. Todėl sakoma, kad asmuo atradęs savo kelią, ir juo einąs, gyvena vidinėje darnoje. Kiekvienas turi savo paskirtį pasaulyje, todėl kiek yra žmonių, tiek yra savasčių, kiekvienas gali skirtingai jaustis laimingas, ir skirtingą laiko tarpą. Pavyzdžiui, vienas žmogus gali būti ramus savaitę, kitas - metus, o trečias - visą gyvenimą. Ši savasties atradimo variantą ir tyrinėja religija. „Religija - mokslas, kaip save realizuoti „amžinybėje“ (Juknevičius, 2011, 54 p.). Ar asmeniui reikalinga religija, kokią įtaką daro, ar religija paverčiama „utilitarine“, ar tampa didžiausiu gyvenimo prasmės šaltiniu ir atrama, lemia psichikos struktūra, socialinė aplinka, psichologinis žmogaus tipas. Kalbant apie psichoterapinę religijos funkciją, būtina paminėti išpažinties svarbą ir reikšmę. Jungas rašė: „apmąstydami nesąmoningumą, mes išsivaduojame nuo jo dominavimo“ (Juknevičius, 2011). Pasąmonės dominavimo ar bent įtakos galima atsikratyti savistabos būdu, tačiau ne visada ir ne kiekvienas asmuo pajėgus tai padaryti, ne kiekvienas pajėgus susidoroti su iškilusiomis problemomis. Gali nesuvokti arba nesugebėti išspręsti problemos. Neišsakytos, neišliejamos problemos ardo žmogaus psichiką, sukelia nerimą, neurozes, galimi ir fiziologiniai sutrikimai. Išpažintis šiuo atveju padeda žmogui objektyvuoti - išsakyti slegiančias, kankinančias, nerimą keliančias problemas ir tuo neutralizuoti pasąmonės spaudimą. Daug šimtmečių kunigai atliko profesionalių nuodėmklausių funkciją, stiprėjant sekuliarizacijai, žmonės daugiau kreipiasi į gydytojus, tačiau terapinis išsikalbėjimo poveikis lieka toks pat. Jungas teigia, kad Freud'o metodas, kuomet pacientas turi sakyti viską, nežiūrint į kritinę atranką, viską, net jeigu tai laiko nesusietu dalyku ar beprasmiu, ar nemalonu apie tai galvoti, yra „nuoseklus išpažinties metodo plėtojimas“ (Juknevičius, 2011). Religinėje praktikoje išpažintis vaidino ir tebevaidina svarbų vaidmenį. Norisi perteikti S. Juknevičiaus knygoje „Pasąmonė ir religija“ išsakytą taiklią mintį: „Visuomenei sekuliarizuojantis, terapinę išpažinties funkciją perima psichoterapinės mokyklos, todėl galima teigti, kad psichoterapija - sekuliarizuota religijos forma“ (Juknevičius, 201, 68 p.).

Svarbų vaidmenį atlieka *religinės apeigos*. Žvelgiant iš terapinės pusės, apeigose vyksta grupinė terapija. Išskiriamos trys apeigų funkcijos: apvalomoji, auklėjamoji ir integruojančioji. Religinė apeigų metu įsijausdami į liturgiją, Jėzaus auką, išgyvendami jausmus, kuriuos patyrė Jėzus Paskutinės Vakarienes metu, tikintieji apvalo jausmus, išgyvena Jėzaus meilę, savo atsineštą auką, Šventųjų globą, Šventosios Dvasios dovanas. Visa tai pakylėja dvasią, apvalo žmogaus sielą.

Auklėjamoji apeigų funkcija - žodiniai pamokymai. Tai Šv. Rašto eilučių klausymas, Evangelijos, Jos komentaro, homilijos klausymasis. Vaiko ego užpildomas vienais turiniais, vyro - kitais, seno žmogaus - dar kitais.

Integruojančioji apeigų funkcija - religinės apeigos yra išbaigčiausia bendravimo su pašamone forma, aprėpianti ne tam tikrą pašamonės sluoksnį, kaip įvairios psichoterapinės mokyklos, o visą pašamonės turinį. Religija siekia įkomponuoti ego į aukščiausią dvasinės realybės sritį. Dalyvavimas apeigose yra pagrindinė prisilietimo prie amžinybės forma. Jungas išreiškia mintį: „Mišių patyrimas yra dalyvavimo transcendentiniame gyvenime, pergalės prieš erdvės ir laiko pančius patyrimas. Tai amžinybės momentas laike“ (Juknevičius, 2011).

Moralinės ir religinės vertybės tarpiai siejasi. Kaip teigia E. Martišauskienė (2004), kuo religingesnis yra žmogus, tuo mažiau tikėtina, kad jis įsivels į moraliai netinkamą elgesį. Tačiau, kasdieniniame gyvenime galima surasti pavyzdžių, kai nereliginiai žmonės tokie pat moralūs, kaip religiniai, ar net moralesni.

Archetipinės psichologijos požiūriu moralės vaidmuo asmens gyvenime priklauso nuo jų psichikos struktūros, nuo santykių tarp pašamonės ir ego. Sąlyginai išskiriami du pagrindiniai ego tipai: pirmasis pavadinamas *monolotiniu* antrasis *suskaldytu*. Monolitinis ego visą laiką mąsto, jaučia, daro tik tai, ko iš jo reikalauja socialinis vaidmuo. Pasitaiko, kad, laikui bėgant, monolitinio ego tipui, ima kilti abejonių, įsiveržia kiti dvasiniai dariniai. „*Suskaldytas ego* pasižymi moraliniu konfliktu, prieštara tarp sąmonės ir pašamonės. Sąmoningai žmogus stengiasi paisyti vienu moralinių nuostatų, bet pašamonė priešinasi ir siūlo alternatyvas. Būtina moralinio konflikto sąlyga - atvirumas pašamonei. Uždarus pašamonės žmonės vadovaujami tik asmeninėmis ar socialinėmis moralės normomis, atviri - pirmenybę teikia tam tikroms iš pašamonės kylančioms jėgoms, pasireiškiančioms kaip pareiga, sąžinė, savaip suvokiama ir interpretuojama Dievo valia. Priklausomai nuo religinės moralės tipo, vieni žmonės vadovaujami jėga, antri - įstatymu, racionalistinės moralės atstovai nepasitenkina paklusnumu įstatymams, nes bando protu pagrįsti ar paneigti elgesio normas, kiti elgesį grindžia jausmais: artimo meile, užuojauta, gailestingumu, sąžine, kartais – pareigos vykdymu“ (Juknevičius, 2011, 81 p.).

Psichoterapinė religijos įtaka yra svarbi žmogaus tiek fizinei, tiek psichinei sveikatai.

3. 3. Brandinanti religijos reikšmė

Religija turi reikšmę asmenybės raidoje. Kiekviename žmogaus raidos etape tikėjimas vaidina savotišką vaidmenį. Brendimą V. Frankl'is apibūdina taip: „Kuo labiau žmogus pamiršta save ir duoda save, tuo jis yra žmogiškesnis“ (Trimakas, 1997). Viršijant save, žmogus turi pamiršti save ir save duoti. Brendimo didžioji kliūtis yra egocentriškumas, kai norai, dėmesys yra apie save. Egoizmas taip pat yra didelė kliūtis asmens brandai. Egoizmas

- kai siekiant sau naudos, ignoruojami, išnaudojami, skriaudžiami kiti. Viršijant save egoizmas ir egocentriškumas yra nugalimi, asmuo tampa žmogiškesnis, todėl sparčiai bręsta.

Apibendrinant religingumo sampratą galima teigti, kad religingumas yra įsitikinimų, doktrinų, etikos, ritualų, tekstų ir praktikos laikymasis. Žmogaus religingumą įtakoja psichologinis asmens tipas, nuo kurio labai priklauso, ar žmogus tiki Dievu bei aukštesnėmis galiomis. Tai įtakoja ir religinį elgesį. Religija brandina asmenį, kiekviename gyvenimo amžiaus tarpsnyje, žmogus religijoje atranda atramą įveikiant įvairiausias krizes. Dėl to yra labai svarbu ugdyti vaikų religingumą, kad skirtinguose asmens raidos etapuose turėtų atramą - tikėjimą, religiją, Dievą.

3. 4. Religinis ugdymas šeimoje

Religinis ugdymas yra glaudžiai susijęs su žmogaus gyvenimu. Katalikiškojo ugdymo bendrasis siekis – formuoti asmenybę, savo gyvenimo tikslu matančią Dieviškąją šviesą ir siekiančią tobulumo. Todėl religinis ugdymas, neatskiriamai nuo katechetinių, turėtų būti grindžiamas bendraisiais ugdymo, auklėjimo, mokymo principais. Religinis auklėjimas prasideda šeimoje, kai vaikas išmoksta kalbėti, žaisti. Susidūręs su religinio kulto daiktais ima jais domėtis, tėvų pareiga mokyti vaikus pagarbos šventiems daiktams, paaiškinti šventų daiktų išskirtinumą. Vėliau vaikas įtraukiamas į religinių apeigų, ritualų veiklą, kuri sužadina tiesioginius religinius išgyvenimus. Tėvų pareiga savo pavyzdžiu auginti vaiko tikėjimą, kad tikėjimas, bendravimas su Dievu taptų vaiko gyvenimo dalimi.

Savo vaikams tėvai yra pirmieji auklėtojai ir tikėjimo skelbėjai. Krikščionys tėvai savo kūdikius krikštija Bažnyčios tikėjimu ir tuo tikėjimu ugdo toliau (Katalikų Bažnyčios katekizmas, 2007). „Pačių tėvų pareiga pakrikštyti kūdikį kyla iš prigimtinių santykių, o aktyvus tėvų dalyvavimas Krikšto metu stiprina krikščionišką atsakomybę už pakrikštytą kūdikį“ (Brazinskienė, 2009). Vėliau asmeniniu gyvenimu, žodžiu bei pavyzdžiu, tėvai vaikams rodo krikščioniško gyvenimo gaires. Religinis ugdymas turi prasidėti nuo pat vaikų auklėjimo pradžios ir tobulinamas visą gyvenimą. Tėvų įdiegtos vertybės įtakos tolimesnius jaunų žmonių pasirinkimus. Tėvai turi būti gerbiami, kaip pirmieji vaiko ugdytojai. Tai reiškia pagarbą jų tėviškoms pareigoms, išryškinimą jų, kaip pirmųjų vaikų ugdytojų, taip pat palaikymą iš švietimo institucijų tarnautojų ir visos visuomenės, už jų ugdomąsias pastangas (Brazinskienė, 2009).

Vaikas suprantamas kaip religinga asmenybė, kuri siekia Dievo kaip absoliutaus Gėrio. Jis apibūdinamas kaip su religija sąveikaujantis subjektas, nes tai - Dievo kūrinys. Todėl religinis ugdymas yra kaip sąlyga atsiskleisti Dievo kūrinijai. Vaiko religingumui būdinga:

prigimties sąlygotas siekis pažinti, ieškoti priežasčių, aiškintis aplinkos reiškinius, nes būtent savo esme jis yra pašauktas pažinti Dievą (Juodaitytė, 2003). Religingumas yra būdingas žmogaus prigimčiai, tačiau didele dalimi įtakotas socialinių ir kultūrinių veiksnių.

Sąmoningas religinis ugdymas šeimoje brandina vaikų tikėjimą, bet šeima gali ir kliudyti. Yra tėvų, kurių asmeninis ryšys su Dievu yra netvirtas arba ryšio su Dievu visai nėra, arba netgi tėvai (ar vienas iš tėvų) yra priešiška nusiteikę tikėjimo atžvilgiu. Priežasčių gali būti įvairių. Tai ir buvusios komunistinės sistemos palikti pėdsakai. „Bažnytinė veikla buvo suvaržyta iki sakramentų teikimo - palikta be katechizacijos, evangelizacijos ar bet kokio kito švietimo galimybės“ (Religinis ugdymas kaip praktinė teologija, 2005, 54 p.). Dėl savo gyvenimo lūžių, tėvai neturi arba yra praradę vaikystės tikėjimą ir nepasiekę brandaus tikėjimo stadijos. Kai kurie tėvai mano, jog vaiko religinį ugdymą pakanka patikėti tikybos mokytojui ar parapijai. Tokie tėvai visiškai nesirūpina savo vaiko auklėjimu, neretai jam tik kliudo. Krikščioniškasis auklėjimas šeimoje, katechezė ir tikybos dėstymas mokykloje, yra artimai abipusiai susiję su vaikų krikščioniškojo auklėjimo tarnyste (Brazinskienė, 2009). Šeimos, katechezės ir tikybos pamokų religinio ugdymo metodai gali šiek tiek skirtis.

Ypatingas Krikščionių tėvų uždavinys - išmokyti vaikus melstis. Šeimos malda - tai bendra vyro ir žmonos, tėvų ir vaikų maldos. Bendra šeimos malda, dalyvavimas Eucharistijos šventime svarbus veiksnys vaiko religiniame auklėjime. Dalyvaudamas bendroje šeimos maldoje, drauge dalyvaudamas šv. Mišiose, vaikas mato puikų pavyzdį savo mikro aplinkoje. Toks veiksmas šeimoje yra vienijantis. Maldos bendrumas yra bendrystės vaisius, gautos per Krikšto ir Santuokos sakramentus. „Jei kas iš jūsų susitars - žemėje dviese melsti kokio dalyko, jiems mano dangiškasis Tėvas jį suteiks“. Svarbu, kad tėvai padėtų vaikams įsitraukti į liturginę malda, būdingą visai Bažnyčiai (Dulskis, 2007)

Apibendrinant religingumo ugdymo šeimoje klausimą, galima teigti, kad religinio auklėjimo šeimoje pagrindinis veiksnys yra šeimos religingumo papročių pavyzdys. Tik dalyvaudamas šeimoje sukurtuose ritualuose, vaikas ugdys įprotį maldai, dalyvavimo šv. Mišiose įpročiui.

3. 5. Religinio auklėjimo reikšmė mokykloje

Vaikų religinio ugdymo sritys: tai tikybos mokymas mokykloje ir katechezė. Pagal amžiaus tarpsnius pasirenkami ugdymo metodai. Religinis ugdymas tai pagalba ieškant dvasingumo ir savo tapatybės. Frommas (1981) išreiškia mintį, kad praeityje nebuvo kultūros, negali būti ir tokios kultūros ateityje, kuri neturėtų religijos. Religinis fenomenas yra vienas iš svarbiausių žmogaus dvasinės raidos rodiklių. (Juknevičius, 2011). Svarbi religingumo

reikšmė žmogaus psichikai. Reikšmingumas gali būti įvertintas pagal patirties šioje srityje intensyvumą ir gilumą, kiek religinė patirtis įsiskverbia į žmogaus gyvenimą - individualų ir bendruomeninį. Šiuo atžvilgiu religinis išgyvenimas yra žmogaus patyrimo centras.

Religingumo adekvatumas žmogaus vystymuisi ir funkcionavimui - tiek jo asmenybės, tiek ir socialinio gyvenimo. Į tai dėmesį atkreipia psichologai, atstovaujantys įvairioms teorinėms kryptims (Fromm, 1981; Frankl, 2007). Daugelis empirinių tyrimų labai aiškiai patvirtina teigiamą religingumo ryšį su žmogaus asmenybės aukštesniu integraciniu lygiu emocinėje įsitikinimų srityje; padidėjusiu imunitetu stresinėse situacijose ir gebėjimu įveikti sudėtingas situacijas (liga, kančia ir mirtis); gyvenimo prasmės jausmu; terapinė funkcija; plačiai suprantamu psichologiniu brandumu. Pastarieji išvardinti teigiami religijos įtakos faktoriai žmogaus būčiai, yra pagrindinis religingumo ugdymo siekis.

Lietuvoje religinis ugdymas realizuojamas nuo 1 iki 12 klasės per tikybos pamokas, kurios yra pačių mokinių (nuo 14 metų) arba jų tėvų pasirenkama dorinio ugdymo dalis. Mokiniai gali pradėti arba nustoti lankyti šias pamokas kiekvienais naujais mokslo metais, kai apsisprendžiama rinktis tikyba arba etika. 5 - 12 klasėse šiam dalykui skiriama 1 valanda per savaitę. Taip pat religinis ugdymas realizuojamas netiesiogiai per kitas disciplinas, tokias kaip etika, literatūra, istorija, biologija, menai. Specifinius tikybos dalyko tikslus, ugdymo turinį bei didaktinius pagrindus nusako Tikybos (katalikų) bendroji programa (2006). Tikybos programas kiekvienai klasei konkretina atitinkamos konfesijos Bažnyčia. Tikybai mokyti Lietuvoje yra parengtos keturių krikščioniškųjų konfesijų bendrosios programos: katalikų, stačiatikių, reformatų ir liuteronų. Kiekviena iš šių programų siūlo nagrinėti tikėjimo problemas ją atitinkančios Bažnyčios mokymo požiūriu. Kaip teigiama dokumente, tikybos programų pasirinkimas priklauso nuo mokyklos religinės orientacijos arba moksleivio šeimos ir asmeninio tikėjimo, derinant su mokyklos administracija (Balčiūnienė, 2008).

Kalbant apie religinį ugdymą, turimos mintyje įvairios edukacinės sistemos (ugdymas), remiantis tokios rūšies veikla kaip religija (įsitikinimų, religinio tikėjimo). Iš esmės kiekviena religija plėtoja edukacinę veiklą, siekdama teikti atitinkamas vertybes (religines) ir moralės principus, arba formuoja konkrečias religines nuostatas, derančias su savos ideologijos tiesomis. Religiniu ugdymu siekiama formuoti atitinkamą požiūrį į gyvenimą, atitinkantį religijos ideologiją (Limantas, 2015).

Pagrindinis religinio ugdymo (tikybos pamokų) tikslas - religinis ugdymas, apimantis tikėjimo, patyrimo, moralinių nuostatų, aktyvumo ir žinių dimensijas. Tai yra siekiama stiprinti ir puoselėti tikėjimą, kaip teigiama programoje, „išlaikyti religinę poziciją ir prireikus ją argumentuoti ir ginti“. Ypač didelis dėmesys skiriamas moralinių nuostatų - vertybių ugdymui, pabrėžiant socialinį religingumo aspektą, tokių kaip meilė artimui, gailestingumas,

atsakomybė, sąžiningumas, pagarba, tolerancija ir pan. Taip pat programoje išryškėja ir religinio patyrimo dimensija, kuri iš esmės orientuota į egzistencijos įprasminimą, egzistencinio optimizmo stiprinimą, kas ypač ryšku krikščioniškoje ideologijoje. Religinio ugdymo turinyje numatomas ir religinio aktyvumo skatinimas bei stiprinimas, pavyzdžiui, per maldos, meditacijos praktikas, Šventojo Rašto skaitymą. Žinių dimensija realizuojama suteikiant ir stiprinant žinias apie „tikėjimo esmę, krikščioniškąją etiką, Bažnyčios sandarą, jos mokymo ir šventimo pagrindus“, supažindinant su religinėmis sąvokomis, tikėjimo tiesomis, religinėmis šventėmis ir tradicijomis (Balčiūnienė, 2008).

Artimesnieji religinio ugdymo tikslai yra dieviškosios dorybės: tikėjimas, viltis ir meilė. Šios dorybės savo galutiniu tikslu turi Dievą, tuo tarpu paprastųjų moralinių dorybių objektai yra prigimtiniai dalykai. Dieviškosios dorybės yra nusiteikimai, kurių rezultatas - šventumas. Tikėjimo, vilties ir meilės dorybės turi būti siekiamos religinio ugdymo pagalba. St. Šalkauskis mano, kad gyvenimo esmė - tai religijos praktikavimas, kad tikėjimu pasiekiamas tiesa, meilė - gėris, viltimi - grožis. Toks skirstymas pagrindžia trijų sričių atskyrimą: teorinės, praktinės ir estetiškos. „Teorinė gyvenimo sritis tikėjimu apvainikuojama pažinimu Dievo, kaip tiesos šaltinio; praktinė gyvenimo sritis meile apvainikuojama laimėjimu Dievo, kaip gėrio šaltinio; estetiškos gyvenimo sritis viltimi apvainikuojama garbingu perkeitimu, arba glorifikacija Dievuje, kaip grožio šaltinyje“ (Karpovienė, 2009). Taigi St. Šalkauskis išskiria tokias ugdomasias vertybes: protinį išsilavinimą, dorinį valios išugdymą ir estetinę kultūrą. Jis teigia, kad pagrindinė kultūrinimo vertybė yra ko pilniausias sielos galių išsivystymas (Tijūnėlienė, 2003.). Pirmoji religijos reikšmė yra jungimasis su Dievu, išvestinė prasmė – viso žmogaus gyvenimo vienijimas dieviškuoju pradū. Dievybės pasiekimas, kitaip šventumas, atitinka aukščiausiąjį tikslą. Tad „šventumas yra tasai pastovus ir sąmoningas nusistatymas, kuris yra siekiamas religiniu auklėjimu kaip vyriausioji ir aukščiausioji ugdomoji vertybė“ (Karpovienė, 2009).

Pasak Č. Karpovienės (2009) religinis ugdymas apima religinį mokymą, lavinimą, auginimą - globojimą, auklėjimą, vadovavimą bei kitas religinio formavimo sąvokas. Pedagoginiu aspektu religinį ugdymą siūloma skirstyti pagal ugdomojo veikimo rūšis. St. Šalkauskis kalba apie auginimą - globojimą, religinį lavinimą ir religinį auklėjimą (Tijūnėlienė, 2003). Religinis auginimas - globojimas sudaro palankias sąlygas religiniams nusiteikimams atsirasti ir jiems įsitvirtinti. Šis religinio ugdymo aspektas drauge su religiniu lavinimu ir religiniu auklėjimu formuoja religinę asmenybę. Būtent religinio ugdymo tikslas ir yra religingos asmenybės, kreipiančios save Dievo link, ugdymas. Aukščiausias tokio asmens idealas - šventumas, kuris yra kiekvieno žmogaus pašaukimas. Tad religiniu ugdymu

siekiamas ne šventumo, o religingumo. Žinoma, religingumas padeda šventumui, tačiau jo negali siekti religinis ugdymas (Karpovienė, 2009).

Ugdymo poveikis priklauso nuo ugdytojų sąveikos pobūdžio (asmenys ir institucijos, įskaitant tėvus, mokytojus, mokyklą, visuomenines organizacijas, kultūrą ir religiją) ir tiesioginė priimta ir tinkamai organizuota ugdymo sistema, taip pat netiesioginis švietimas. Labai svarbi ugdymo proceso dalis yra sąmoningas ugdytinio pastangų formuojant savąją asmenybę priėmimas. Religinis ugdymas yra sąmoningi veiksmai, kurie veda į žmogaus santykius su Dievu. Tai yra žinios apie religiją, kaip žmogaus gyvenimo sacrum dimensiją, perkėlimas kartu su konkrečia forma, tartum pirmasis žingsnis religinių poreikių pabudinimo link, į sacrum, ir religinių žmogaus poreikių vaidmens atradimas, jautrumo transcendencijai ir pagarbos religiniams simboliams įkvėpimas (Limantas, 2015).

Ugdymo procese yra būtina ir konkrečių vertybių sistema. Racionaliai galima suformuluoti pagrindinius ugdymo principus, kurie yra gėrio, tiesos ir asmens orumo vertybės (Wojtyła, 1997). Krikščioniškasis religingumo ugdymas pirmiausia yra siejamas su genotipine religingumo dimensija bei prigimtiniu religiniu poreikiu. Krikščioniškojoje kultūroje religingumo ugdymas suprantamas kaip pagalba asmens religinei brandai, kuriai modelį nurodė Jėzus Kristus. Krikščionybės aiškinimu, asmuo, kuris akceptuoja tą modelį, yra giliai įsitraukęs į savo pašaukimo realizaciją, todėl pagrindinis klausimas yra autoformacija saviugdos būdu.

Apibendrinant religingumo ugdymo svarbą vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje, galima teigti, kad ugdyti vaikų religingumą gali tiek jo tėvai, tiek mokyklos aplinka. Religinis ugdymas sudaro galimybes ugdytis vaiko moralei, vertybėms, ugdo jo norą būti geresniu, laikytis Dievo nurodymų. Tikėtina, kad tai turės įtakos tolimesniam vaiko dvasiniam gyvenimui. Religinis ugdymas teikia naudą vaiko moralės raidai. Religingas žmogus stengiasi laikytis Bažnyčios ir Dievo įsakymų, jiems paklusti. Todėl būtų galima daryti prielaidą, jog religinis auklėjimas gali įtakoti moralės raidą. Vaiko religinis ugdymas mokykloje ugdomas tikybės pamokose, kuriose jis išgirsta Šventame Rašte užrašytus pamokymus, sužino apie Jėzaus Kristaus gyvenimą, Dievo Apreiškimo istoriją, Kristaus bažnyčios įkūrimą, sužino apie maldą, išmoksta maldos žodžių.

4. VIDURINIOSIOS VAIKYSTĖS TARPSNIO MOKSLEIVIŲ RELIGINGUMO RAIŠKOS TYRIMAS

4.1. Vaikų religingumo ypatumų tyrimo X mokykloje metodika

Tyrimo aplinka: Tyrimas buvo atliekamas meniškos pakraipos gimnazijoje, kur mokosi ir jaunesni moksleiviai. Religinis ugdymas šioje mokykloje nėra sustiprintas.

Tyrimo organizavimas: Anketinė apklausa buvo atlikta 2022 metų balandžio mėnesį. Gavus tėvelių sutikimus apklausai, buvo apklausti 2 - 4 klasių moksleiviai, lankantys dailės ir muzikos pakraipos klases (dvi iš jų dailės ir trys - muzikos klasės). Apklausti ir tikybos, ir etikos pamoką lankantys mokiniai. Anketos buvo išdalintos pamokos pradžioje. Buvo vaikų, kurie patys atsisakė pildyti, nors tėvelių sutikimas buvo gautas. Vaikams, nesupratusiems klausimo, buvo paaiškinami klausimai. Anketų pildymui buvo skirta apie 20 min.

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti vaikų religingumo bruožus: ar vaikai tiki Dievu, ar turi santykį su Dievu, kokį Dievą įsivaizduoja, ar kreipiasi į Jį malda, kas įtakoja maldos praktiką, ar dalyvauja šv. Mišiose, koks moksleivių požiūris į šv. Mišias. Nustatyti ar skiriasi etikos ir tikybos pamokas lankančių vaikų tikėjimas, ryšys su Viešpačiu. Pasiaiškinti, ar tikėjimas, religinė praktika įtakoja vaikų gyvenimą.

Tyrimo imtis: 99 pasirinktos mokyklos 2 - 4 muzikos ir dailės klasių mokiniai.

Empirinio tyrimo objektas: Ankstyvojo mokyklinio amžiaus mokinių religinė pasaulėžiūra, maldos praktika, religiniai išgyvenimai.

Duomenų apdorojimas: Apklausos metu surinkti duomenys buvo suskaičiuoti ir suvesti į Microsoft Word programą ir sumodeliuoti diagramų pavidalu.

4.2. Tyrimo instrumentas

Tyrimo instrumentu pasirinkta anketa, sudaryta iš 19 klausimų. Klausimams pateikti galimi atsakymų variantai, kai kuriais atvejais duota vieta įrašyti saviems atsakymams, jeigu respondentui netinka pateikti variantai. Kai kurie klausimai leidžia pasirinkti tik vieną atsakymo variantą, bet yra klausimų, kuriuose nurodyta, kad atsakant į klausimą iš pateikto sąrašo galimi trys pasirinkimai. Apklausoje panaudoti ir atviri klausimai, kur moksleivis

išreiškia savo suvokimą, nuomonę. Tyrimo anketos klausimai buvo suformuluoti pagal religingumo aspektus, kurie aptariami teorinės dalies skyriuose.

4. 2. Tyrimo instrumento konstruktas

Pirmasis ir antrasis klausimai: Ar moksleivis tiki Dievu? Ar jaučia Dievo buvimą. Abu klausimai tarsi panašūs, bet tyrimo tikslas skirtingas. Pirmu klausimu siekiama išsiaiškinti ar vaikas tiki tokiu Dievu, kaip kad jis pats Jį supranta. Antruoju tiriama ar jis pats jaučia Dievo buvimą, nežiūrint į jam teikiamas vienokias ar kitokias žinias Dievo egzistavimo klausimu. Pirmieji du klausimai esminiai, kurie nulems visų kitų mokinio atsakymų interpretavimo kryptį. Pirmajame klausime moksleiviui duoti pasirinkimo variantai – taip, ne, nežinau, kita. Pastebėjimas, jog klausimo formuluotėje nėra konkrečiai apibrėžta ar kitaip nurodyta, koks yra Dievas, kuriuo tikima/netikima/neturint nuomonės ar norint pareikšti kitokią nuomonę. Tikėtina, jog tyrimo subjektų Dievo samprata artima katalikiškai, nes mūsų šalyje katalikiškasis tikėjimas yra vyraujantis.

Trečias klausimas. Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti, kur vaikai įsivaizduoja esant Dievą. Trečiasis klausimas išplaukia iš pirmojo ir antrojo klausimo. Jeigu vaikas tiki Dievu ir jaučia jį esant, klausiami vaiko nuomonės, kur Dievas galėtų būti.

Ketvirtas ir penktas klausimai. Šių klausimų pagalba siekiama išsiaiškinti vaikų Dievo įvaizdį. Ketvirtajame klausime prašoma atsakyti koks vaiko nuomone yra Dievas (Geras ar blogas), o penktuoju klausimu siekiama išsiaiškinti kokius Dievo įvaizdžius turi ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikai. Anketoje pateikiami devyni Dievo įvaizdžio variantai: *Mylintis, Suprantantis, Baudžiantis, Gąsdinantis, Draugas, Reikalaujantis pasiekimų, Skaičiuojantis gerus ir blogus darbus(buhalteris), Gailestingas, Gyvenimą dovanojantis*. Iš pateiktų variantų vaikai turi išsirinkti tris artimiausius Dievo įvaizdžius. Atsižvelgiant į Frielingsdorf (2003) atliktus tyrimus, galima manyti, kad Dievo įvaizdžio susidarymą įtakoja ankstyvosios vaikystės patirtys. Todėl įdomu pasiaiškinti, koks vidurinėsios vaikystės vaikų Dievo įvaizdis.

Šeštas ir septintas klausimai pateikti siekiant patyrinti vaikų ryšį su Dievu. Norima sužinoti ar vaikas kreipiasi į Dievą, kuria su Juo santykį. Šeštame klausime prašoma atsakyti tik taip/ne. Septintuoju klausimu norima išsiaiškinti kokiais atvejais vaikas kreipiasi į Dievą. Du atvejai nurodyti, prašoma pažymėti, trečiasis paliekamas kitokiai vaiko nuomonei pareikšti.

Aštuntas, devintas, dešimtas, vienuoliktas, dvyliktas ir keturioliktas klausimai skirti išsiaiškinti maldos reikšmę ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikams. Tyrinėjama kokia, išmokta ar savų žodžių malda vaikas kalbasi su Dievu, kokias maldos rūšis praktikuoja, kas vaiką jaudina, už ką meldžiasi, ar pokalbyje su Dievu dalyvauja skatinamas suaugusių, vedamas pareigos jausmo, ar pats jaučia poreikį maldai. Dvyliktuoju klausimu siekiama nustatyti vaiko tikėjimo brandą. Keturioliktu - vaiko maldos praktiką jo artimiausioje aplinkoje, šeimoje. Klausimuose pateikti atsakymai, tinkamus prašoma pažymėti. Dešimtame ir dvyliktame klausimuose yra punktai, kur vaikas, neradęs tinkamo pateikto atsakymo, išreiškia savo nuomonę.

Tryliktas ir devynioliktas klausimai - Šie punktai glaudžiai siejasi, nes yra apie vaiko išgyvenimus ir jausmus. Moksleivis prašomas pasidalinti, kokius išgyvenimus patiria pasikalbėjęs su Dievu, ar religinė praktika jį perkeičia. Šiuo klausimu tyrinėjami vaiko *religiniai išgyvenimai*.

Penkioliktu, šešioliktu, septynioliktu, klausimais bandoma išsiaiškinti *Šv. Mišių vaidmenį ir reikšmę* vaiko gyvenime. Tiriama moksleivio jausena dalyvaujant Šv. Mišiose, domimasi, kokie liturgijos momentai vaikui svarbūs, ką vaikas pastebi Šventovės aplinkoje, kas jam tinka, o kas ne.

Aštuonioliktas klausimas - *religinio auklėjimo* tema. Vaiko klausama su kuo gali pasikalbėti apie Dievą ir kurioje aplinkoje jis girdi kalbant tikėjimo klausimais. Siekiama išsiaiškinti, kurioje aplinkoje vaikas turi galimybę augti ir bręsti tikėjime.

Tyrimo ribotumai

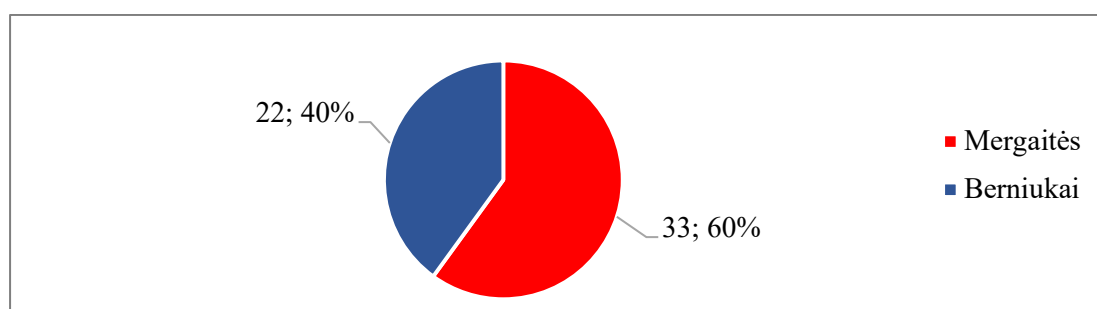
Esminis tyrimo instrumento apribojimas yra tas, jog jame pateiktas ribotas skaičius galimų atsakymų į užduotus nelengvus klausimus. Anketoje tiriama nemažai religingumo aspektų, todėl apsiribojama glaustesniu tyrinėjimu, todėl nebuvo galimybės anketą išplėsti dar labiau, nes ir esamas jos variantas sudaro nemažai klausimų ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikams.

4. 3. Religingumo ypatumų vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje X gimnazijoje duomenų analizė.

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

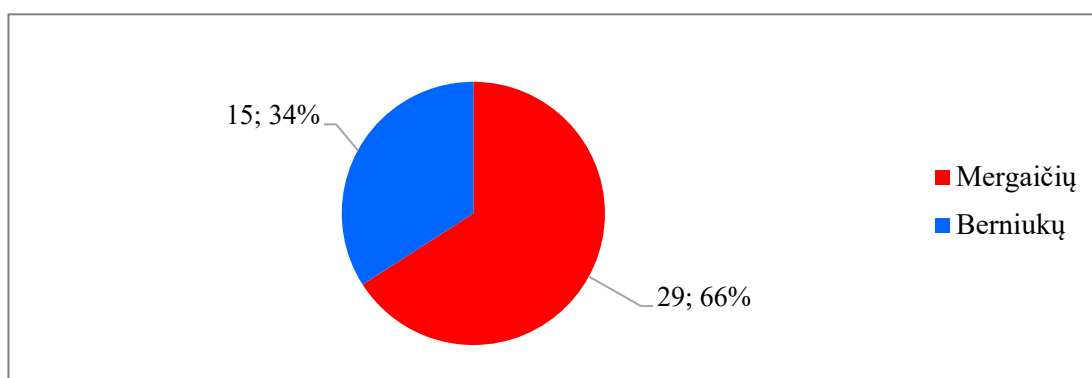
Tyrime dalyvavo 99 respondentai: 62 mergaitės ir 37 berniukai, lankantys tikybos ir etikos pamokas. Apklaustųjų amžius nuo 8 iki 10 metų. Dėl religingumo ypatumų skirtumų tyrimo, tikybos ir etikos pamokas lankančių 2 - 4 kl. moksleivių anketinės apklausos duomenys analizuojami atskirai. Tikybos pamokas lankančių 55 respondentų skaičius pagal lytį: 33 mergaitės ir 22 berniukai, etikos pamokas: 44 moksleiviai, iš jų 29 mergaitės ir 15 berniukų.

1pav. matome tikybos pamokas lankančių respondentų pasiskirstymą pagal lytį. Apklausoje dalyvavo 60% mergaičių ir 40% berniukų. Kai kurie tikybos pamokas lankantys moksleiviai išreiškė norą tikybos pamokas keisti į etikos pamokas.

1pav. Apklausoje dalyvavę tikybos pamokas lankantys mokiniai

Etikos pamokas lankančių respondentų lyčių pasiskirstymą matome 2 pav. Mergaičių - 66%, berniukų - 34% (2 pav.).

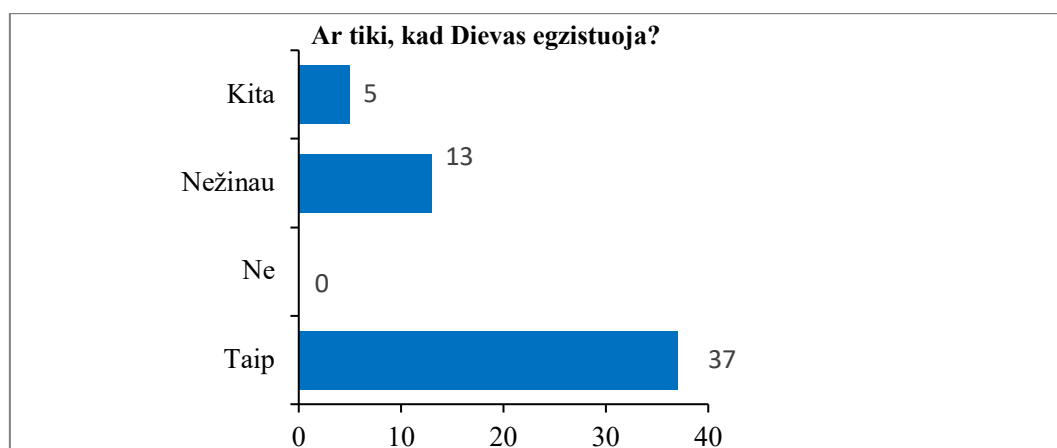

2 pav. Apklausoje dalyvavę etikos pamokas lankantys moksleiviai

Religinio tikėjimo identifikavimas

Pirmuoju anketos klausimu buvo siekiama nustatyti ar moksleivis apskritai tiki Dievu. Nustatyti yra reikalinga, kad galėtume tinkamai interpretuoti visus kitus jo atsakymus. Pastebėta, jog net ir tuo atveju, kai moksleivis Dievu netiki ar abejoja, jo religingumą tirti yra tikslinga, nes tai gali atskleisti jo religingumo ypatumus. Galima manyti, kad respondentui atsakant į klausimą, kad netiki Dievu, pateikiant atsakymą punktu „kita“ („sunku tikėti“, „kartais taip, kartais – ne“, „truputi“, „įvairiai“), vaikui „įsijungia“ racionalus mąstymas. Tai suprantama, nes vidurinėsios vaikystės tarpsnis - protavimo amžius. Vaiko psichologinis tipas, socialinė aplinka netiesiogiai įtakoja turimą suvokimą.

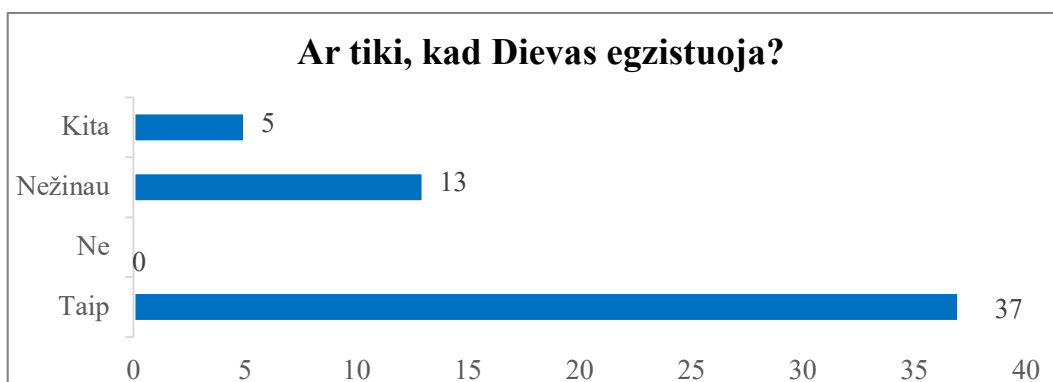
Tikybos pamokas lankančių moksleivių tikėjimo Dievu/netikėjimo/abejojimo/ar kitokios nuomonės išraišką matome pateiktą žemiau, 3 pav.:

3 pav. Tikybos pamokas lankančių moksleivių tikėjimo identifikavimas.

Etikos pamokas lankančių moksleivių apklausos rezultatai pirmame klausime skiriasi. Atsiranda atsakymų „ne“. Pункte „kita“ girdisi abejonės: „kartais taip, kartais – ne“, „nelabai“, „tikiu, bet kartais“, „suabejoju“, „tikiu, kad mano žiurkėnas turi dvasią“. Tikėtina, jog tie moksleiviai, kurie stokoja tikėjimo, yra labiau linkę Dievu abejoti, o ne apskritai Jį neigti. Anketoje buvo pasisakymas, kad vaikas tiki Dievu, bet ne krikščionių Dievu. Tyrime labiau domimasi tikėjimu, religiniais išgyvenimais, Aukštesnės jėgos pajautimu, negu religinėmis žiniomis. Ankstyvojo amžiaus moksleivių pasirinkimą lankyti tikybos ar etikos pamokas dažniausiai lemia tėvai. Parinkdami savo vaikams etikos pamokas, galimai, abu arba vienas iš tėvų nėra tikintys arba net religijos atžvilgiu nusiteikę priešiška. Iš apklausoje dalyvavusių 2 - 4 klasių moksleivių pasitaikė atveju, kuomet pats mokinys (nors tėvelių sutikimas apklausai buvo gautas) atsisakė dalyvauti apklausoje, pareikšdami neigiamą

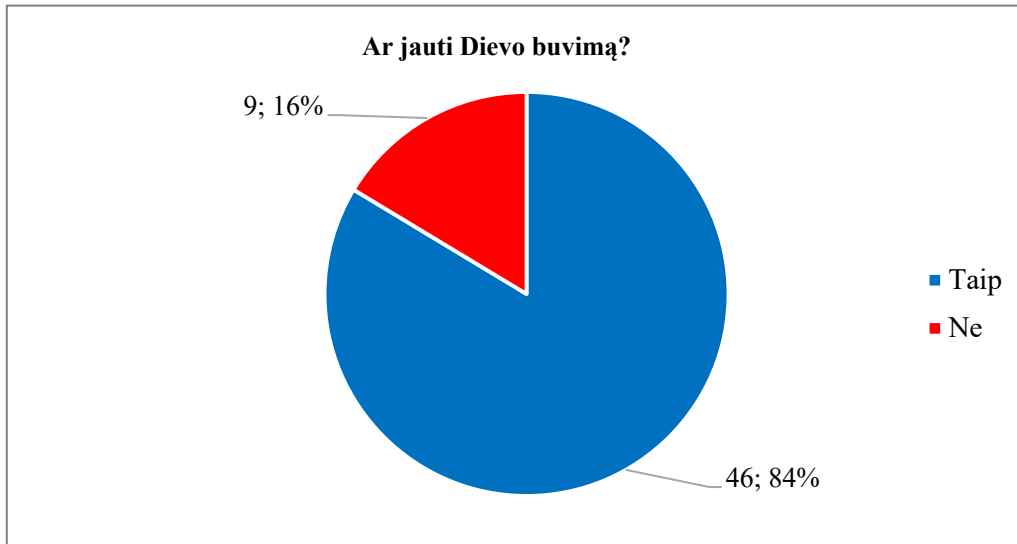
nuostatą religijos temai. Etikos pamokas lankančių respondentų atsakymai pateikti 4 paveikslėlyje.

4 pav. Etikos pamokas lankančių mokinių tikėjimo identifikavimas.

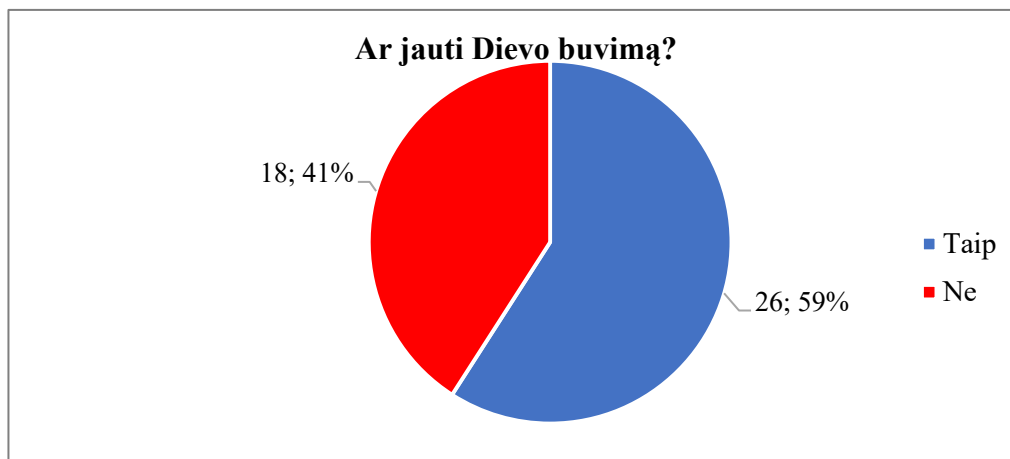
Religinis jausmas vidurinėje vaikystėje

Šiuo klausimu norima pasiaiškinti vaikų pajautimą, be nuomonės iš vaiko aplinkos nuomonės. Vienu atveju vaikui gali būti teigiama, kad Dievas yra Esantis, aplinkoje vaikas gali būti ugdomas religiškai, bet vaikas jaučia kitaip. Antru atveju atvirkščiai - vaikui iš aplinkos teigiama ateistinė pozicija Dievo atžvilgiu, bet vaikas jaučia kitaip, jaučia esant Dievą. Apie tai byloja prierašai anketose, kuomet respondentas išreiškia norą melstis drauge su šeima, dalyvauti šv. Mišiose, bet dėl šeimos nereliginės laikysenos, to daryti negali. Arba, atsakęs į pirmąjį klausimą neigiamai, kad netiki Dievu, į kitus klausimus maldos, bendravimo su Dievu temomis, pateikia atsakymus į klausimus. Vadinasi, vaikas jaučia Dievo buvimą, nes su Juo bendrauja, kuria santykį. Tikybos pamokas lankančių moksleivių anketose teigiamų atsakymų yra daugiau - į klausimą „Ar jauti Dievo buvimą?“ „taip“ atsakė 84 % , „ne“ - 16 % apklaustųjų (5 pav.). Matome, jog dažniausiai pasitaikanti tikėjimo priežastis, kurią pasirinko net 84 % subjektų - intuityvus Dievo pajautimas. Intuityvus Dievo pajautimas būdingas daugeliui žmonių ir neabejotinai yra viena iš esminių tikėjimo prielaidų, kuri neprieštarauja Katalikų Bažnyčios doktrinai. Katalikiškajame mokyme Dievas yra pateikiamas kaip aukščiausias gyvenimo siekis ir tikslas. Todėl džiugu, kad ir etikos pamokas lankančių moksleivių, teigiančių jaučiantys Dievo buvimą, procentas yra didesnis (6 pav.).

5 pav. Tikybos pamokas lankančių mokinių religinis jausmas.

Etikos pamokas lankančių mokinių į klausimą ar jauti Dievo buvimą, teigiamų atsakymų mažiau, nei tikybos pamokas lankančių jų bendraamžių. Taip atsakė 59% respondentų, ne - 41%.

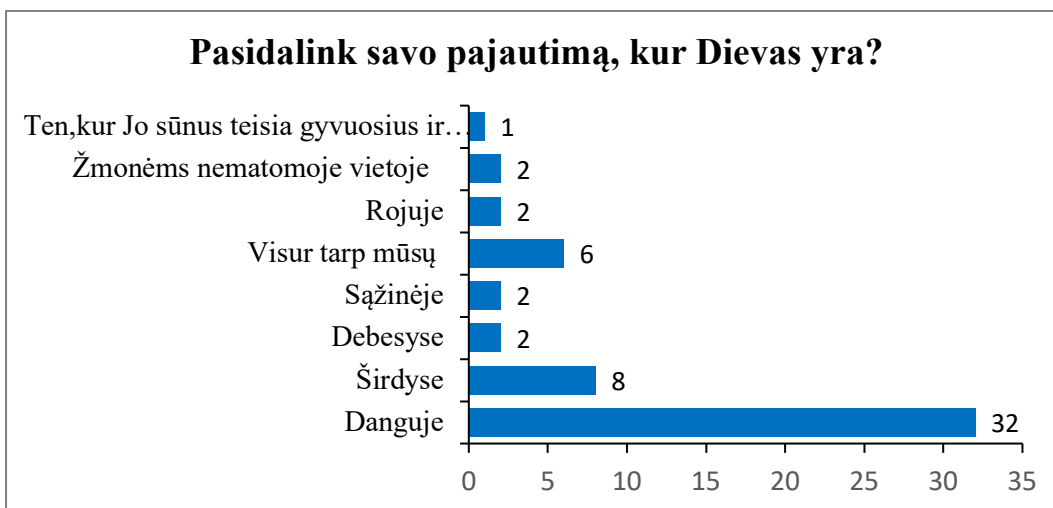

6 pav. Etikos pamokas lankančių mokinių religinis jausmas.

Dievo būties vietos vaiko suvokime

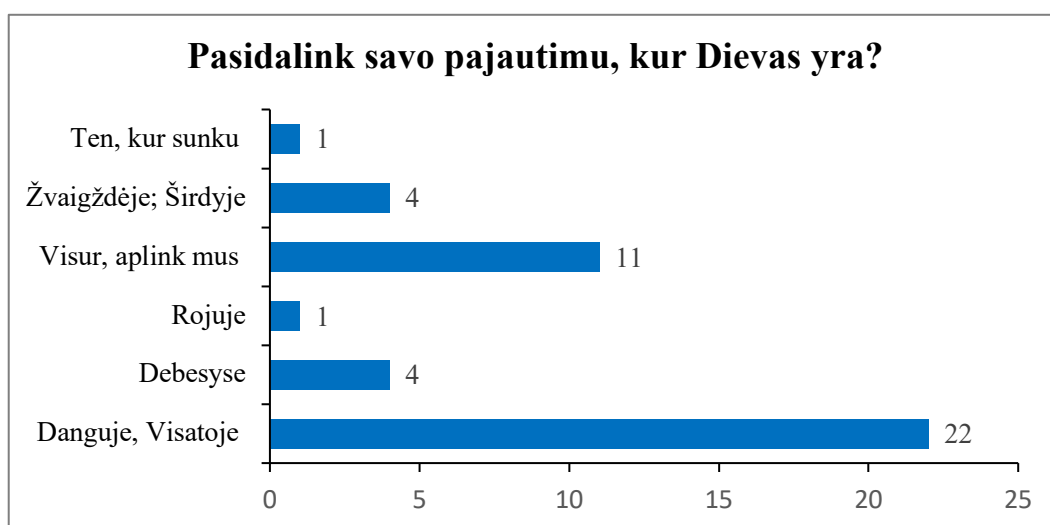
Šiuo klausimu norima ištirti vaiko įsivaizdavimą apie Dievo buvimą. Religinės žinios, kaip minėta, apklausoje nebuvo tikrinamos. Tai tarsi ankstesnio klausimo tęsinys. Jeigu vaikas jaučia Dievo buvimą, kalbasi, tuomet tiriama, kur įsivaizduoja Dievą esant. Vaikams buvo pateiktas atviras klausimas be atsakymų variantų. Daugumos respondentų atsakymai panašūs, dauguma atsakė, kad Dievas yra „Danguje“, „Visatoje“, „Debesyse“. Nemažai atsakymų:

„širdyse“ ir „visur tarp mūsų“. Tikybos pamokas lankančių mokinių atsakymuose randama nuomonių: „Ten, kur Jo sūnus teisia gyvus ir mirusius“, „Danguje mūsų laukia“, „Danguje ir mus saugo“, „Mano ir visų sielose“, „Danguje, savo karalystėje“. Atsakymuose jaučiasi, kad mokinys turi religinių žinių, mokosi tikybos. Nuo etikos pamokas lankančių mokinių, tikybos pamokas lankančių mokinių žodynas skiriasi.

7 pav. Tikybos pamokas lankančių mokinių suvokimas kur yra Dievas.

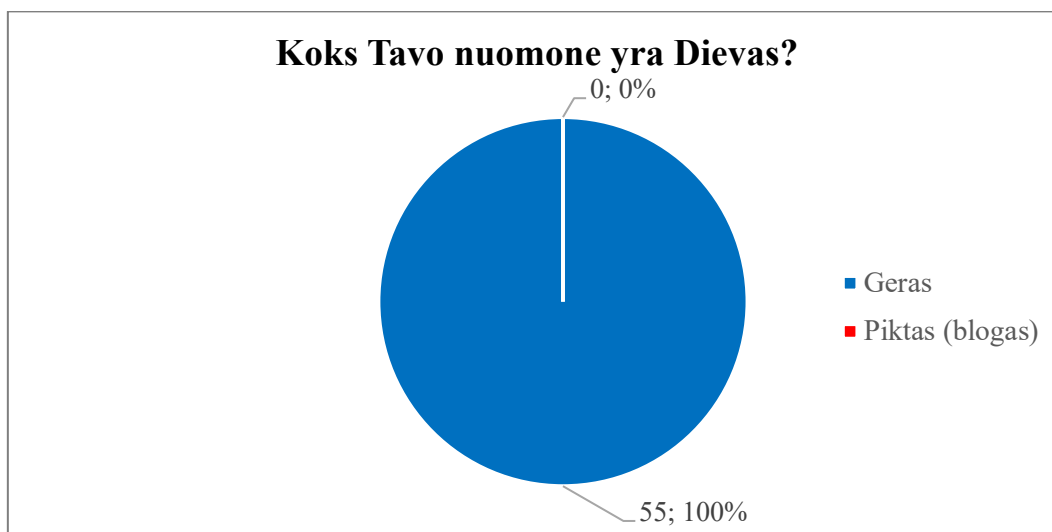
Etikos pamokas lankančių moksleivių dauguma atsakė manantys, kad Dievas yra „Danguje“ (22), „Visur aplink mus“ (11). 8 paveikslėlyje išdėstyti kiti respondentų atsakymai. Lyginant su tikybos pamokas lankančiais mokiniais, atsakymuose nėra su religijos mokymu susijusių terminų (Išskyrus vieną atsakymą - „Rojuje“).

8 pav. Etikos pamokas lankančių mokinių suvokimas kur yra Dievas.

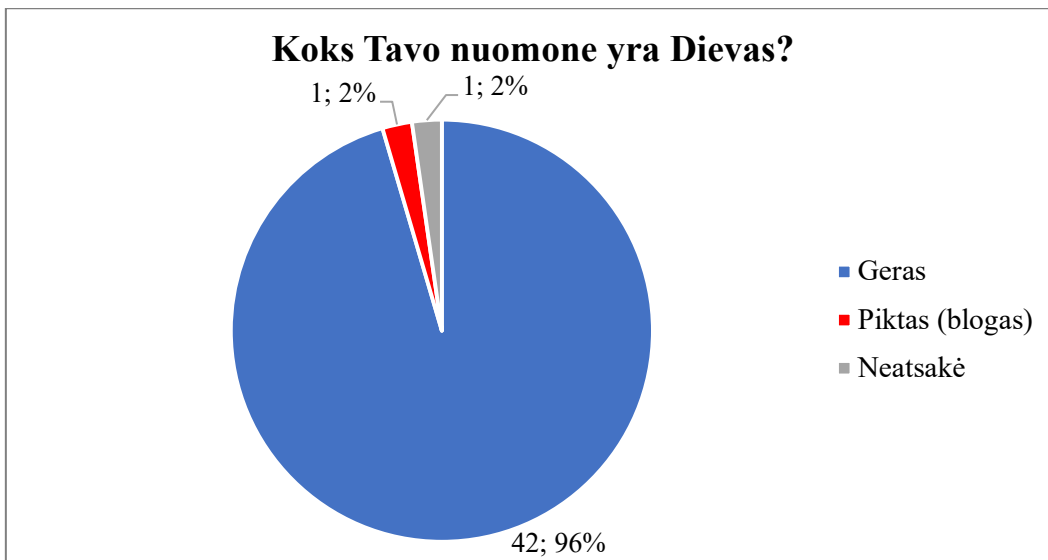
Dievo įvaizdis vidurinėsios vaikystės amžiaus vaikų suvokime

Šiuo klausimu tiriama kokį Dievą moksleiviai įsivaizduoja - gerą ar blogą. Uždaras klausimas, į kurį prašoma atsakyti pažymint asmeniui tinkamą atsakymą. 9 paveikslėlyje matome, kad tikybos pamokas lankantys respondentai atsakė 100% „Geras“. Kaip jau minėta teorinės dalies skyriuje, kuriame aptariamas vidurinėsios vaikystės tarpsnio vaikų Dievo įvaizdis, kad turimą Dievo įvaizdį įtakoja: kūdikystėje patirtas arba nepatirtas saugumo jausmas. „Jei aplinka saugi ir aprūpinimas tinkamas, susiformuoja pasitikėjimas, jei ne - nepasitikėjimas. <...> Pasitikėjimas padeda būti pasitikinčiais ir palankiai nusiteikusiems tiek kitų, tiek Dievo atžvilgiu. Nepasitikėjimas sudaro didesnę ar mažesnę kliūtų santykiams su kitais, o taip pat su Dievu“ (Trimakas,1997, 234 p.). Ankstyvoje vaikystėje, tėvams nenustačius ribų, vaikas gali užaugti „savivaliautoju“. Savivaliautojas paprastai nenori pripažinti jo „varžančio“ Dievo. Priešmokykliniame amžiuje vaizduotė ir išbandymai turi reikšmę pasaulėžiūrai, siekių, idealiojo „aš“ sudarymui. Visa tai turi reikšmės ir religiniam savivaizdžiui bei Dievo vaizdinei sąvokai. Taigi šiuo klausimu tiriama tik dvi bendrosios turimo Dievo įvaizdžio pusės: teigiama ir neigiama.

9 pav. Tikybos pamokas lankančių mokinių Dievo įvaizdis..

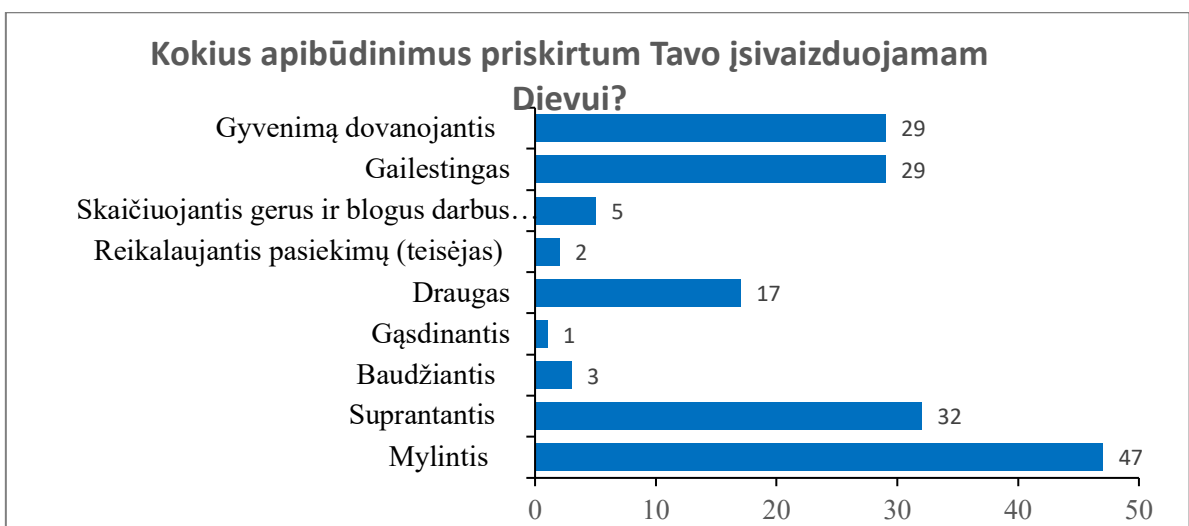
Etikos pamokas lankančių mokinių anketose yra ir nepateiktų atsakymų. Ne vien šiame klausime šios grupės respondentai nepateikė atsakymų. Pabendravus su mokiniais jautėsi kai kurių mokinių nusistatymas anketos temai. Kai kuriose šios grupės moksleivių anketose atsakymai į visus klausimus buvo „Ne“.

10 pav. Etikos pamokas lankančių mokinių Dievo įvaizdis.

Dievo įvaizdžio bruožai

Šis klausimas tyrinėja turimą vaikų Dievo įvaizdį. Iš pateikto Dievo įvaizdžių sąrašo, respondentai turėjo pažymėti 3 jam artimus Dievo įvaizdžio apibūdinimus. Pateikti tokie Dievo įvaizdžiai: *Mylintis*, *Suprantantis*, *Baudžiantis*, *Gąsdinantis*, *Draugas*, *Reikalaujantis pasiekimų (teisėjas)*, *Skaičiuojantis gerus ir blogus darbus (buhalteris)*, *Gailestingas*, *Gyvenimą dovanojantis*. Tikybos pamokas lankantys moksleiviai išskyrė šiuos Dievo įvaizdžius (11 pav.).

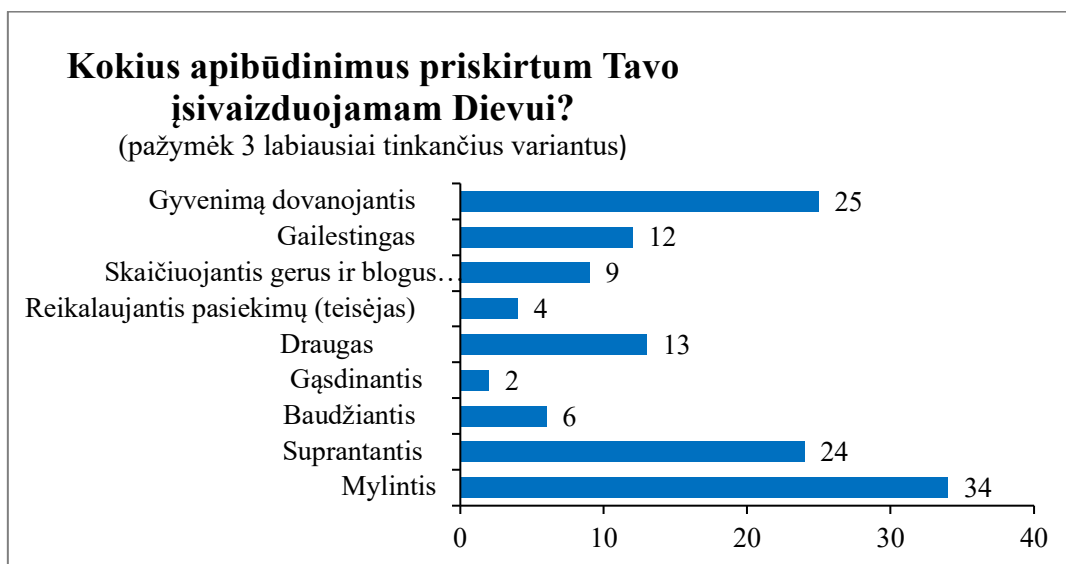
11 pav. Tikybos pamokas lankančių mokinių Dievo įvaizdžio bruožai..

Matome, jog vyrauja teigiami Dievo apibūdinimai. Daugiausia pasirinkimų - „Mylintis“ Dievas, toliau seka „Suprantantis“, Gailestingas ir Gyvenimą dovanojantis. Šie vyraujantys

Dievo apibūdinimai byloja apie vaikų draugystę su Dievu, pasitikėjimą Juo. Tikybos pamokas lankantys vaikai pamokų metu girdėjo apie Dievo meilę, Kristaus mokymo pagrindinę mintį - meilė artimui, meilė kiekviename kasdieniame žingsnyje. Būtų nuostabu, ir tai yra siekiamybė, kad ne tik suaugęs, bet ir vaikas mokytųsi kiekvieną savo darbėlį atlikti su meile. Kad suprastų ,kaip svarbu ne tik melstis, dalyvauti šv. Mišiose, bet daryti meilės darbus, mokytis gyventi su meile.

Pasitakė ir neigiamų Dievo įvaizdžių: „Dievas - buhalteris“, „Dievas - teisėjas“, „Gąsdinantis“ ir „Baudžiantis“ Dievas. Atsižvelgiant į jau aptartą raidos etapą nuo kūdikystės iki vidurinėsios vaikystės, galima manyti, kad toks Dievo įvaizdis susiformavo dėl anksčiau išvardintų veiksnių.

Etikos pamokas lankančių mokinių Dievo įvaizdžių pasiskirstymas pavaizduotas 12 paveikslėlyje.

12 pav. Etikos pamokas lankančių mokinių Dievo įvaizdžio bruožai.

Abiejų grupių vyraujantis pasirinkimas labai panašus: „Mylintis“, „Gyvenimą dovanojantis“, „Suprantantis“, „Draugas“. Lyginant su tikybos pamokas lankančiais mokiniiais, etikos grupėje atsiranda daugiau negatyvių Dievo įvaizdžių (žr. 11, 12 paveikslėlius). Įdomus ir šiek tiek stebinantis gausus vaikų pasirinkimas - „Gyvenimą dovanojantis“. Šiame Dievo apibūdinime užkoduotas dėkingumas už Gyvenimą, stebuklas, kad turime gyvenimą su visomis mums teikiamomis dovanomis. Todėl ir stebina, nes respondentai 8 - 10 metų amžiaus. Teorinėje dalyje užsiminta apie kiekvieno žmogaus prigimtyje slypinčią dvasingumą, tikėjimą Aukštesnėmis Galiomis. Šis vaikų Dievo įvaizdžio pasirinkimas tarsi tai įrodo.

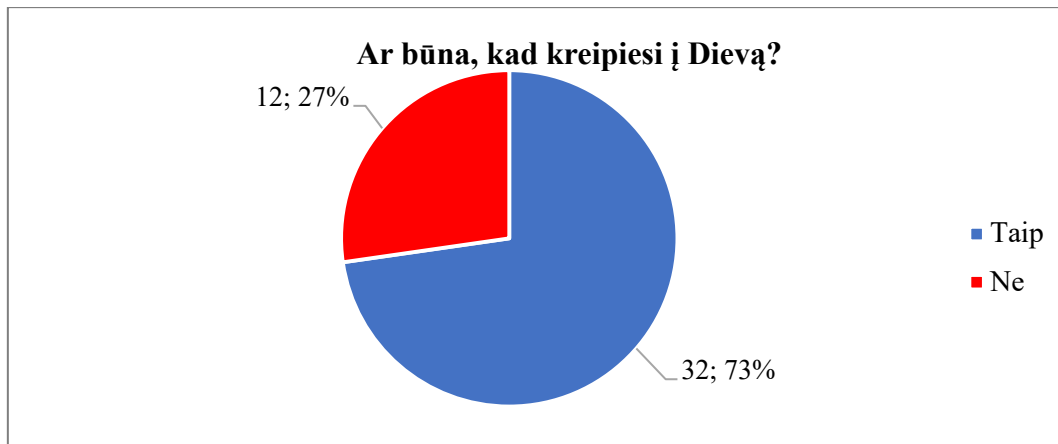
Vidinis vaikų ryšys su Dievu

Šiuo klausimu norima išsiaiškinti esantį ar nesantį vaikų poreikį ryšiui su Dievu. Klausimas kreipiamas į vaiko vidinį ryšį, vidinį poreikį, ne į būtiną veiksmą. Tikybos pamokas lankantys vaikai dauguma atsakė taip - 87 %, ne - 13 % (13 pav.).

Etikos pamokas lankančių respondentų dauguma atsakė kad kreipiasi į Dievą (73%), nesikreipia - 27%. Lyginant su tikybos grupės rezultatais šioje grupėje yra daugiau neturinčių poreikio pokalbiui su Dievu ir mažiau turinčių.

13 pav. Tikybos pamokas lankančių mokinių vidinis ryšys su Dievu.

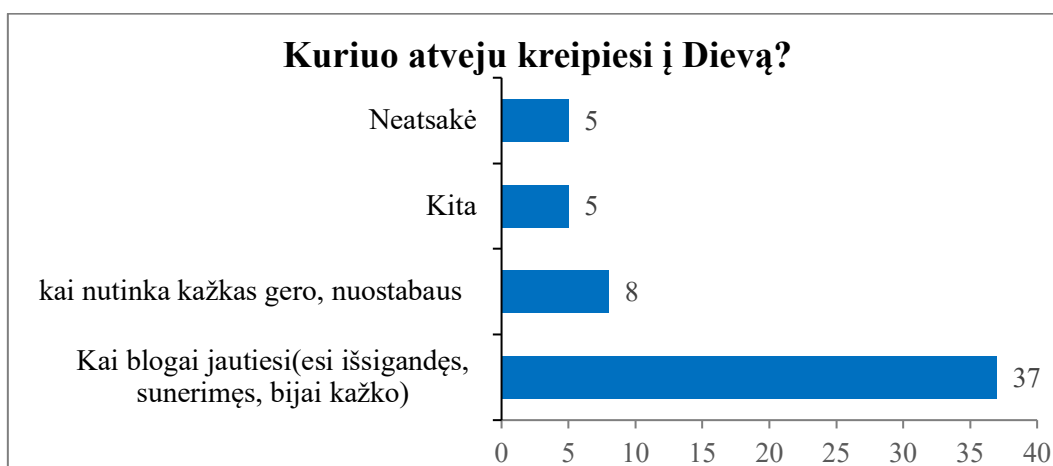

14 pav. Etikos grupės vidinis ryšys su Dievu.

Dievo ieškojimo priežastys

Šis klausimas papildo ankstesnį klausimą, kur buvo bandoma išsiaiškinti ar vaikas turi vidinį poreikį santykiui su Dievu. Šiame punkte norima išsiaiškinti, koku atveju moksleivis ieško to ryšio. Anketoje pateikti variantai: „kai blogai jautiesi (esi išsigandęs, sunerimęs, bijai kažko)“; „kai nutinka kažkas gero, nuostabaus“; „kita“. 15 paveikslėlyje matome, kad didžioji dalis tikybės pamokų grupės respondentų, kreipiasi į Dievą blogai jausdamiesi. Taip elgiasi ir didžioji dalis tikinčiųjų. Džiugu, kad vaikų respondentų tarpe yra dėkojančių Dievui už geras akimirkas. Pункte „Kita“ moksleiviai pateikia tokius atsakymus: „Kai prašau seneliams užtarimo“; „Visada“; „Kai gera ir kai reikia pagalbos“; „Kai noriu paprašyti gerų dalykų“; „Kai dėkoju“; Kaip matome yra ir neatsakusių į klausimą respondentų. Priežastis neaiški. Klausimai vaikams buvo paaiškinti, tad nesupratusių klausimo neturėjo būti. Galimai neatsakyta dėl subjektyvių priežasčių.

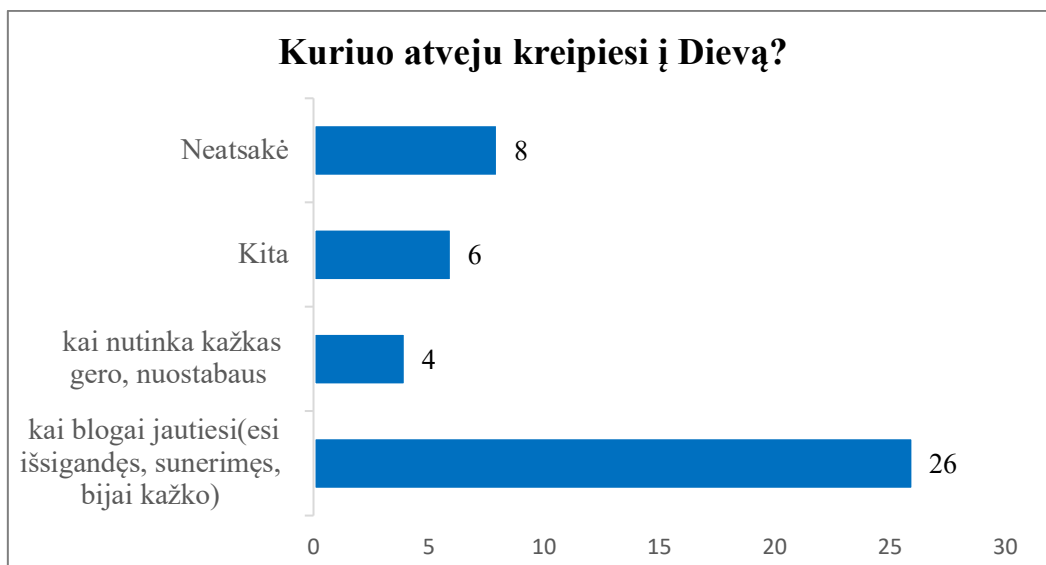
Kreipimasis į Dievą, pokalbis su Juo - tai malda. Šiame klausime atsiskleidžia, kokios rūšies maldos vyrauja 8 - 10 metų vaikų tarpe. Kaip matome, vyraujanti - *prašomoji malda*, sekanti pagal procentų dydį - *dėkojimo*, Pункte : „Kita“ sutinkame *užtarimo maldos* apraišką, atsakyme „Visada“ glūdi gilesnis ryšys su Dievu .

15 pav. Tikybės pamokų grupės Dievo ieškojimo priežastingumas.

Etikos grupės respondentų atsakymai pasiskirstę panašiai. Kaip matome 16 paveikslėlyje, didžioji dalis vaikų kreipiasi į Dievą esant baimei, nerimui; mažesnė dalis apklaustųjų dėkoja už gražų nutikimą, yra neatsakusių į klausimą, (galima priežastis paminėta tikybės grupės rezultatų apraše), Pункte „Kita“ - „Kartais prieš valgį“; „Kai reikia pagalbos“; „Kai būnu bažnyčioje“; „Meldžiuosi kiekvieną vakarą“; „Kai noriu kažko (dovanos)“; „Niekada“; matome *prašymo, dėkojimo* maldos apraiškas. „Meldžiuosi kiekvieną vakarą“ -

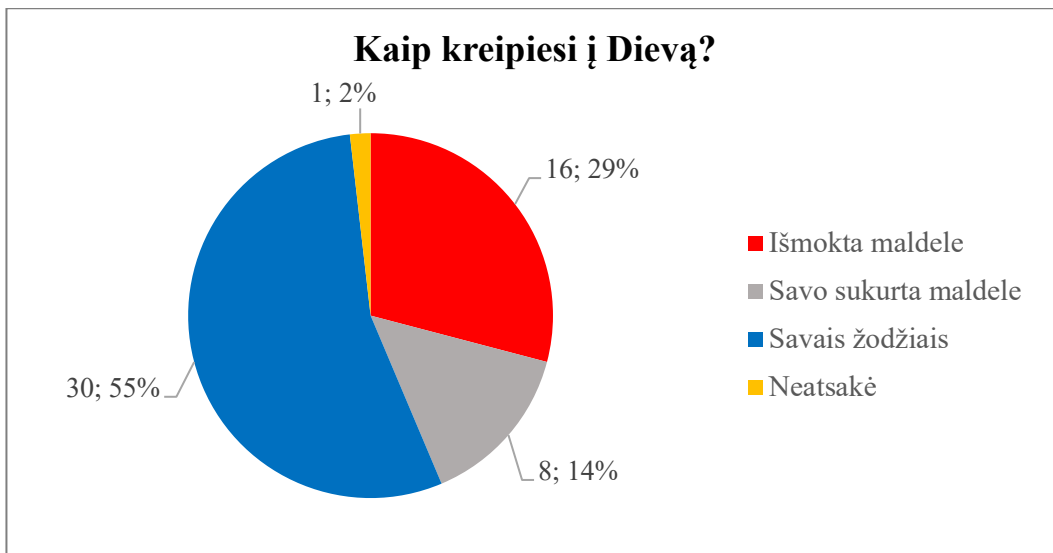
kalbama daugiau apie maldos dažnumą, kas šiame klausime nėra nagrinėjama. Šio klausimo atsakymuose matome, kad didžioji dalis vaikų - respondentų ryšio su Dievu ieško būdami baimės, nerimo būsenoje. Tikėjimo mokymo tikslas - nuolatinis buvimas su Dievu.

16 pav. Etikos pamokų grupės Dievo ieškojimo priežastingumas.

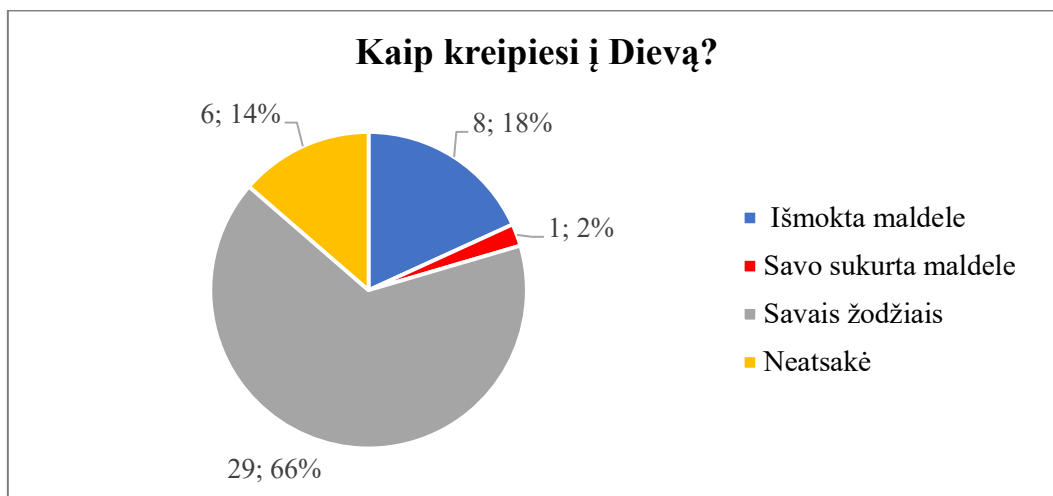
Santykio su Dievu paieškos

Klausimu „Kaip kreipiesi į Dievą“ nagrinėjama maldos būdas. Respondentams pateikiami trys atsakymų variantai: „išmokta maldele“, „savo sukurta malda“, „savais žodžiais“. Į klausimą neatsakė 2% apklaustųjų, daugiausia - 55% meldžiasi savais žodžiais, išmokta maldele kalbasi su Dievu 29%, savo sukurta maldele - 14% tikybos pamokas lankančių vaikų. Ar svarbu melsis tik išmoktais maldos žodžiais? Gutauskas (1953) teigia, kad ir gerai išmokęs maldos tekstus, vaikas gali nesimelsti. Maldos esmę sudaro ne tikslus žodžių atkartojimas, o vidinis ryšys su Dievu. Daugelyje šaltinių akcentuojama maldos disciplina. Tam, kad malda taptų įpročiu privaloma laikytis nustatytos tvarkos, tinkamiausia pradėti nuo ryto ir vakaro maldų. Malda turi būti tariama suprantamais vaikui žodžiais, formos ir laiko.

17 pav. Tikybos grupės maldos praktikavimo būdai.

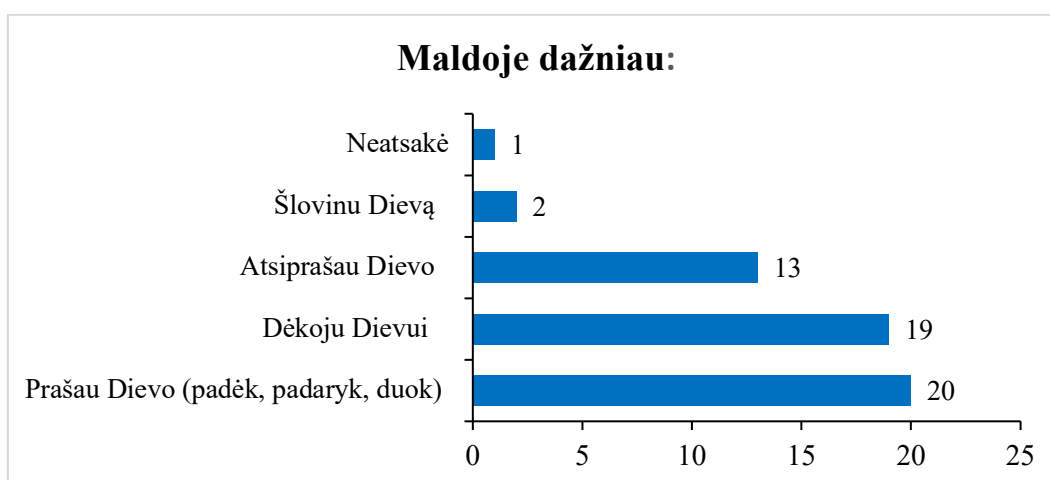
Ryto ir vakaro malda padeda didesnei vienybei, gilesniam ryšiui su Dievu kurti. Santykiui su Dievu gali pasitarnauti ir dienotvarkė einanti kartu su malda Nepaisant to, kad malda gali būti spontaniška - savų žodžių ar formali - išmokta, kalbamos tylomis ar lūpomis, svarbiausia, kad ji būtų atliekama dėmesingai ir nuoširdžiai, nukreipta mintimis ir širdimi į Dievą. Kuo jaunesnis žmogus, tuo jo motyvai maldai yra menkesni, o maldos formoje lemiamas vaidmuo atitenka jausmams. Todėl labai svarbu sužadinti susidomėjimą ir džiaugsmą malda, nuo pat vaikystės, todėl siūlo savarankiškai bendrauti su Dievu - reikšti jausmus savais žodžiais. Etikos grupėje didžioji dalis respondentų atsakė, kad meldžiasi savais žodžiais (66%), išmokta maldele meldžiasi 18% moksleivių, savo sukurta maldele - 2%, ir 14 % į klausimą neatsakė. Klausime „Ar būna, kad kreipiesi į Dievą“ atsakymų „Ne“ buvo 27 %. Gali būti, kad neatsakiusieji šio klausimo patenka į „Nesikreipiu į Dievą“ skaičių.

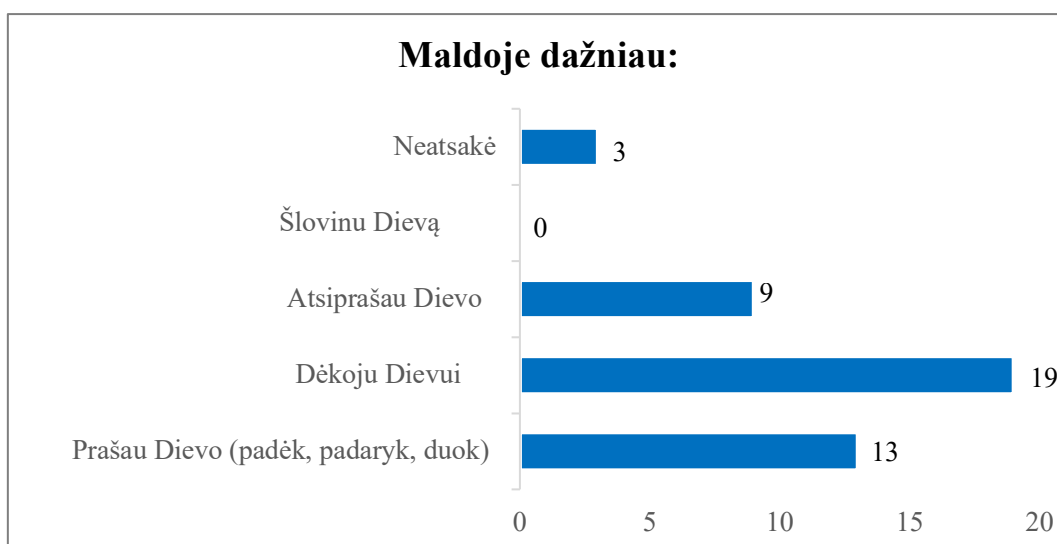
18 pav. Etikos grupės maldos praktikavimo būdai.

Vaikų praktikuojamos maldos rūšys

Anksčiau nagrinėtas klausimas „Kuriuo atveju kreipiesi į Dievą“, panašus į šį klausimą, nes aiškinasi kokia maldos forma vaikas kalbasi su Dievu. Jeigu ankstesniu klausimu svarbu ištirti kuriuo atveju (palankiu subjektui, ar nepalankiu) kreipiamasi malda į Dievą, ir ieškoma sąsajų su maldos formomis, tai šiame punkte tiriama tiesiogiai, kuria maldos forma vaikas meldžiasi. Respondentams pateikiami variantai, prašoma pažymėti jam tinkamą variantą. Dauguma tikybos pamokas lankančių moksleivių atsakė, kad maldoje prašo (prašymo malda), dėkoja (dėkojimo malda), atsiprašo Dievo - (atgailos malda), šlovina - (šlovinimo malda) (19 pav.). Etikos pamokos grupėje vyraujanti yra dėkojimo malda (20 pav.).

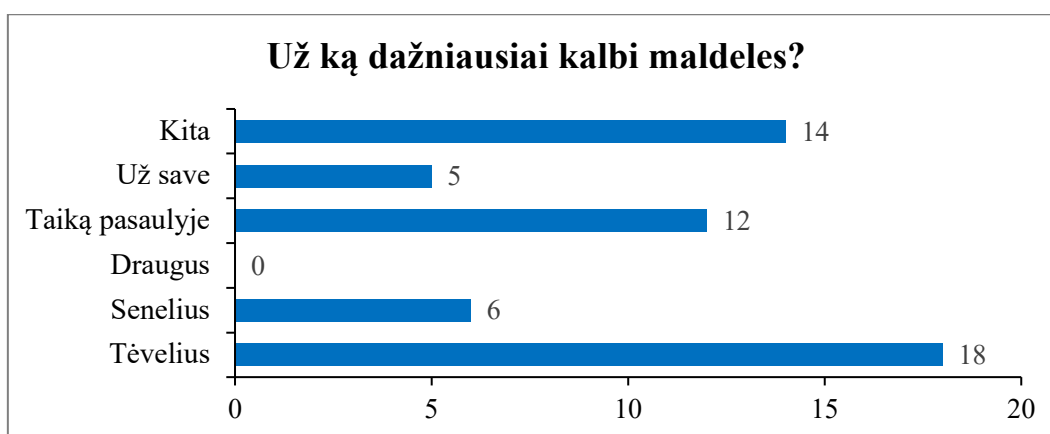
19 pav. Tikybos pamokas lankančių mokinių praktikuojamos maldos rūšys.

20 pav. Etikos pamokas lankančių mokinių praktikuojamos maldos rūšys.

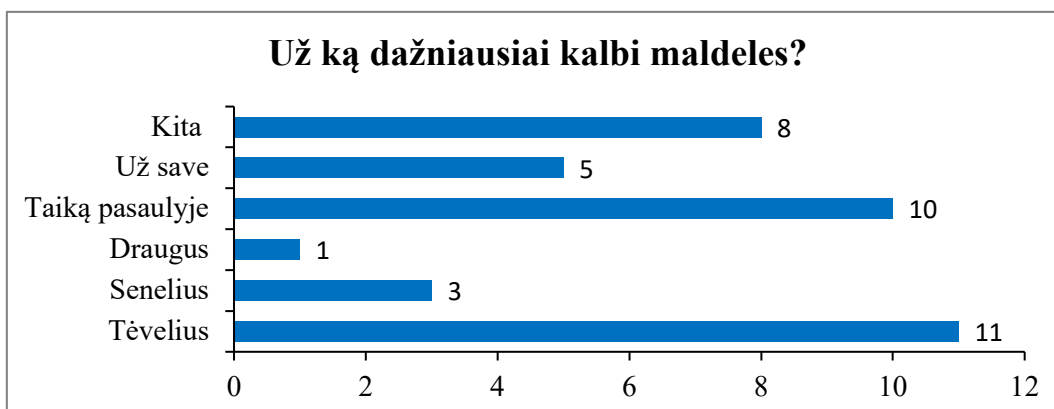
Vaikų maldos intencijos

Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti, kiek vaikams svarbi užtarimo malda. Kodėl užtarimo malda? Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje dar yra būdingas *egocentiškumas*. Prašyti sau yra lengviau, būdingiau, nei prašyti dėl kito. Toks veiksmas yra būdingas ne tik vaikystėje. Ir suaugę žmonės, nepasiekę tam tikros brandos stadijos, lieka infantiliškame tikėjimo brandos etape. Pasiukodamas dėl kito, taip pat ir melddamasis už kitus, asmuo bręsta. 21 paveikslėlyje matome, kad tikybos pamokas lankantys vaikai meldžiasi už kitus. Didžiausias skaičius vaikų nurodė, kad meldžiasi už tėvelius, nes tokio amžiaus tarpsnio vaikams tėveliai ir jų autoritetas yra svarbūs. Paprašyti pažymėti: „Kita“, moksleiviai nurodė už ką, be nurodytų punktų meldžiasi. „Už pasaulį“; „Už artimuosius“; „Už visus“; „Už sesutę“.

21pav. Vaikų maldos intencijos tikybos grupėje.

Etikos grupėje daugiau vaikų taip pat meldžiasi už tėvelius, toliau seka malda už taiką pasaulyje. „Kita“- nurodė: „Už viską“; „Už gimines“; „Už maistą“;

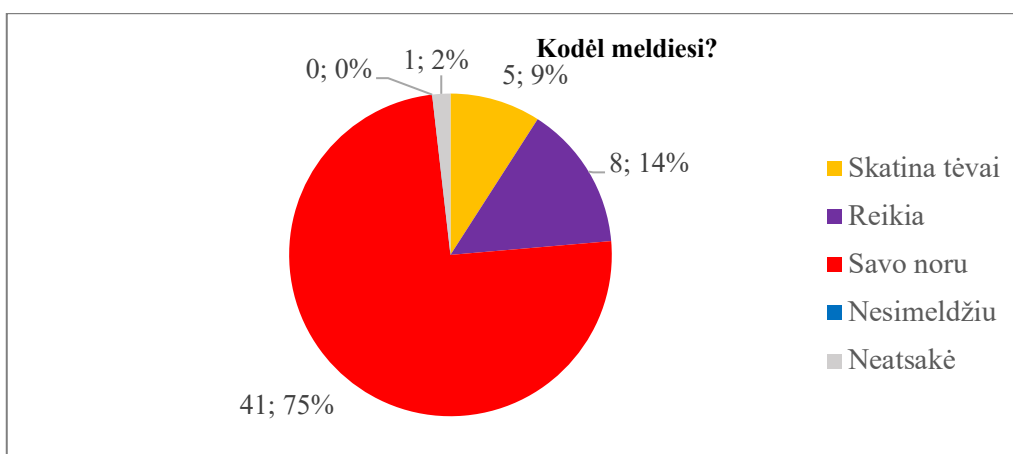
21pav. Vaikų maldos intencijos etikos grupėje.

Ankstyvojo mokyklinio amžiaus vaikų maldos motyvai

Klausimu „Kodėl meldiesi“, tiriamas ankstyvojo mokyklinio amžiaus motyvas maldai. Anketos klausime glūdi vidinio ryšio su Dievu tyrinėjimas, religinio ugdymo tema.

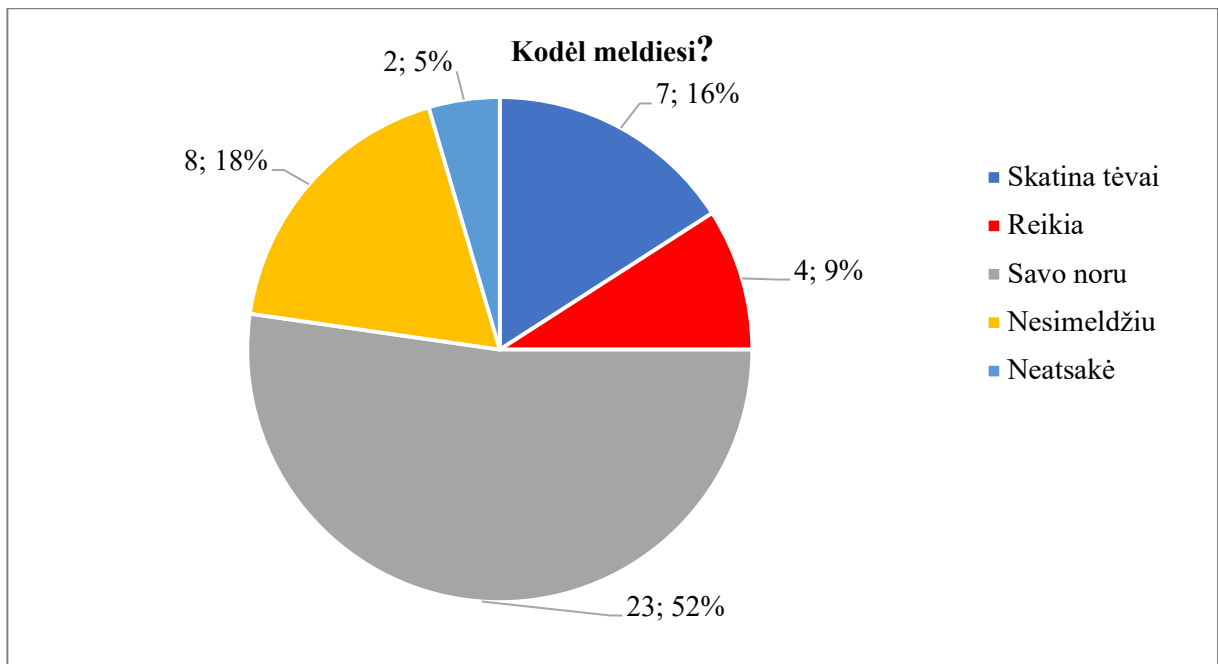
Klausime pateikti atsakymų variantai, sau tinkantį respondentas pažymi. Atsakyme „skatina tėvai“ glūdi religinio auklėjimo veiksmas, „Reikia“ - pareigingumo jausmo apraiška. Šiuo atveju galimas silpnėsnis vidinis ryšys su Dievu. Atsakymas „savo noru“ reiškia vidinį poreikį maldai. Vidinis poreikis maldai gali būti ir brandesnio tikėjimo apraiška. Tikybos pamokas lankančių vaikų grupėje atsakymo „Nesimeldžiu“ nepažymėta, Neatsakyta - 2%.

Jaggle ir Mayer – Skumanz (1998) atkreipia dėmesį, kad tėvų skatinimas kreiptis į Dievą gali turėti ir neigiamą pusę. Tai atsitinka tada, kai Dievas paverčiamas kurjeriu, kuris patenkina visus poreikius. Tokie vaikai dažniausiai nesugeba bendrauti ir aukotis.

22pav. Tikybos pamokos grupės vaikų maldos motyvai.

Etikos pamokas lankančių respondentų grupėje yra daugiau nesimeldžiančių vaikų (18%), vyraujanti atsakymų dauguma - „meldžiuosi savo noru“ (žr. 23 pav.).

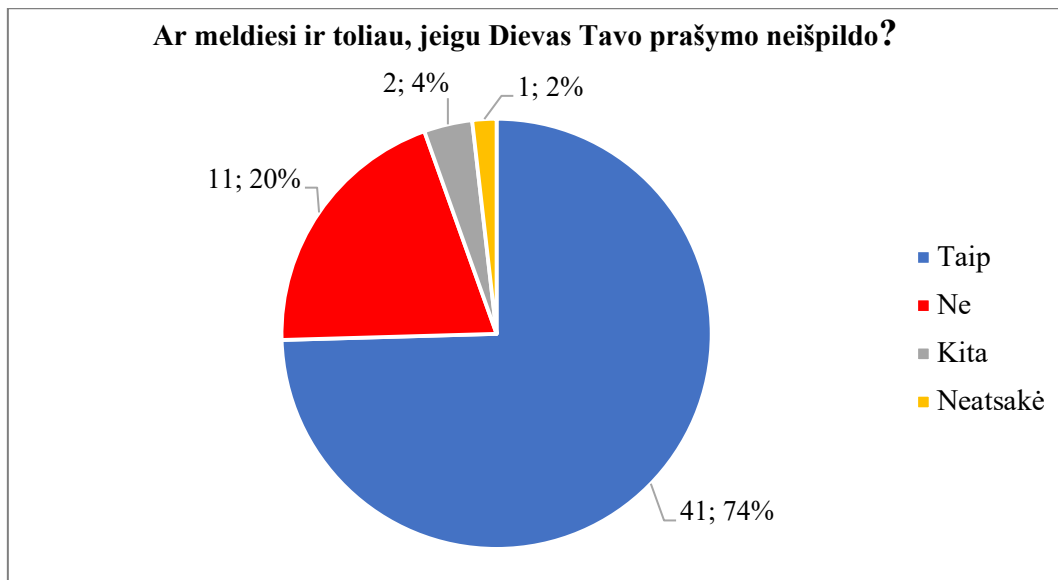

23pav. Etikos pamokos grupės vaikų maldos motyvai.

Tikėjimo dinamika vaikų maldoje

Šiuo klausimu tiriama vaikų tikėjimo dinamika. Kiek vaikas gali išlaikyti norą melstis, nors ir prašymai nebūna išpildomi. Kadangi dar stiprus egocentrizmas, vyrauja laikysena „Aš - Tau, Tu – man“. Turint „Dievo kurjerio“ sampratą kyla pavojus, kad neišsipildžius lūkesčiui, vaikas gali nustoti melstis.

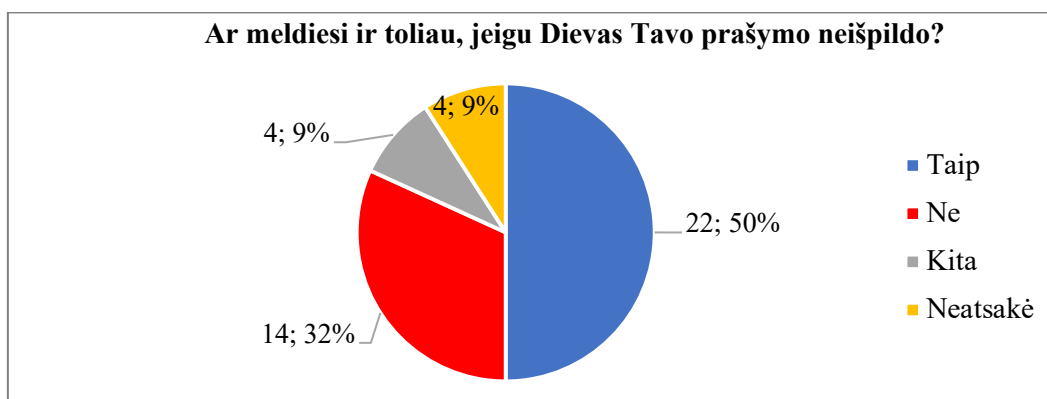
Aplausoje buvo prašoma atsakyti „Taip“, „Ne“, „Nežinau“, „Kita“. Tikybos pamokas lankančių mokinių grupėje didžioji dalis respondentų atsakė, kad ir toliau meldžiasi, jeigu lūkestis ir neišsipildo (24 pav.). Pункte „Kita“ buvo nuomonių kaip: „Suprantu, kad esu nevertas“; „Reiškiasi nelemta, kad išsipildytų“; Šios vaikų mintys labai svarbios, nes perteikia vaikų išgyvenimus, suvokimą.

24 pav. Tikybos pamokų grupės maldos dinamika

Lyginant su tikybos grupės respondentų atsakymais, etikos grupėje daugiau atsakusių, kad nesimeldžia neišsipildžius lūkesčiams, ir mažesnis skaičius, kurie vis vien meldžiasi. Tokiai laikysenai galimai turi įtakos vaikų artimiausios aplinkos - šeimos laikysena šiuo klausimu, Dievo samprata, religingumo praktika šeimoje. Deja, laikysenos „Kam melstis, vis vien nepadeda“, pasitaiko ir suaugusiųjų tarpe. Labai svarbu, kad vaiko tikėjimui bręstant, vaikas išmoktų pasitikėti Dievu. Ne bijoti, bet pasitikėti.

Punkte „Kita“ etikos grupės moksleiviai pažymėjo: „Visada išsipildo“; „Retai“; „Padarau didelę pertrauką“; „Nesikreipiu į Dievą kažko norėdamas“;

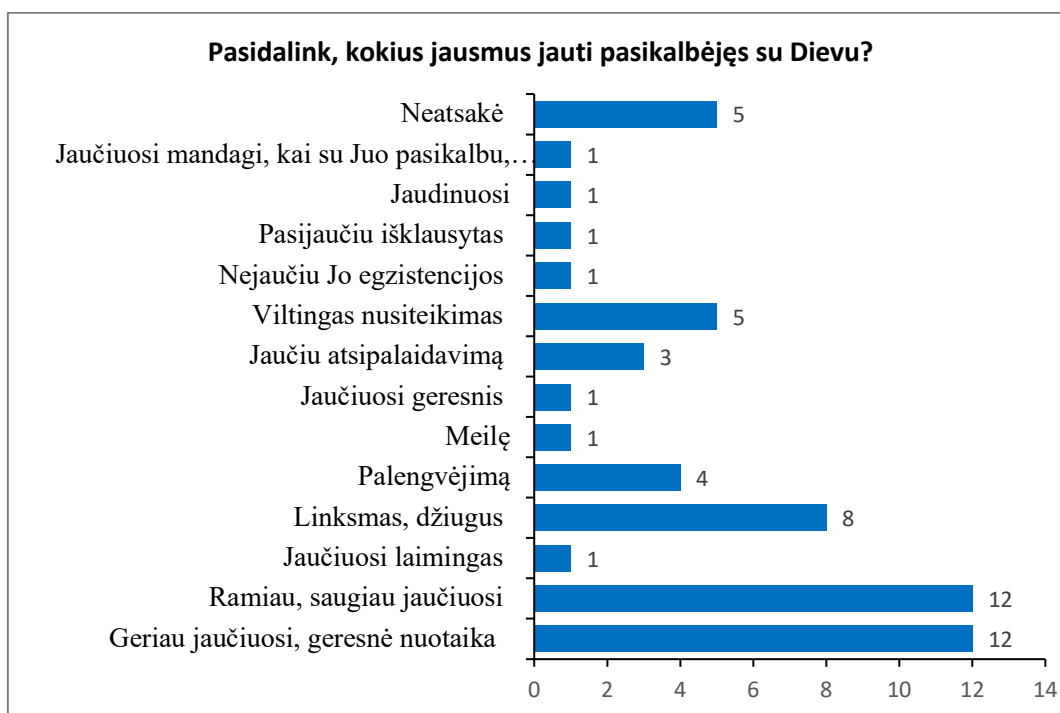
25 pav. Etikos pamokų grupės maldos dinamika.

Emocinės maldos pasėkmės vaiko gyvenime

Šiuo klausimu norima patyrinėti vaikų religinius išgyvenimus, patyrinėti kokius jausmus, kokius išgyvenimus sukelia pokalbis, ryšys su Dievu. Mokantis tikėjimo Tiesų, maldų tekstų, skaitant Evangelijos žodžius, susipažįstant su Biblijiniais istorijos įvykiais,

išgyvenimai kyla. Bet pokalbis su Dievu yra labai intymus ir individualus momentas, kuomet didžiausias dėmesys skiriamas jausmams. Psichologiniu požiūriu, tikėjimas vystosi ir bręsta remdamasis religiniais išgyvenimais: iš pradžių pažinimo srityje, vėliau - daugiau atsidavimu ir pasišventimu (Trimakas, 1998). „Ruemke's įsitikinimu, pagrindą tikėti sudaro religiniai išgyvenimai” (Trimakas, 1998, 25p.), taip pat teigia, kad vien protaujant ar valios pastangomis tikėjimo pasiekti neįmanoma.

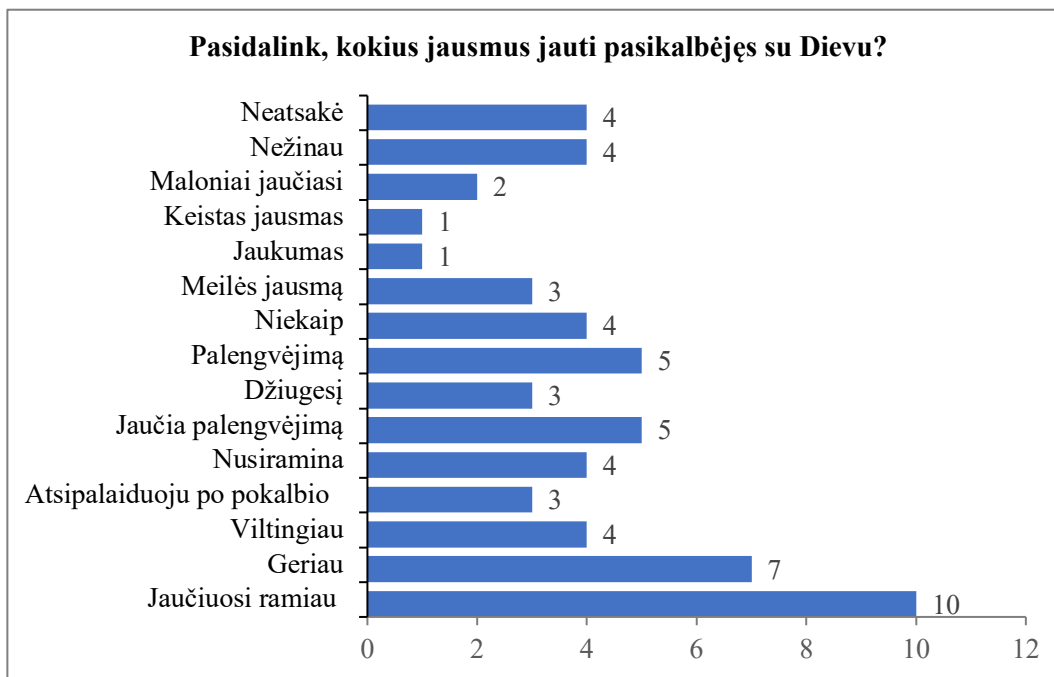
Tikybos respondentų grupėje į klausimą neatsakė 5 moksleiviai. Atsakymai pateikiami 26 paveikslėlyje. Vyrauja šilti, šviesūs išgyvenimai.

26 pav. Tikybos pamokos vaikų emocinės maldos pasėkmės.

Etikos grupės atsakymuose vyraujanti būseną po maldos yra kaip ir tikybos grupės: „Geriau”, „Ramiau”. Visa etikos grupės būsenų skalė pasimeldus pavaizduota 27 paveikslėlyje.

Panagrinėjus, kaip vaikai jaučiasi po pokalbio su Dievu, galima teigti, kad malda turi teigiamą poveikį vaiko dvasinei būklei, dvasinei sveikatai. Neatsakę į klausimą, atsakę „Nežinau”, arba „Niekaip”, gali būti gyvenantys nereliginioje aplinkoje, gali būti ir tam tikras psichologinis tipas.

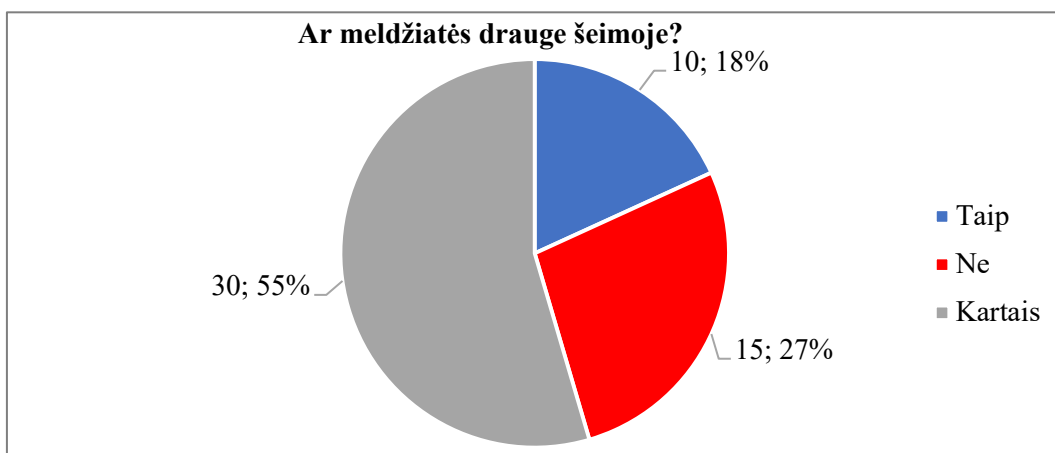

27pav. Etikos grupės vaikų emocinės maldos pasėkmės.

Maldos praktika šeimoje

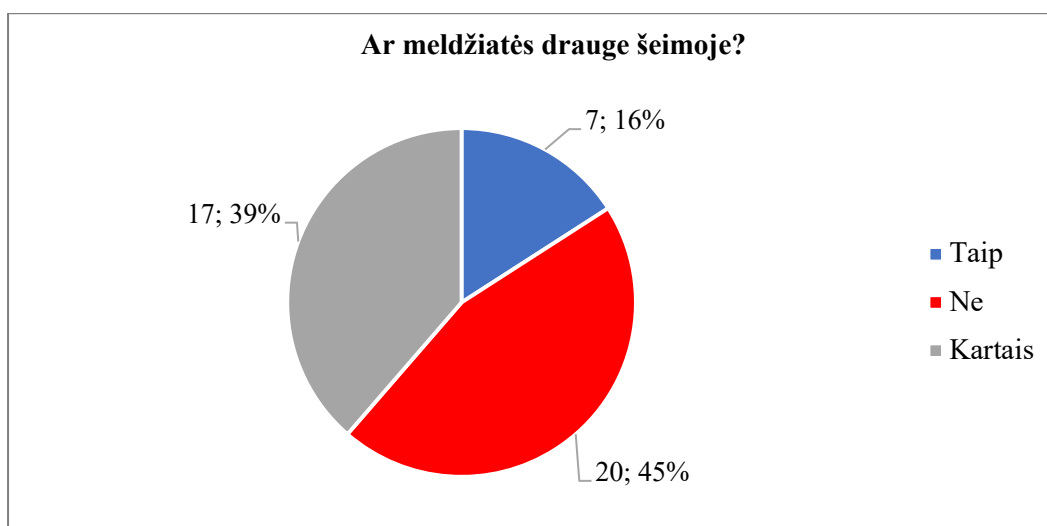
Šiuo klausimu nagrinėjamas religingumo ugdymas šeimoje. Keičiantis laikams, keitėsi žmonių gyvenimo būdas, keitėsi papročiai. Buvo laikai, kuomet ryto, vakaro maldos, maldos prieš valgį įeidavo į šeimos dienotvarkę. Visus metus šeimos sekmadieniais dalyvaudavo šv. Mišiose. Vaikas dalyvavo šeimos gyvenime. Šiuo laiku žmonių gyvenimo būdas, papročiai yra labai pasikeitę, o vaikas nuo gyvybiškai svarbių sričių yra atstumtas (Jaggle, Myer - Skumanz, 1998). Svarbu pabrėžti, koks svarbus yra religinis auklėjimas šeimoje. Tėvai turėtų ne perduoti vaikui tikėjimą, bet skatinti, kad jis tikėtų. „Vaiko religingumą lemia ne pamokymai, bet prasmingas patyrimas gyvenant kartu. Religiškai auklėjama ne tik tada kai kalbama apie Dievą ar Jėzų, bet kvietimo pagrindas visa kasdienybė, nuolatinis gyvenimas kartu“ (Jaggle, Myer - Skumanz, 1998, 7 p.). Meldžiantis drauge, ne vien tvirtėja šeimos bendrystė, bet vaikas auklėjamas religiškai, ne pamokymais, bet gyvu tėvų pavyzdžiu. Meldžiantis drauge patiriami gilūs išgyvenimai.

Į pateiktą klausimą daugiausia tikybos pamokas lankančių respondentų atsakė, kad drauge su šeima meldžiasi „Kartais“ (55%). Tai reiškia, kad šeimoje nėra papročio drauge melstis nuolat, bet yra buvę, kuomet meldžiasi drauge, kad ir didžiųjų religinių švenčių metu. Taip atsakė 18%, „Ne“ - 27 % respondentų.

28 pav. Tikybos pamokos grupės maldos praktika šeimoje.

Kaip matome 29 paveikslėlyje, etikos pamokos grupėje šeimų, kurios meldžiasi drauge - 16%, „Nesimeldžia“ - 45% , „Kartais“ - 39 %.

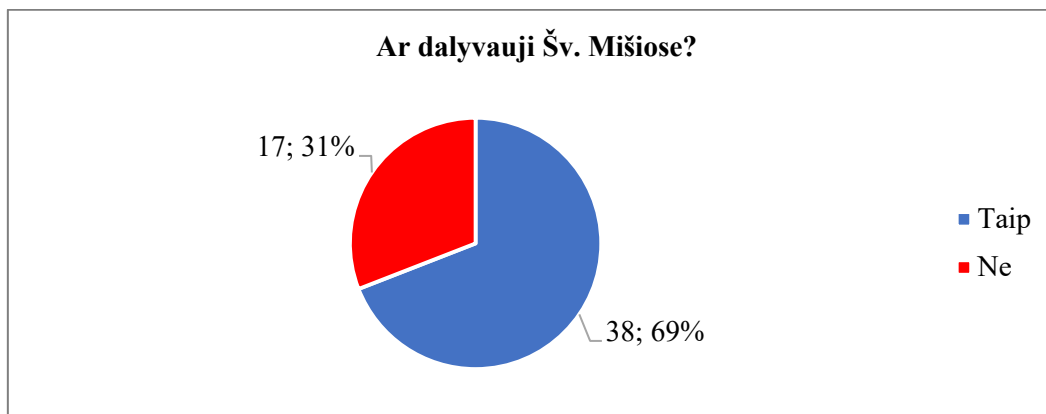
29 pav. Etikos pamokos grupės maldos praktika šeimoje.

Vaikų dalyvavimas Eucharistijoje

Šv. Mišios yra svarbi priemonė vaikų maldos gyvenimo auklėjime (Piliponytė, 2012). Apie septintuosius metus vaikai gali aktyviai dalyvauti liturginiame gyvenime, tačiau tik tuomet jei gauna tinkamą pasiruošimą (Gutauskas, 1953). Vaikus derėtų supažindinti su šv. Mišių dalimis ir jų prasme. Tuomet dalyvavimas šv. Mišiose bus vaikams naudingas. Teoriniame mokyme turi atitikti ir praktika, pamaldų metu dera prižiūrėti visa, kas galėtų vaikams sukelti džiaugsmingus jausmus. Šv. Mišios - tai bendrystė. Bendros pamaldos,

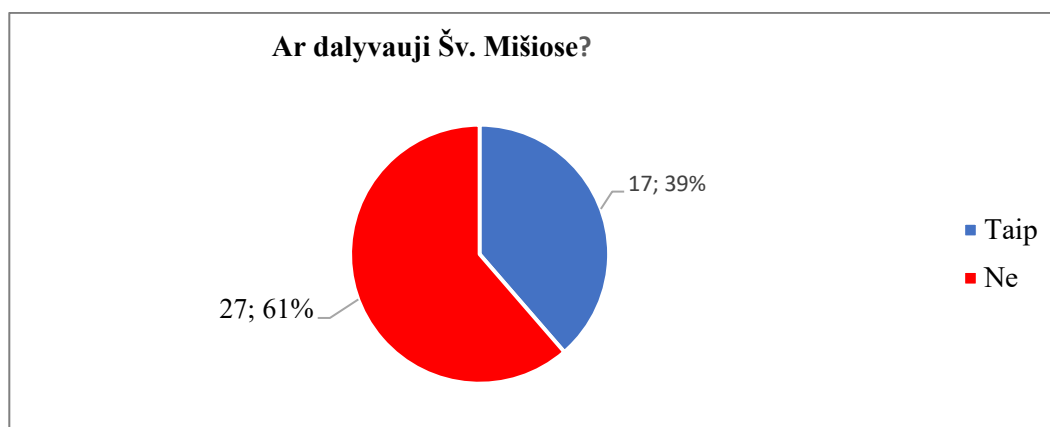
kuomet šv. Mišiose dalyvauja bendramoksliai, šeimos nariai, giminaičiai, seni ir jauni - ideali pamaldų forma Tai labai svarbu vaikų religiniame auklėjime (Piliponytė, 2012).

Tikybės pamokas lankantys moksleiviai atsakė, kad šv. Mišiose dalyvauja 69% apklaustųjų, nedalyvauja 31%.

30pav. Tikybės pamokas lankančių moksleivių dalyvavimas Eucharistijoje.

Dalyvauti šv. Mišiose savarankiškai vaikas negali, tad ši religingumo ugdymo priemonė tiesiogiai priklauso nuo suaugusių. Anketose pasitaikė vaikų, kurie rašė, kad norėtų dalyvauti šv. Mišiose, bet tėveliai yra netikintys. Buvo išsakytų minčių, kad man ir mano tėveliams nepatinka dalyvavimas šv. Mišiose. Nepraktikuojant religijos, dalyvavimas šv. Mišiose gali būti sudėtingas, dėl žinių ir liturgijos prasmės suvokimo stokos. Etikos pamokas lankančių mokinių grupėje dalyvaujančių šv. Mišiose - 39%, nedalyvaujančių - 61%.

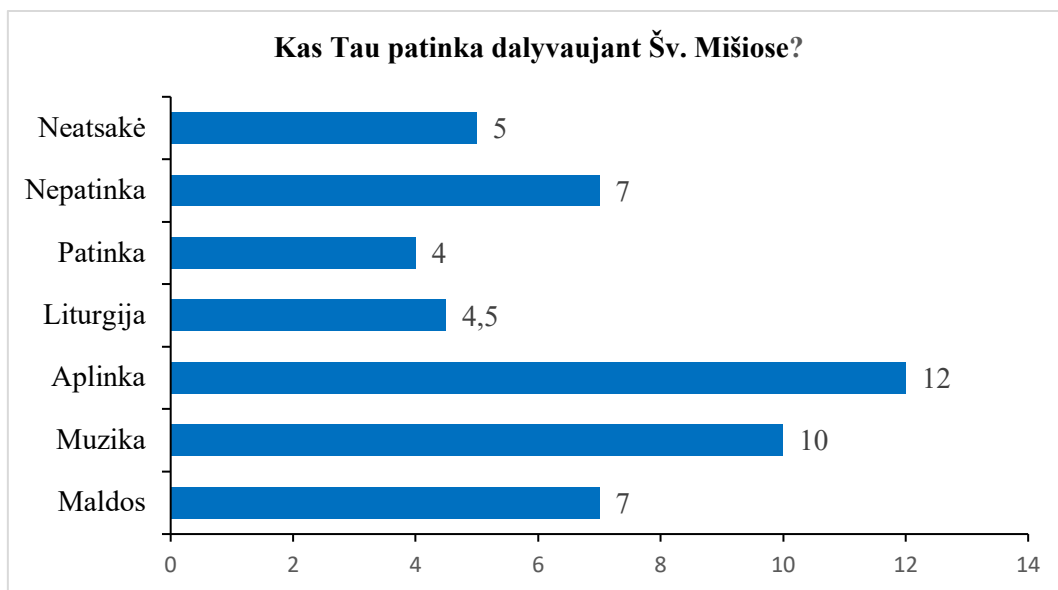

31pav. Etikos pamokas lankančių moksleivių dalyvavimas Eucharistijoje.

Pozityvūs dalyvavimo liturgijoje aspektai

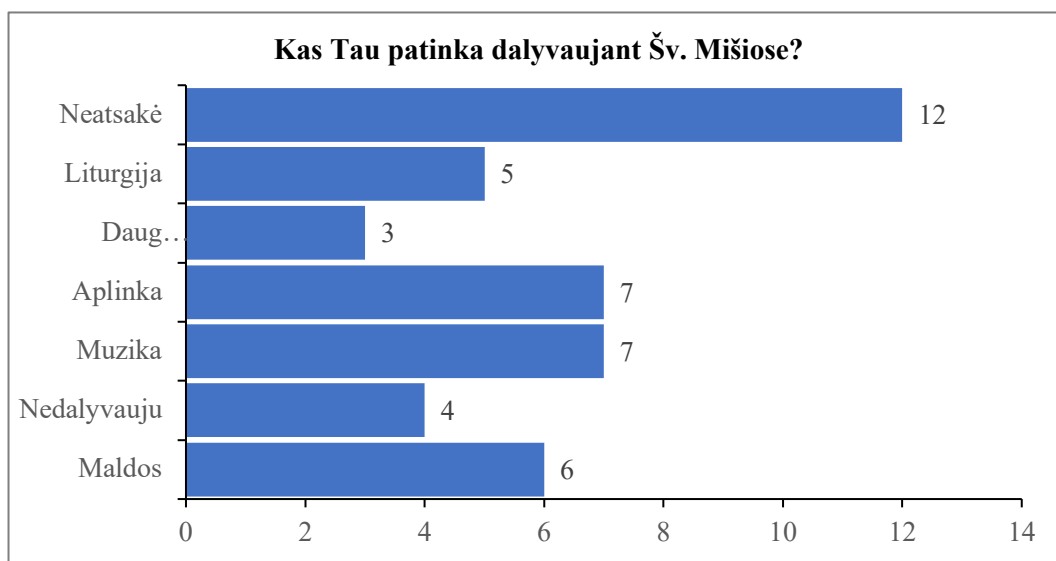
Buvimas bažnyčioje ir dalyvavimas šv. Mišiose suteikia vaikams reikšmingą patirtį, nes tylą ir laukimą daro vaikams didesnę įtaką nei suaugusiems (Biesienger, 2005). Gutauskas

(1953) teigia, jog dalyvavimo šv. Mišiose vertingumas ir naudingumas iš vaiko pusės priklauso nuo to, kaip aktyviai jose dalyvauja, kokie motyvai atveda į bažnyčią. O priežastys dėl kurių ateinama yra labai įvairios, nuo tinkamų motyvų priklauso ir atitinkamas elgesys šv. Mišiose. Dalyvauti pamaldose vaikus gali pritraukti džiugus giedojimas, bendrų maldų kalbėjimas bei vaikams pritaikytas pamokslas. Vaikui lengviau dalyvauti pamaldose, jeigu jis turi žinių, kokia liturgijos dalių prasmė, jeigu moka maldų tekstus. Taip pat svarbu, kad ir suaugusieji, dalyvautų pamaldose. Svarbus suaugusiųjų pavyzdys. Pasitaiko, kad suaugusieji rodo prastą pavyzdį nuobodžiaudami, nesusitelkdami. Į šv. Mišias derėtų eiti su tokiu nusiteikimu, lyg tai būtų susitikimas su draugu, gyvuoju Dievu (Gutauskas, 1953 žr. Piliponytė, 2012). Ankstyvojo amžiaus vaikams dar nėra lengva susikaupti, nelengva išbūti susitelkus visą šv. Mišių laiką, ne visada paprasta suvokti liturgijos, Evangelijos žodžių, pamokymo homilijoje prasmę. Suvokimui reikalinga pastovi dalyvavimo šv. Mišiose praktika, religinių žinių gilinimas. Aplauštųjų atsakymuose randama, kad šv. Mišiose patinka maldos, muzika, aplinka, Liturgija. Pasitaikė atsakymų kad tiesiog patinka, septyniems iš 55 tikybos pamokas lankančių respondentų dalyvauti šv. Mišiose - nepatinka. Į klausimą neatsakė penki mokiniai.

32pav. Tikybos pamokų grupės apklausos rezultatai.

Etikos pamokas lankančių vaikų grupei taip pat patinka malda, muzika, aplinka, žmonių gausa, liturgija. Lyginant su tikybos grupės respondentais, neatsakiusių skaičius yra ženkliai didesnis (12), „Nedalyvauju“ pažymėjo 4 respondentai. Jeigu šeimoje nėra praktikuojamas religingumas, etikos pamokas lankančiam vaikui galimybių pažinti tikėjimą yra mažiau. Tikybos pamokas lankantys mokiniai tikėjimo tema kalbasi tikybos pamokų metu.

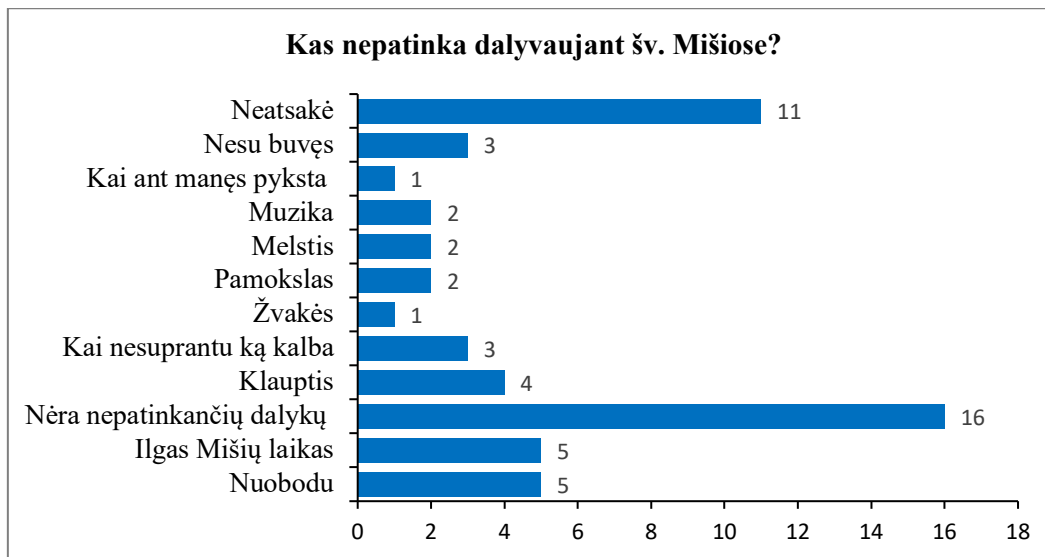

33pav. Etikos grupės klausimo apie šv. Mišias apklausos rezultatas.

Negatyvūs dalyvavimo liturgijoje aspektai

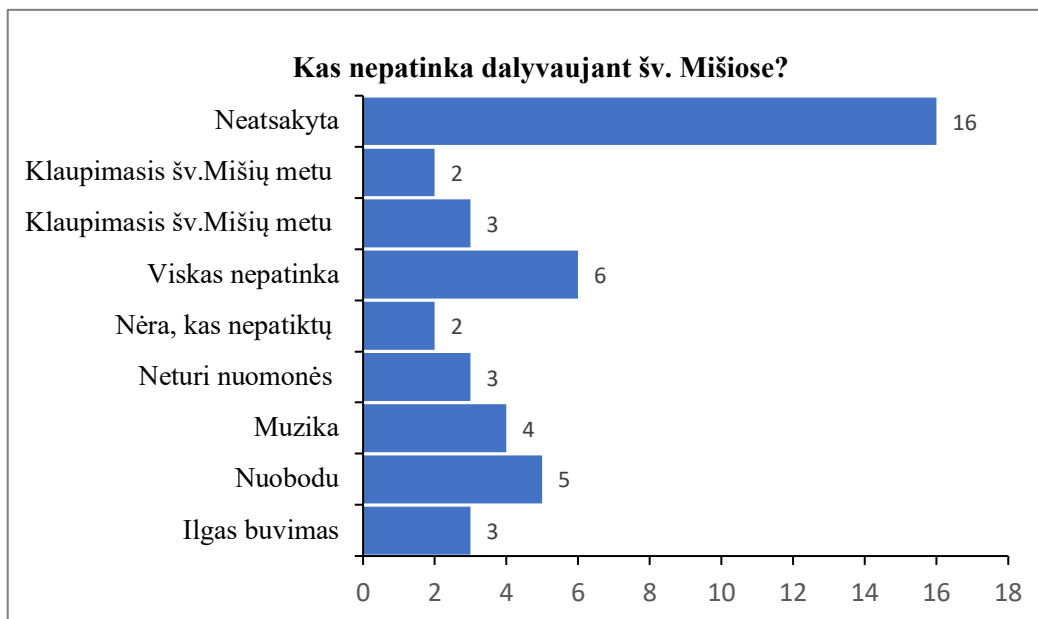
Dalyvauti šv. Mišiose religinio auklėjimo procese yra labai svarbu. Tai nemažas iššūkis vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnio vaikams. Skyriuje apie maldą aptarta, kad svarbu vaiką mokyti susikaupimo, buvimo tyloje, nusiramino. Dalyvavimui šv. Mišiose taip pat reikalingi šie įgūdžiai.

Įsigilinus į 34 paveikslėlyje pateiktus tikybės pamokos grupės respondentų atsakymus (Išskyrus - „Neatsakė“, „Nesu buvęs“, „Nėra nepatinkančių dalykų“), galima padaryti išvadą, kad dalyvavimas šv. Mišiose kai kuriems šios amžiaus grupės vaikams yra valios pastangų, susikaupimo reikalaujantis veiksmas, todėl dalyvaujant šv. Mišiose ir kyla tokie jausmai. Ankstyvojo mokyklinio amžiaus moksleivis gali jausti tokius jausmus ir dėl religinio ugdymo stokos. Tikėjimo dalykus vaikams sunku suprasti, kai gyvena postmodernizmo sekuliarizuotoje aplinkoje, kai su religija susipažįsta daugiau iš kritikos, iš kulto reiškinių aiškinimo, mažiau iš jos esmės ir prasmės analizės bei įsigilinimo (Jovaiša, 2008). Nesuprasdamas prasmės, vaikas nuobodžiauja, jeigu vaikas dalyvauja suaugusiems skirtose pamaldose, gali nesuprasti, apie ką kalbama pamoksle.

35 pav. Tikybos pamokos grupės negatyvūs dalyvavimo liturgijoje aspektai.

Apklaustieji etikos grupės moksleiviai savo nuomonę, kas nepatinka dalyvaujant šv. Mišiose išreiškė panašiai, kaip tikybos grupė. Neatsakė 16 iš 44 respondentų. Kaip jau minėta, galimai dėl abejingos nuostatos šiuo klausimu. „Neturi nuomonės“ - 3 apklaustieji, „Viskas nepatinka“ - 6 vaikai. „Nepatinka klaupimasis“, „Nuobodu“, „Ilgai būti“ atsakyta, manoma, dėl sunkumo susikaupti ir pamaldų lankymo praktikos stokos. Įtakoja ir šių laikų problema - per didelis psichikos stimuliavimas. Nuo ankstyvos vaikystės vaikai žaidžia spalvingais, didelį garsą skleidžiančiais žaislais, nuo ankstyvos vaikystės stebi ypatingo spalvų intensyvumo televizoriaus ir kompiuterio ekranus ir pan. Ankstyvajame mokykliniame amžiuje (arba anksčiau) žaidžia kompiuterinius žaidimus. Vaikų psichika įpranta prie nuolatinės stimuliacijos, todėl atsiranda poreikis. Galima įsivaizduoti, ką patiria vaikas, kuomet reikia išbūti šv. Mišiose, kuomet įprastų psichiką stimuliuojančių priemonių nėra. Sunku ir tuo atveju, kai vaikas nėra pakankamai ugdomas arba visai neugdomas religiškai.

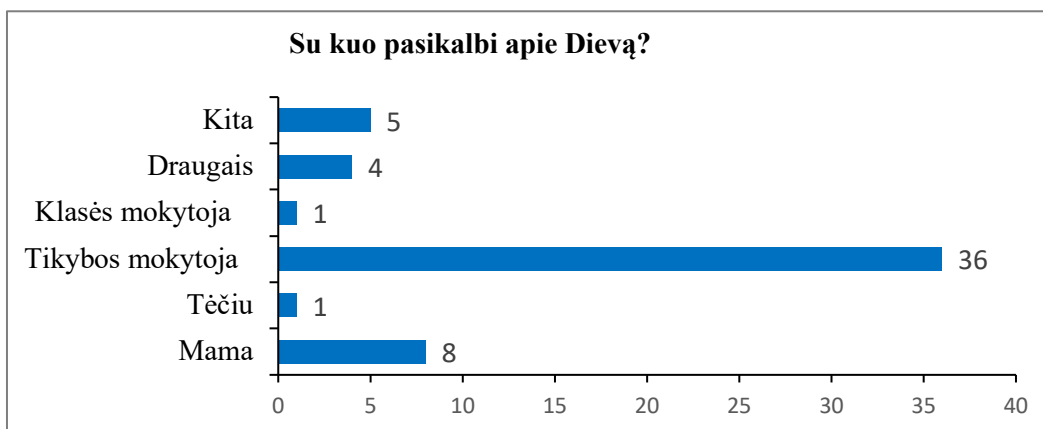

36pav. Etikos pamokos grupės negatyvūs dalyvavimo liturgijoje aspektai.

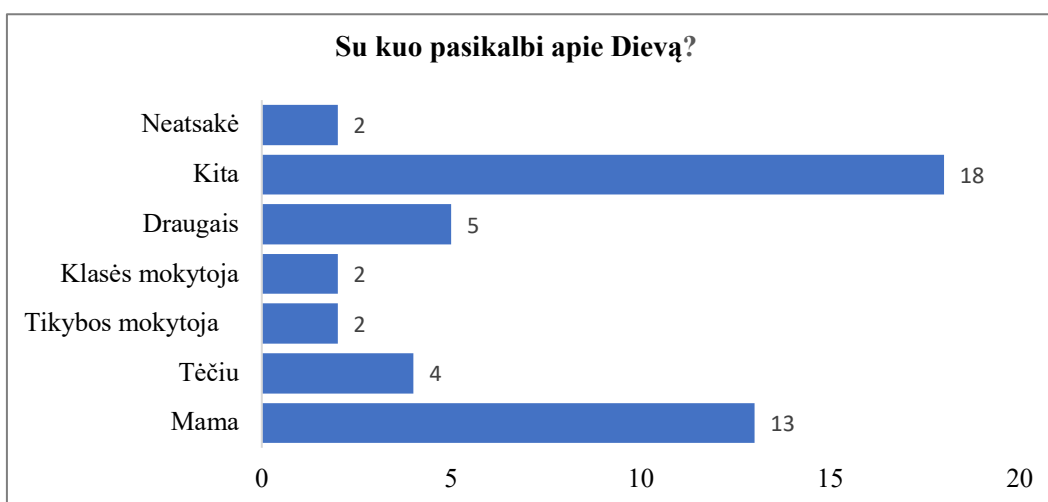
Religinio santykio palaikymas

Šiuo klausimu tiriama vaikų religingumo ugdymo tema, kurioje aplinkoje vaikas girdi kalbant tikėjimo klausimu, su kuo pasikalba apie Dievą. Keičiantis laikmečiams, keičiasi Dievo samprata. Buvo laikas, kuomet Dievas buvo vaizduojamas, kaip rūstus, griežtas, baudžiantis Dievas, kurio reikia tik bijoti. „Religinis auklėjimas dažnai buvo naudojamas kaip priespaudos, nukreiptos prieš vaiką ir jo poreikius priemonė, vertė prisitaikyti prie nustatytos religinės praktikos“ (Jaggle, Myer-Skumanz, 1998.). Šiuo laikmečiu vaikai susipažįsta su Geruoju Dievu, Gailestingu, Mylinčiu Dievu, Draugu. Net į šv. Mišias, maldos laiką, kviečiama eiti kaip į susitikimą su Dievu. Bendrauti, kalbėtis, būti su Dievu kviečiama kaip su geru draugu, ne retsykais, bet kasdien. Pagrindinė ir didžiausia ugdytojų misija - uždegti meilės jausmą vaikų širdelėse, nes „Meilė - galutinė ir didžiausia aukštuma, kurion pakilti geba žmogaus būtis“ (Franklis, 2016, 47 p.). Bernardas Gromas sako: „Vaikas turėtų pirmą kartą išgirsti apie Dievo garbinimą ten, kur jis išmoksta atskleisti dalelę pasaulio, juo džiaugtis, stebėtis, kur jis įgyja patyrimą ir jį išsako: tai gražu, tai puiku!“ (Jaggle, Myer - Skumanz, 1998, 36 p.). Labai svarbu vaikui įskiepyti praturtinantį teigiamą patyrimą. Taigi, pokalbių apie tikėjimą, Dievą pradinė ir pagrindinė aplinka turėtų būti namie su tėvais. Galima įsivaizduoti, kad vaikų širdelėse šalta, kada savo artimiausioje aplinkoje girdi neigiamą, kritikuojančią laikyseną Dievo atžvilgiu, kuomet girdi tik racionalų, „mokslo pagrindu“ aiškinamą pasaulio egzistavimą, žmonių - tik kaip biologinių būtybių sampratą, kuomet mato teikiamą didelę reikšmę medžiaginiam pasauliui.

37 ir 38 paveikslėliuose matome tikybos ir etikos grupių respondentų atsakymus, su kuo jie kalbasi apie Dievą.

37 pav. Tikybos grupės mokinių religinio santykio palaikymas

38 pav. Etikos grupės mokinių religinio santykio palaikymas

Tikybos pamokas lankantys vaikai daugiausia Dievo tema kalbasi su tikybos mokytoja, su mama (galimai dėl prigimtinių moters savybių), „Kita“ nurodė, kad kalbasi su „katechetais“ ir „savo mintimis“.

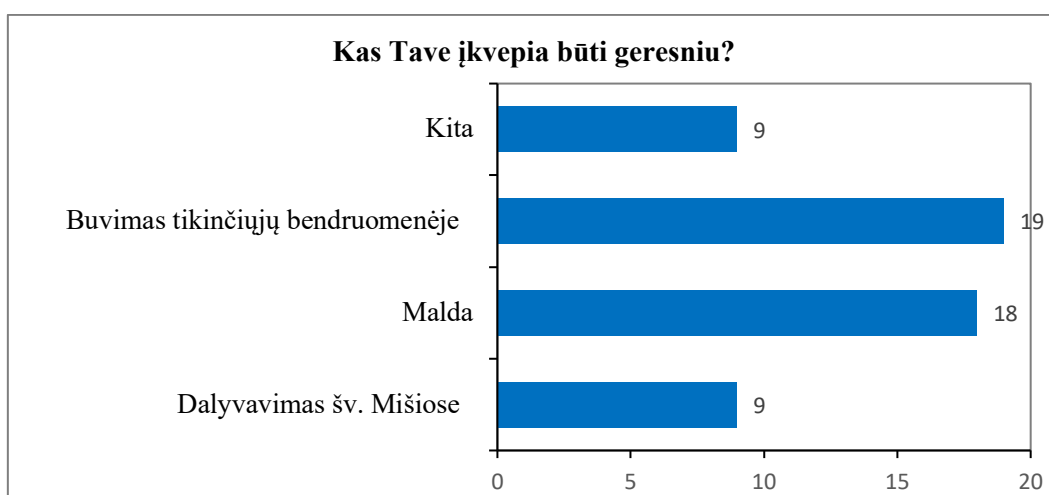
Etikos grupės mokinių apklausos duomenų lentelėje matome, kad didžiausias skaičius atsakė „Kita“ - kur pateikti tokie atsakymai: „Su šeima“ - 4; „Su savimi“ - 1; „Nesikalbu“ - 13; Skaičiai rodo, kad ši tema nėra plačiai plėtojama šios grupės vaikų aplinkoje. Trečdalis apklaustųjų nurodė, kad apie Dievą kalbasi su mama.

Religinių veiksnių įtaka pozityviam vaikų elgesiui

Religinio ugdymo tema. Klausimu tirama, ar dalyvavimas šv. Mišiose, malda, buvimas tikinčiųjų bendruomenėje sukelia vaikui teigiamus, geriems darbams įkvepiančius jausmus. Geri darbai daromi iš meilės, su meile. Juk ir tikėjimas padeda išgyventi Meilę. Jėzaus mokymas paremtas Meile. Daug Evangelijos eilučių kalba apie Meilę. V. Franklis knygoje „Žmogus ieško prasmės“ rašė : „Meilei ne itin svarbi kūniška žmogaus egzistencija. Tokia būtis, čia - būtis, Jo čia - šalia manęs būtis - net Jo kūniška egzistencija apskritai nesvarstoma“. Kristaus egzistencija - Meilė. Vaikai, susipažinę, girdėję, žinodami žmogaus kūrybos, mąstymo ir tikėjimo tiesą - Išganytas Meile ir Meilėje, kitu nusiteikimu dalyvautų šv. Mišiose, praktikuotų maldą. Didžiausias sunkumas ir menas - Išganytas Tiesą perteikti vaikams suprantama kalba.

Kiekvienas vaikas tikėjimą suvokdamas subjektyviai, turėdamas savitą tikėjimo patirtį jaučia subjektyvius išgyvenimus. 39 ir 40 paveikslėliuose matome tikybos ir etikos grupių refleksijas į pateiktą klausimą.

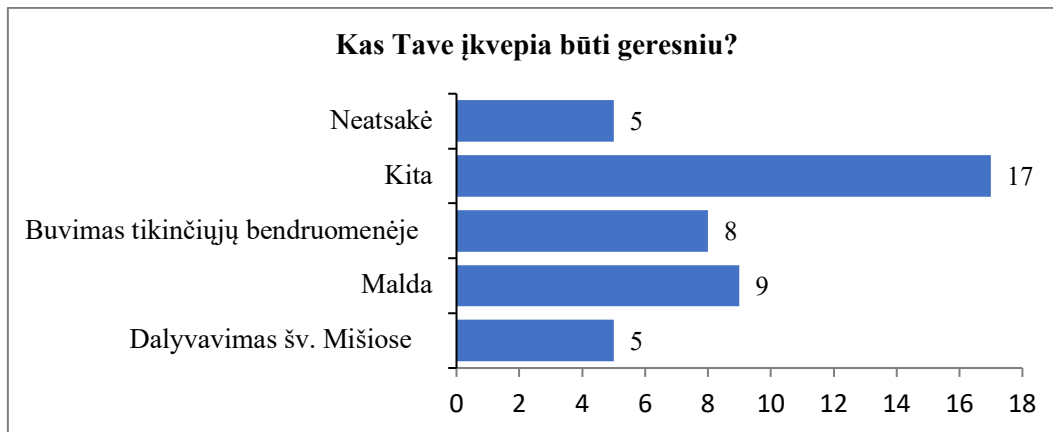
Iš pateiktų variantų, pagal atsakymų skaičių tikybos grupės respondentų dauguma atsako, kad geresniu įkvepia būti buvimas tikinčiųjų bendruomenėje (19), malda (18), dalyvavimas šv. Mišiose (9). Smulkesni punkto „Kita“ atsakymai paveikslėlyje nepateikti. Buvo atsakyta: „Tikybos pamoka 1; Kai gerą darbą padarau 1; Uždegta žvakutė 1; Kad kalbu su Dievu ir meldžiuosi 1; Niekas 3; Visi nurodyti dalykai 1; Pagyrimas už sunkų darbą 1“.

39pav. Religinių veiksnių įtaka tikybos grupės vaikų pozityviam elgesiui.

Etikos grupėje, pagal atsakymus eiliškumas toks pat kaip ir tikybos grupės respondentų. Dauguma atsako, kad geresniu įkvepia būti buvimas tikinčiųjų bendruomenėje (8), malda (9), dalyvavimas šv. Mišiose (5). Atsakymų „Kita“ daugiau (17). Pункte „Kita“ tokie

atsakymai: „Tėveliai 7; Geri darbai 2; Baimė neturėti draugų 1; Klasės mokytoja 1; Niekas 3; Pamokos1; Aš pats 1; Gyvenimas1“.

40 pav. Religinų veiksmų įtaka etikos grupės vaikų pozityviam elgesiui.

IŠVADOS

1. Vaikų religingumo bruožus ir raišką įtakoja vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnio psichologinės raidos savybės. Šio amžiaus tarpsnio psichologinės raidos ypatybės įtakoja Dievo įvaizdžio sampratą, maldos bruožus, dalyvavimo Eucharistijoje suvokimą. Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnio religingumą ir jo raišką įtakoja vaiko psichologinio tipo savybės.

2. Šeimos aplinka kuria palankias arba nepalankias sąlygas vaiko tikėjimo augimui ir brandai, turi įtakos vaiko religinei saviraiškai. Vaiko tikėjimo raidai labai svarbus šeimos religinės praktikos pavyzdys. Religinio auklėjimo šeimoje problema - religinio auklėjimo žinių trūkumas ir bendro religinio praktikavimo su vaiku trūkumas. Mokykla sukuria palankias sąlygas vaiko religiniam ugdymui. Tikybos mokytojas turi didelę įtaką mokinių dvasinam tapsmui. Religinis auklėjimas mokykloje vyksta atsižvelgiant į vaiko amžiaus tarpsnio raidos savybes.

3. Tyrimo X mokykloje rezultatai parodė, kad netikinčių Dievu vaikų yra labai mažai. Tyrime išryškėja vaiko mikro ir makro aplinkos poveikis vaiko religingumui ir jo raiškai. Kai kuriais bruožais etikos ir tikybos pamokas lankančių mokinių religinė samprata skiriasi, bet aptinkama ir sąlyčio taškų. Religinio jausmo, vidinio ryšio su Dievu srityse vaikų požiūris ir samprata sutampa, religinės praktikos srityje, kurią tiesiogiai įtakoja šeima, skiriasi. Tikybos pamokas lankančių vaikų žodyne jaučiasi tikybos ugdymo įtaka. Maldos praktika daro teigiamą įtaką emocinei vaiko savijautai. Neigiami vaikų požiūrio motyvai jaučiasi refleksijose apie dalyvavimą šv. Mišiose. Neigiamą požiūrį įtakoja amžiaus tarpsnio ypatumai ir aplinka. Tyrimo rezultatai atskleidžia vaikų religingumo, religinio jausmo ir vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnio psichologinės raidos ypatybių sintezę.

LITERATŪRA

1. Austin, P., Macdonald, J., MacLeod, R. 2018. Measuring Spirituality and Religiosity in Clinical Settings: A Scoping Review of Available Instruments. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://www.mdpi.com/2077-1444/9/3/70>
2. Balčiūnienė, I. 2008. Religinio ir pilietinio ugdymo suderinamumas ir papildomumas. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1892059/>
3. Bondi, R. C. 2006. Melstis ir mylėti: pokalbiai apie maldą su ankstyvąja Bažnyčia. Katalikų pasaulio leidiniai.
4. Boyd D., Bee H. 2011. Augantis vaikas: vadovėlis. Vilnius: Vaistų žinios.
5. Beresnevičienė D. 2003. Jaunojo suaugusiojo psichologija. Vilnius: Presvika.
6. Brazinskienė, G. 2009. Šeimos įtaka vaikų sąmoningam dalyvavimui eucharistijos šventime. Kaunas. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/3f85e9f2-fb4b-4078-8d09-70f52a1a7b96/content>
7. Bružaitė, I. 2019. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymas(is). Klaipėdos universitetas. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://vb.ku.lt/object/elaba:37757691/>
8. Escriva de Balaguer, J. 2011. Dievo bičiuliai. Vilnius: Tikroji moneta.
9. Čerkauskas, G., Vaišnoraitė, J., (2000). Mano pirmasis dienoraštis . Kaunas: Leidybos ir informacijos centras „Už gyvybę“. Prieiga per internetą: <https://www.ipi.lt/institutas/wp-content/uploads/2015/04/raidos-psichologijos-konspektas.pdf> [žiūrėta 2022 kovo 3]
10. Černius, V. 2006. Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos. Pasaulio lietuvių centras.
11. Franklis, V. E. 2009. Žmogus ieško prasmės. Vilnius: Katalikų pasaulis.
12. Gutauskas J. 1963. Vaiko Dievas ir religija. Toronto: Žiburiai.
13. Gonzalez – Carvajal, L. 2001. Toks yra mūsų tikėjimas. Katalikų pasaulis.
14. Huber, S. 2010. Religion Monitor 2008: Structuring Principles, Operational Constructs, Interpretive Strategies. In What the World Believes: Analyses and Commentary on the Religion Monitor 2008. Edited by Bertelsmann Stiftung. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, pp. 17–51.
15. Hyman, C., and Handal, P.J. 2006. Definitions and Evaluation of Religion and Spirituality Items by Religious Professionals: A Pilot Study. *Journal of Religion and Health* 45: 264–82.
16. Jaggle, M., Myer-Skumanz, L. 1998. Pokalbiai su vaikais apie tikėjimą. Marijampolė

17. Juodaitytė, A. 2003. Penkerių šešerių metų vaikų religingumo raiškos vaizdiniai. Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. Vilnius
18. Juknevičius, S. 2011. Pasąmonė ir religija. Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
19. Jurgelionytė-Šmukštienė, L. 2010. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių mokymosi motyvai ir mokyklinis nerimastingumas. Šiauliai
20. Katalikų Bažnyčios Katekizmas. 2015. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
21. Katalikų Bažnyčios Katekizmas Santrauka. 2007. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://katekizmas.lt/index.php?id=12&qs=16>
22. Karpovienė, Č. 2009. Religinės vertybės ir jų svarba I– IV klasių mokinių religiniame ugdyme. Kaunas. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/ff6b5416-c3f4-42a8-a112-deb9213714f1/content>
23. Kevalas, T. 2021. Katalikiška tikėjimo ir proto santykio samprata bei 13-17 metų paauglio požiūris į ją X vidurinėje mokykloje. Kaunas
24. Kreeft, P. 2006. Malda pradedantiesiems. Katalikų pasaulio leidiniai.
25. Lawler R., Wuerl D. 1992. Ko moko Kristus. Katalikų tikybos vadovas. Lietuvos krikščionybės jubiliejaus komitetas. Chicago, Ilions.
26. Lafrance, J. 2000. Širdies malda. Katalikų pasaulis
27. Limantas, J. 2015. Moralinio samprotavimo, doro elgesio mokykloje ir religingumo ypatumai vėlyvoje vaikystėje. Vilnius. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:8651027/datastreams/MAIN/content>
28. Lozano, N., Lozano, M. 2017. Tėvo širdis. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
29. Martin, R. 1995. Dievo alkis: asmeninės maldos praktikos vadovas. Kaunas: gyvjieji akmenys.
30. Maksvytienė, E. 2020. Įrankiai, padedantys mokytojui atskleisti 4 klasės mokinių emocinę savijautą nuotolinio mokymosi metu. Kaunas. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/faaa3f5a-7bfc-41cd-9b19-62ccee532ad/content>
31. Munir, A., Malik, J.A. 2020. Mediating role of religious orientation and moral character for the relationship between parent and peer attachment and delinquency. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311908.2020.1761042>
32. Moreno, O., & Cardemil, E. (2018). The role of religious attendance on mental health among Mexican populations: A contribution toward the discussion of the immigrant health

- paradox. *American Journal of Orthopsychiatry*, 88(1), 10–15. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1037/ort0000214>
33. Paškus, A. 1991. Psichoterapijos vaidmuo religiniame asmens brendime. Kaunas: Suvažiavimo darbai. XIII tomas
34. Pargament, K. I. 1999. Meaning in: multidimensional measurement of religiousness/spirituality for use in health research: a report of the Fetzer Institute/National Institute on Aging Working Group.
35. Piliponytė, I. 2012. Maldos gyvenimo raida nuo vidurinės vaikystės iki vėlyvosios paauglystės. Kaunas. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/99807dcd-fa2b-471e-a7a1-171335e8f82c/content>
36. Religinis ugdymas kaip praktinė teologija. 2005. Kaunas: Marijonų talkininkų centras
37. Saulytis, G. 2020. Dievo Tėvo namų įvaizdis Šventajame Rašte. Biblijos slėpiniai. Marijos radijas. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <http://www.marijosradijas.lt/transliacijos/184621-2020-11-25-18-15-biblijos-slepiniai.html>
38. Stumbra, S. 2017. Katalikiškojo religingumo raiškos ypatumai liaudiškojo pamaldumo praktikų kontekste. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1521043656754/J.04~2017~1521043656754.pdf>
39. Šumilova, J. 2020. Bažnyčia ir visuomenė Vilkijos parapijoje XVI a. II p. – XVIIa. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/c11b9aeb-a155-401d-b448-38afcb149192/content>
40. Šorytė, D. 2021. Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų aplinką tausojantis elgesys ir jo prognostiniai veiksniai. Vilniaus universitetas
41. Tijūnėlienė, O. (2003). Katalikiškoji Lietuvos edukologija: integralumo linkmė (1918-1940). Klaipėda.
42. Tilmann, K. 1997. Jaunos sielos auklėjimas maldos gyvenimui. Leidykla Ramona
43. Tikybos (katalikų) bendroji programa. 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
44. Trimakas K. A. 1998. Tikint bręsti. II egzistencinio apsisprendimo psichologija. Kaunas: Lietuvos katechetikos centro leidykla.
45. Trimakas. K. A. (1997). Asmenybės raida gyvenime/Egzistencinio apsisprendimo psichologija. Kaunas: tarpdiecezinės katechetikos komisijos leidykla.
46. Ulanov A. ir B. 1982. Primary speech: a psychology of prayer: John Knox press

47. Visuotinė lietuvių enciklopedija. 2015. [Žiūrėta 2022 balandžio 2 d.]. Prieiga internetu: <https://www.vle.lt/straipsnis/magisteriumas/>
48. Vorgrimler, H. 2003. Naujasis teologijos žodynas. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba
49. Žukauskienė R. 2012. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai.
50. Wojtyła, K. 1997. Asmuo ir veiksmas. Vilnius: Aidai.

SANTRAUKA

Akvilina Gaubienė „Vaikų religingumo ypatumai vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje“. Dvasinio konsultavimo ir asistavimo studijų programos magistrinio baigiamasis darbas. Darbo vadovė doc. dr. V. Juškienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2022. - 69 p.

Raktažodžiai: vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnis, raidos bruožai, religingumo ypatumai, Dievo įvaizdis, malda, religinis ugdymas.

Baigiamąjį rašto darbą sudaro trys teorijos skyriai ir praktinė dalis - tyrimo rezultatų analizė.

Darbe aptariami vidurinėsios vaikystės psichologinės raidos bruožai, kurie sąveikauja su vaiko tikėjimo raida. Augant vaikui bręsta ir tikėjimas, kurio brandai įtakos turi artimiausia vaiko aplinka - šeima. Tolimesnė vaiko aplinka - mokykla, kurioje ugdoma ir religiškai, daro didžiulę įtaką vaiko dvasiniam augimui. Ankstyvosios vaikystės patirtys, ypač saugumo jausmo patirtis įtakoja turimą Dievo įvaizdį. Vienas iš šio amžiaus tarpsnio vaiko religingumo raiškos elementas - malda. Remiantis vaikų vidurinėsios vaikystės tarpsnio moksleivių religingumo raiškos tyrimo rezultatais, galima teigti, kad vaikai daugiausia meldžiasi savais žodžiais. Svarbu leisti vaikui pasirinkti maldos pobūdį, nes malda vien išmoktomis formulėmis gali būti ne tokia nuoširdi ir nuosekli. Vaikai maldą dažniausiai prisimena susidūrę su nesėkme ar sunkumais. Vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnio psichologinės savybės įtakoja kylančius sunkumus maldos praktikoje bei Eucharistijos šventime.

Asmens religingumo ir tikėjimo augimui gali kliudyti socialinės sąlygos, psichologinės asmens ypatybės. Minėti aspektai tyrinėjami ketvirtyje darbo dalyje.

SUMMARY

Akvilina Gaubienė „Peculiarities of Children 's Religiosity in Middle Childhood“. Master's Thesis of the Spiritual Counseling and Assistance Study Program. Supervisor doc. dr. V. Juškienė, Klaipėda University: Klaipėda, 2022 - 69 p.

Key words: middle childhood, developmental traits, peculiarities of religiosity, image of God, prayer, religious education.

The final paper consists of three chapters of theory and a practical part - analysis of research results.

The paper discusses the features of the psychological development of middle childhood that interact with the development of a child 's faith. As a child grows, so does the faith, the maturity of which is influenced by the child's immediate environment - the family. The child's further environment - a school that is also religiously educated - has a great influence on the child's spiritual growth. The experiences of early childhood, especially the experience of a sense of security, influence the image of God. One element of the expression of a child's religiosity at this age is prayer. Based on the results of a study of the expression of religiosity in middle-school children, it can be stated that children pray mostly in their own words. It is important to allow the child to choose the nature of the prayer, because prayer alone with learned formulas may be less sincere and consistent. Children usually remember prayer when faced with failure or difficulty. The psychological characteristics of middle childhood influence the difficulties encountered in the practice of prayer and the celebration of the Eucharist.

The growth of a person's religiosity and faith can be hindered by social conditions and psychological characteristics of the person. The mentioned aspects are explored in the fourth part of the work.

PRIEDAI

Anketos pavyzdys

Mielas moksleivi,

Aš esu studentė Akvilina, atlieku tyrimą - **Vaikų religingumo ypatumai vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnyje**. Malonu, kad dalyvauji tyrime. Būsiu dėkinga, jeigu atsakysi į klausimus ir pasidalinsi savo nuomone ar pajautimu. Man labai svarbi Tavo nuomonė. Prašau nuoširdžiai ir atvirai atsakyti į klausimus. Anketa anoniminė, atsakymai nebus viešai skelbiami. Nuoširdus Tau ačiū už atsakymus.

Atsakydamas į pateiktus klausimus, nuspalvink mažąjį apskritimą esantį prie Tau tinkamo atsakymo, kur gali ar prašoma, savo nuomonę įrašyk.

1. Ar tiki, kad Dievas egzistuoja?

- Taip
- Ne
- Nežinau
- Kita (įrašyk).....

2. Ar jauti Dievo buvimą?

- Taip
- Ne

3. Pasidalink savo pajautimą, kur Dievas yra?

- Įrašyk.....

4. Koks Tavo nuomone yra Dievas?

- Geras
- Piktas (blogas)

5. Kokius apibūdinimus priskirtum Tavo įsivaizduojamam Dievui?

(pažymėk 3 labiausiai tinkančius variantus).

- Mylintis
- Suprantantis
- Baudžiantis
- Gąsdinantis
- Draugas
- Reikalaujantis pasiekimų (teisėjas)
- Skaičiuojantis gerus ir blogus darbus(buhalteris)
- Gailestingas
- Gyvenimą dovanojantis

6. Ar būna, kad kreipiesi į Dievą?

- Taip
 - Ne
- .Jei atsakei "Taip" atsakyk į sekantį klausimą

7. Kada kreipiesi į Dievą?

- kai blogai jautiesi (esi išsigandęs, sunerimęs, bijai kažko)
- kai nutinka kažkas gero, nuostabaus.

- Kita(Irašyk).....

8. Kaip kreipiesi į Dievą?

- išmokta maldele
- savo sukurta maldele
- savais žodžiais

9. Maldoje dažniau:

- prašau Dievo (padėk, padaryk, duok)
- dėkoju Dievui
- atsiprašau Dievo

10. Už ką dažniausiai kalbi maldeles?

- Tėvelius
- Senelius
- Draugus
- Taiką pasaulyje
- Už save
- Kita(irašyk).....

11. Kodėl meldiesi?

- Skatina tėvai
- Reikia
- Savo noru
- Nesimeldžiu

12. Ar meldiesi ir toliau, jeigu Dievas Tavo prašymo neišpildo?

- Taip
- Ne
- Kita(Irašyk).....

13. Pasidalink, kokius jausmus jauti pasikalbėjęs su Dievu?

(Irašyk).....

14. Ar meldžiatės drauge šeimoje?

- Taip
- Ne

15. Ar dalyvauji Šv. Mišiose?

- Taip
- Ne

16. Kas Tau patinka dalyvaujant Šv. Mišiose?

(Irašyk)...

17. Kas nepatinka dalyvaujant šv.Mišiose?

(Irašyk)...

18. Su kuo pasikalbi apie Dievą?

- Mama
- Tėčiu
- Tikybos mokytoja
- Klasės mokytoja
- Draugais
- Kita(Irašyk).....

19. Pasidalink, kas Tave įkvepia būti geresniu?

- Dalyvavimas šv. Mišiose
- Malda
- Buvimas tikinčiųjų bendruomenėje.
- Kita(Irašyk).....

Esu:

- Berniukas
- Mergaitė

Lankau pamoką:

- Tikybos
- Etikos